

Popper Péter

Amor Fati

Szeresd a sorsodat!

CD melléklettel
eredeti hangfelvétellel
alappján.

POPPER PÉTER

AMOR FATI

Szeresd a sorsodat!

SAXUM

TARTALOM

Sors

Gnózis

Júdás evangéliuma

Az ember és története

Az idő

Válság és hisztéria

Popper Péter

Popper Péter
videó- és hangfelvételei alapján lejegyezte és szerkesztette:
Zolnay-Laczkó Katalin

Borítórajj és illusztráció: Köves Tamás

Borítóterv és tördelés: Hollós János

© Popper Péter

ISBN 978-963-248-251-4

Kiadja a Saxum Kiadó Kft.
Felelős vezető: Jenei Tamás

Nyomta és kötötte a Szekszárdi Nyomda Kft.
Felelős vezető: Vadász Katalin

„Az emberiség, mint egy nagy test, végigjárja a fejlődés útját, így minden időnek megvan a maga átlagos fejlődési fokozata. De mindig vannak, akik az átlagos fejlődési fokozatnál lejjebb, és akadnak, akik fölötte állnak.”

(Selvarajan Yesudian)

Sors

Ez egy töprengő formájú előadás lesz, olyan kérdésekről, amelyekről nagyon bizonytalan a tudomány is, a vallás is, meg a hit is, tehát nem állunk biztos talajon. Ez pedig az ember belső, külső meghatározottsága.

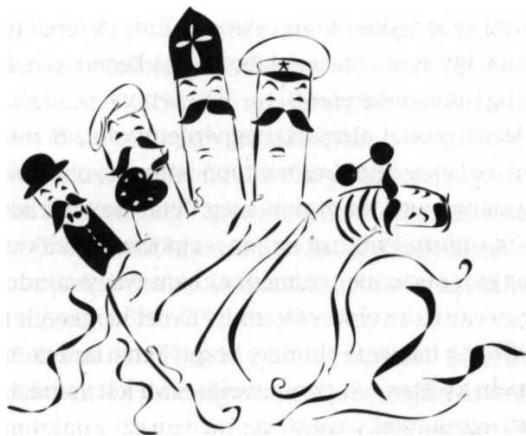
Török Sándor írónak van egy regénye azzal a címmel, hogy *Életed kész regény*. Én véletlenül, még kamaszgyerekként, tanúja voltam annak, ahogy ez a regény keletkezett. Kaptam ugyanis egyszer valakitől ajándékba egy tivoli játékot. Tetszik azt ismerni, amikor ki kell löni rugóval a golyót, a golyó csapódik ide-oda, és mindenféle kis akadályok vannak, majd a végén behull egy lyukba? Sok kis lyukból áll. A Török elkezdett játszani ezzel a rugós kilövő, merre csapódik, merre verődik, melyik lyukba hull bele, kiszámíthatatlan játékkal. Ennek nyomán írt egy regényt. Mindig is mondta, hogy ekkor keletkezett benne az ötlet, hogy megírja ezt a regényt.

Az emberek gyakran mondják: művész úr, az én életem egy kész regény, tessék megírni. Ajaj, ha elmesélem, mi minden történt velem! A Török megírta saját életét mint kész regényt, de nem arról írt, hogy mi történt vele, hanem, ami történhetett volna. Így egész másfajta műfaj kerekedett ki belőle. Ugyanis megkeresett az életében választukat, válaszponokat. Amikor megkérhette volna Brassóban Tündike kezét, és már épp bontakozóban volt egy nagy szerelem, amikor meghívták Nagyváradra az újsághoz - mit tudom én - riporternek, akkor mégsem kérte meg, hanem elment Nagyváradra. De mi történt volna vele, milyen élet kerekedik ki belőle, ha megkéri Tündiké kezét? Tehát ez a fantázialehetőségeknek az elmesélése. Mi lett volna, ha nem úgy döntök, hanem így? Ha nem ezt választom, hanem azt? Mennyire determinált az

ember élete? Végül is ez egy sorsregény, amiben arra keresi tulajdonképpen a választ, hogy van-e az embernek determinált sorsa, vagy nincs.

Na most világos, hogy ez miért egy ilyen töprengő előadás. Mert erre nincs válasz. Lassan háromezer éve nincs arra válasz, hogy van-e sorsa az embernek, vagy nincs, illetve milyen determináló erők játszanak szerepet a sorsának az alakulásában. Tudja ezt valaki?

Grúziában élt egy szentéletű kis pap. Alakulhatott volna úgy az élet, hogy Grúzia szentje lesz belőle.

De eljött érte a forradalom, és Sztálin elvtárs lett belőle. A kérdés az, hogy Sztálin elvtársból csak Sztálin elvtárs lehetett volna? És ha már Sztálin elvtárs, akkor csakis egy kegyetlen diktátor lehetett volna belőle? Mennyire determinált ez az út? Mert az látszik, hogy itt vannak külső tényezők: a forradalom eljött. De hát ebben ő választ és dönt, és igeneket mond, és nemeket mond. Miből áll össze, hogy ilyen nagy fáraó lett? Azért mondom, hogy nagy fáraó - gúnyosan -, mert általában

amikor a fáraók már meghaltak, sokszor kivésték a nevüket is a sztéléről. De ez a Sztálin egy olyan fáraó volt, akitől még halála után is félték. Évekig tartottak tőle. Csak ez a sors volt lehetséges? Hogy van ez a dolog tulajdonképpen?

Van a pszichológiának egy régi vitája, és minden régi vita legtöbbször számárság, azt gondolom. Azért régi vita, mert nem lehet döntésre jutni benne. A pszichológiának ez a régi vitája az öröklésről: mekkora a genetika, és mekkora a környezet szerepe. Hogy van ez az ember életében? Öröklött, genetikai tényezők határozzák meg, hogy én mi legyek, mi legyen belőlem? Vagy a nevelésem, a környezetem határozza meg?

Ezt le lehet egyszerűsíteni és vulgarizálni. Például amikor fölfedezik az antibiotikumot, akkor örömmámorban ég az orvostudomány, hogy vége a bakteriális fertőzéseknek, mert azt tapasztalják, hogy tízezer baktérium közül egy rezisztens, tehát ellenállóképes az antibiotikummal szemben, és a többi elpusztul. Nem lesznek bakteriális betegségek. Az orvostudomány meg van győződve erről negyven-ötven évvel ezelőtt. Aztán eltelik egy csomó idő, és most az van, hogy tízezer baktérium közül kilencezer-kilencszázkilencvenkilenc rezisztens, ellenáll az antibiotikumnak, egy pedig elpusztul. Ezért kell újra és újra föltalálni újabb és újabb cilineket és micineket, amelyek még nem rezisztensek. Nem véletlen, hogy azt mondják az orvosok, szedd végig az antibiotikumot, mert ha abbahagyod, akkor rezisztens törzseket, ellenálló törzseket tenyésztesz ki magadban.

Tehát a genetika vagy a környezet? Erre, azt gondolom, egyetlenegy válasz lehetséges, és ezért gondoltam, hogy számár dolog ezen vitatkozni. Valószínűleg arról van szó, hogy egy baktérium évmilliók óta hordja magában mint

lappangó genetikus, tehát öröklődő információt az antibiotikumnak való ellenállás, rezisztencia lehetőségét. De ez egy lappangó lehetőség, amiből tulajdonság akkor lesz, ha megtámadják antibiotikummal, és akkor manifesztálódik ez a lappangó lehetőség. Na most, mit hordoz egy ember - vannak itt bonyolultabb lények is, mint egy baktérium - magában, mint lappangó lehetőséget? Ez a nagy kérdés, amire borzasztó nehéz felelni. Mert a modern európai pszichológia szereti úgy elképzelni az embernek a lelkét, mint egy szerkezetet, ahol különböző lelki sajátosságok, tulajdonságok kölcsönhatásban vannak. De biztos? Biztos, hogy az ember lelke egy szerkezet? Szóval struktúra? Van itt helye a strukturális elképzelésnek? Mert mi van akkor, ha azt mondom, az ember lelke nem egy szerkezet, hanem egy halmazat, amiben lappanganak személyiséglehetőségek. Többek között a szentéletű pap, a gonosz fáraó, a világtól elvonuló remete, a zseniális hadvezér. Nem is lenne idegen például a távol-keleti gondolkodástól, hogy elmúlt életek és régi inkarnációk esszenciáit hordozza magában az ember, mint belső lehetőségeket, és a környezet valamit provokál ebből, de nem lehet tudni, hogy mit.

De egy találkozásnak létre kell jönnie a genetikai lehetőség, az öröklés és a környezeti hatás között. Mert ha ez nem jön létre, akkor semmi se lesz. Tehát, ha Mozartot szigorú papája nem veri véresre másodnaponként, mert nem gyakorolt eleget, akkor nem lesz belőle Mozart, hanem lesz belőle, mondjuk, egy szép dallamokat füttyörésző ügyvéd. Tehát meg kellett tanulnia a zenét ahhoz, hogy ez a zenei tehetség, mint lappangó lehetőség, manifesztálódjon, tulajdonsággá váljon. Ha Gausst nem tanítják meg matematikára, és már az összeadásnál és kivonásnál nehézségei adódnak, akkor nem lesz belőle nagy matematikus.

Tehát találkozni kell ennek a két dolognak: öröklődésnek és környezetnek. Azaz soha semmit nem lehet kifejleszteni egy emberben, amelyre nincs alkati vagy genetikai lehetősége. Hozzám el lehet hívni Svédországból a világ legjobb atlétaedzőjét, én magasugró nem leszek. Hiába tanít. Mert hiányzik a másik része a dolognak, a genetikai, az alkati alkalmasság, vagy mondhatom más megközelítésben úgy, hogy tehetség. Viszont, ha nem kapja meg a dolognak a tanulós részét, akkor megint nem lesz belőle semmi. Szóval itt össze kell valaminek találnia a külvilágból és az ember belső világából ahhoz, hogy abból valami kiforrjon tulajdonsággá.

Ez egy nagyon leegyszerűsített, pofonegyszerű változata a dolognak, de nem biztos ám, hogy így van.

Mert, mondjuk, az egyik oldalról a pszichoanalízis a múltra teszi a hangsúlyt, és azt mondja: a gyerekkor, a kora gyerekkori élmények, az anyagyerek kapcsolat, vagyis a múlt borzasztó erősen determinálja, hogy mi lesz egy emberből. Ezt már Freud előtt kétezer évvel Terentius is tudta, mert egyszer megjegyezte ez a nagyon okos latin, hogy akire gyerekkorában nem nevetett eleget az anyja, az felnőttkorában nem lesz méltó sem az istenek asztalára, sem az istennők ágyára. Vagyis baj lesz az életörömmel. Valami keserűség,

valami hiány fog megfogalmazódni benne. Ez is egy lehetőség, így is lehet nézni a dolgot.

De úgy is lehet nézni, ahogy az egzisztencialisták nézik - azért mondom, hogy most nem tudunk mást csinálni, mint töprengeni -, ugyanis az egzisztencialista filozófia azt mondja, hogy a világon minden ember által készíttette műnek, tárgynak, alkotásnak előbb van ideája, eszméje, és aztán van létezése, egzisztenciája.

Ezt úgy kell elképzelni, vulgárisan leegyszerűsítve a dolgot, hogy problémát okoz a deszkán rossz helyre bevett szög kihúzása, és eltöpreng rajta az ember, vagy az asztalos, hogy kéne valami fogantyú, amivel megfogom a szög fejét és kihúzom. Tehát van egy eszme, hogy mire lenne szükség. Ezt az eszmét követi a találmány, az eszme egzisztenciát kap, léte-zést, harapófogót. Ez mindig így van. Mindig előbb van az eszme, és mindig utána van a létesülés, a realitásként való megjelenése a világban.

Kivéve az embert. Ugyanis az emberrel az történik, hogy szüleinek egy meggondolatlan éjszakája következtében a világra születik. Vagyis létezik. Tehát egy újszülöttnek, egy csecsemőnek rögtön van egzisztenciája, megszületése pillanatában, de ideája nincs. Semmilyen eszme, semmilyen erkölcs, semmilyen ideológia, semmi nem befolyásolja kezdetben a fejlődését. Ő csak van. Számára csak a létezés van. És hogy milyen ember, milyen sorsú ember lesz belőle, az attól függ, hogy milyen eszmékkel, milyen erkölcsökkel, milyen bölcselettel, milyen életszemlélettel, milyen értékrenddel tölti fel magát. Tehát az embernél fordítva van. Először létezik, és aztán alakul. Ez most egy egészen más megközelítési mód, mint a pszichoanalízisé.

Aztán létezik még a futurológiai szemlélet. Harmadikként belebonyolít ebbe az egész dologba. Mert azt mondja a pszichoanalízis, hogy a múlt határoz meg, mire azt mondja az egzisztencialista, hogy nem, hanem a jelen, vagyis amivé formálja magát. Egy harmadik ideológia pedig azt mondja: amilyen akar lenni, mi imponál neki, mi vonzza az életében, milyen ideálok tetszenek neki, mit akar követni, milyen értékeket. Tehát az elképzelt, az anticipált jövő, az is befolyásolja a sors alakulását. Borzasztó nehéz kérdés ez.

1926-ban a koppenhágai nemzetközi fizikai kongresszuson arról volt szó: ma miért nem lehet már úgy gondolkodni a világról, ahogy Arisztotelész gondolkozott, miért nem lehet úgy gondolkodni ma a világról, ahogy Einstein gondolkozott? Itt valami egészen más faktorok jönnek be. Azt a kérdést tették föl, hogy modellezhető-e egy olyan helyzet a világban, ahol a múlt nem számít. Csak a jelen, csak a pillanat determinációja számít. Na most, ha egy molekulának az útját szeretném meghatározni, hogy merre fog csapódni a meleg vízben, nem tudom megmondani, mert kizárólag attól függ, hogy milyen más molekulákkal ütközik. Vagyis nem lehet, hogy az ember sorsának alakulása is kizárólag attól függ, hogy kikkel találkozik, kikkel ütközik, kikhez vonzódik? Tehát nem lehet-e az - ez a harmadik töprengeni való -, hogy minden az emberi kapcsolatoktól függ?

Nem a múlttól, nem a jövőtől. A pillanattól függ. Na most, erre rengeteg kísérletet végeztek, természettudományosan is, pszichológiailag is, és hát tulajdonképpen hova jutottak? Én azt gondolom, hogy nagyjából sehova. Vagyis valahol lezárult ideiglenesen.

Nem gondolom, hogy a fejlődés véget ért, de ideiglenesen mintha lezárult volna az emberi sorsalakulásról való tudásunk,

Jungnál. Jung ugyanis azt mondja - nagyon durván egyszerűsítek -, egy embernek van egy selfje vagy angolosan selfje, tehát az ő legbelső lényege, és van egy personája, egy személyisége, ami a self köré épült. A selft az generációk óta genetikusan meghatározott. Mozdíthatatlan. Tehát az embernek ez a legbelső lényege, a selft, mindig ugyanaz. Amin változtatni lehet, az a persona, amit köré épített a nevelés, az utánczás, a modellkövetés, az erkölcs, a vallás, a hit. Ez mind egy burkot formál a legbelső lényeg köré, és ezen a burkon keresztül jön el minden. Tehát a világot én a personán, a személyiségemen keresztül érzékelem, és a self a személyiségemen keresztül hat a világra. Vagyis áthat a self a személyiségen, áthat a világ a personán. A persona, ugye, a görög színházban keletkezik, ahol nem játsszák el a drámát, hanem elmesélik. A görög színész elmondja, hogy mi történt Odüsszeusszal, vagy mi történt Oidipusszal, és így tovább. Vagyis a történet, a sors, a végzet áthat a színész a tolmácsolásán. Minden a perszónában történik. A self megmozdíthatatlan. Ha valaki hozzá akar érni a selfhez, az kudarcba fog fulladni. Nem lehet megváltoztatni. Tehát itt megint eljutottunk egy kettős determinációhoz, hogy egyrészt ki vagyok én legbelső lényegemet tekintve, és ezt milyen burok veszi körül, milyen személyiségburok. És amin változtatni lehet, az a perszóna. Tehát minden pszichoterápia, minden lelki gyógyítás a perszónára vonatkozik. A személyiségre, nem pedig a selfre. Az szinte mozdíthatatlan.

Úgy fejezi ki Jung, hogy a self archetípusokból, ősmodellekből áll. Tehát vannak olyan kollektív emberi élmények, amelyek mindenkiben azonosak, és ha azt megérinti valami, akkor felelevenednek, és működni

kezdenek. Megint megpróbálom egyszerűsíteni a dolgokat. Van egy olyan archetípusa az embernek, amit Jung úgy nevez, hogy heiler (segítő). Úgy is nevezi helyenként, hogy heilbringer (segítséghezó). Ez egy nagy, kollektív emberi ösémény, hogy az ember bajba kerülhet, és valaki segít neki. Ennek van egy modellje az ember lelkében. És ha az embernek éppen vakbélgyulladás van, akkor ez rászáll az orvosra. Ő lesz a heiler, a segítséghezó. Ezért lehetnek mindenféle romantikus érzelmek, melyek a beteget hozzákötik az orvoshoz, vagy az orvost egy irreálisan magas piedesztálra emelik. De ugyanúgy lehet ez negatív, rontó hatalom is. Ezért nem véletlen, hogy ez a fogalom borzasztó széles értelmet nyer. Most csak egy részt ragadtam ki a jungi pszichológiából.

Létezik olyan misztikus szekta a Krisztus korabeli Júdeában, akik úgy hívják magukat, hogy terapeuták, a gyógyítók. Úgy képzelik, hogy meg fogják gyógyítani az emberi társadalmat, és ez újra meg újra fölüti a fejét az emberi kultúrában. Vannak, akik vindikálják maguknak azt a küldetést, hogy ők majd rendbe teszik az élet dolgait, a társadalom dolgait. És rögtön érezhető, hogy miért kapcsolódik össze az archaikus időben a szellemi beavatottság a gyógyítással. Miért gyógyít Krisztus? Miért gyógyítanak a többiek, a nagy szellemi reprezentánsok? És miért van az, hogy amikor Krisztus a kereszten van, akkor a csúfolódók azt kiáltják felé: orvos, segíts magadon, ha te olyan nagy gyógyító vagy! Egyszerűen, vannak ezek a kollektív tudattalan archetípusok. A self ebből áll. Ősi generációkon keresztül átörökített archetípusokból. És van az e köré épült aktuális perszóna, attól függően, hogy milyen kultúrában, milyen nevelés, milyen értékek között serdül fel és nő fel az ember.

Ilyen kettős determináció látszik. És valahogy úgy van a dolog, hogy az ember, amikor választ, amikor dönt és vállalja azt, hogy dönt, akkor ezek determinálják az ő későbbi döntéseit, választásait.

Azt hiszem, két alkalommal ezelőtt meséltem el, amit most felidéznek az emlékezetükbe, Escherich rendőrfelügyelő történetét - dereng valami, nem? Azért elmondom. Ez egy nagyon érdekes pszichológiai problémát vet fel. Hans Fallada német írónak van egy könyve, az a címe, hogy *Halálodra magad maradsz*. A könyvnek a hőse Escherich felügyelő, aki hivatásos embervadász. Bűnözőkre vadászik.

A pasi nagyon tehetséges, és ezért a Gestapo elviszi magához. Marad, ami volt, embervadász, de most a fasiszták politikai ellenfeleire vadászik. És elfog egy embert, akit nagyon nehéz elfogni (egy ilyen Führer ellen ágáló, tiltakozó ember). Kiderül, hogy egy öreg bácsi az. Ez a bácsi leveleket, levelezőlapokat írogat a Führer ellen - mert megölte az ő fiát -, és azt leteszi ide, oda, amoda. Egy nagy nyomozás után a felügyelő elfogja tehát ezt az öreg bácsit, akit bevisznek a Gestapo pincéjébe, és nagy diadal van az SS-ben a zsákmány felett. Bemennek pezsgővel a zárkákhoz, és fölkeltik ezt az öregembert az álmából, isznak az egészségére, hogy végre elkapták, és minden SS-tiszt eltöri a fején a pezsgőspoharat. Az öregembert előnti lassan a vér és a pezsgő. Mikor a mulatságnak vége van, a katonák észreveszik, hogy Escherich felügyelő nem törte el a poharát az öregember fején, és rögtön megértik ennek a jelentőségét. Azt mondják, hogy szóval vele érzel együtt, nem velünk. Szóval az ő híve vagy. Hát akkor maradj itt a pincében, legyél te is az SS foglya. Escherich tudja, hogy ez mit jelent kínzásban és minden egyéb ügyben, és rettenetesen megijed, ezért eltöri ő is a pezsgőspoharát az

öregember fején, de annyira remeg a keze, hogy négyszer kell ütnie, hogy a pezsgős pohár eltörjön, és aztán az öregember összeesik. Az SS diadalmasan felvonul, a bulit befejezték, mindenki hazamegy. Escherich egyedül marad az irodájában, és végiggondolja, hogy mi történt. Aztán benyúl a fiókjába, előveszi a szolgálati fegyverét, és agyonlövi magát. Mert Escherich embervadász, nem szadista. Azt mondja Fallada, hogy ez azért van, mert amikor négyszer ütött Escherich az öregember fejére, azt érezte, hogy élete gyökerét vágja baltával. Na most, ez egy figyelmeztetése tulajdonképpen a jungiánus filozófiának, hogy egy ember mindent megcsinálhat magával, de ne nyúljon hozzá a saját gyökereihez, mert abba belehal. Az elviselhetetlen, ha a saját gyökereihez hozzányúl. Ez egy nagyon fontos determináció, hogy mit vállal egy ember az életben, és mire mondja azt, hogy ezt nem.

Ezt nem kell mindig ilyen drámaisággal elképzelni. Az én családban például van valaki, akinek az a foglalkozása, hogy könyvvizsgáló. Ezt bizonyos esetekben kötelező alkalmazni a vállalatoknak, mint tudják, hogy rendben menjen a könyvelés. Na most, hoztak néhány évvel ezelőtt egy rendeletet, hogy ha a könyvvizsgáló felfedez valamilyen komoly büntetendő szabálytalanságot az őt alkalmazó cégnél, büntetőjogi felelősség terhe mellett köteles jelenteni.

És biztos volt, hogy ezzel a szabállyal ezt a szakmát megölik. Mert erre nagyon sokan azt fogják mondani, hogy nem. Még mindig azt mondja, ebben a sok züllöttséget mutató társadalomban, hogy azt nem. Hogy engem ő alkalmaz fizetésért, és én följelentem őt, és börtönbe juttatom. Az általa nyújtott javadalmazásért. Mert ez hozzányúlhat egy ember morális gyökereihez, és elviselhetetlen helyzetet teremt. Szóval borzasztóan kell erre a kérdésre vigyázni. Minden

kompromisszumot meg lehet hozni az életben, de gyökérkompromisszumot nem. Itt van a határ.

Miből állnak össze emberi sajátosságok, tulajdonságok? Mindezek ismeretében itt nagyon-nagyon dadog a pszichológia. Mondok egyetlenegy példát. Ugye most ilyen dohányzás elleni mánia van, sehol sem szabad dohányozni, ebből valami erkölcsi dicsőséget faragtak. Sosem felejttem el, hogy nyolcadikos gyerekek levelet írtak az egészségügyi miniszternek, amelyben fogadalmat tettek, hogy ebben az életükben ők dohányos emberek soha nem lesznek. Mindezt valami olyan düllező kebellet, hogy azért még én is azt gondoltam erről, hogy gyerekek, nem lesz ez kevés életprogramnak? Hogy nem gyújtok rá? Erről szól az életem? Ez olyan fontos dolog? Vagy ennek egész más oka van, hogy miért került ennyire előtérbe ez a dohányzásprobléma.

Nem akarok belemenni, de egyetlenegy kísérletet ismerek, ami megpróbálta lélektanilag megoldani, hogy miért cigiznek az emberek. A megoldás a következő volt. (Egyébként egy magyar író, Füst Milán próbált erre megoldást keresni, és azt mondta, hogy modellezzük a helyzetet.)

Egy fiatalember megy az utcán a nyári hőségben. Pénze nincs. Albérletéből kirúgták, állásából elbocsátották, szeretője otthagya, és rettenetesen szomjazik egy pofa sörre. Tehát van neki öt baja. Na most, az történik, hogy szembejön vele a haver, és meghívja őt egy pikoló sörre. Ő megissza a sört, tehát az öt bajából egyen segít, egyet kielégít, és az egész közérzete egyszer csak jobb lesz. Jobb kedvű lesz, derűsebb lesz, nem érzi a világot olyan rettenetesen nyomasztónak. És Füst Milán azt gondolja, hogy ez történt a kultúrával: annyi frusztráció, megfosztottság éri az embert, hogy végül kialakított magában egy ősi hagyományokon alapuló - indián

békepipa, stb. - művi szükségletet, a dohányéhséget, nikotinéhséget.

És megy az utcán, és elhagyta a szeretője, és kirúgták az állásából, stb. Megvan az összes baja, és akkor benyúl a zsebébe, kivesz egy cigarettát, meggyújtja, beszívja a füstöt, kifújja és nézi, ahogy elgomolyog, és jobban érzi magát a világban. Szóval ez valami lelki elsősegély. Történjen valami jó veled.

Egyszer egyik mesterem rágyújtott, vagy rá akart gyújtani, és én udvariasan elővettem az öngyújtót a zsebemből. De akkor ő azt mondta: Péter, ne vegye el tőlem a rágyújtás örömét, hogy föllobban a láng, megszívom, élvezem az első slukkot a füstből. Szóval keletkeznek így tulajdonságok, szokások, amelyek az ember közérzetét hivatottak javítani. Jobban érzem tőlük magam. Mindebből lehet pusztító szenvedély, mint az alkoholtól. Mert lehúzhatok azért is egy stampedlivel, hogy kicsit jobban érezzem magam a világban, de lehetek alkoholista is, amely elpusztít. De már ott is vagyunk, hogy az ember önmagát gerjeszti, művi szükségleteket hoz létre magában. Ki micsodát.

A pécsi orvosi egyetemen volt egy pszichiáter, akit nagyon szerettünk. Volt pár alkalommal, hogy externáltunk a pécsi

klinikán. Egyszer az történt, hogy beszélgettünk ezzel a pécsi pszichiáterrel, és azt kérdezte az egyik gyerek, hogy adjunktus úr, mit lehet csinálni, ha az ember elviselhetetlennek érzi az életet? Azt mondta a pszichiáter, hogy Satie-t kell hallgatni. Azt sem tudtuk, hogy létezik ilyen zeneszerző a világon. De ezt felelte, hogy Satie-t kell hallgatni. Rögtön kipróbáltam. Még aznap este. Jó! Satie-t kell hallgatni. Elviselhetőbb lesz tőle az élet. Ez ugyanaz, mint Jurio Jurenito esete a morfinista tanítványával.

-Miért vagy te morfinista?

- Mert az élet elviselhetetlen - mondja a tanítvány. - Kell valamit szedni az élet elviselhetetlensége ellen.

- Igen - mondja a filozófus -, persze hogy kell valamit szedni, de miért pont morfint?

Attól kezdve esténként hagymás rántottát szednek az élet elviselhetetlensége ellen. És mert ezért szedik, hat. Jó a hagymás rántotta is, csak ezért kell szedni. És jó Satie is, és jó a morfin is, és jó a cigaretta is. Szóval rengeteg ilyen feszültségoldó, kínoldó öndeterminációja van az embernek, amellyel a saját sorsalakulását nagyon is erősen befolyásolni tudja. Vagy úgy, hogy valami felé indítja, vagy úgy, hogy visszafogja.

Bulgakov regényében, a *Mester és Margaritában* - amiben el van rejtve egy kis evangélium -, azt mondja Krisztus, hogy a legnagyobb bűn a gyávaság. Ezt hirdeti a regény Krisztusa. Arra nincs mentség, ha valaki azért hagy ki lehetőségeket az életéből, mert fél. Fél a konzekvenciáktól. Szóval a gyávaságot minősíti a legnagyobb bűnnek. Na most, azt gondolom, hogy a pozitív és negatív hatások mind egy csomóba összeállnak, és ezért kiszámíthatatlan, hogy valami milyen konzekvenciákkal jár egy ember életében. Ha

vulgarizálnék, akkor azt mondhatnám, hogy a nagyon egyszerű helyzetekben - mint például befordulok az utcáskon, épp jön egy autó, és én elugrom - még érvényes az, hogy a külső körülmény meghatározza a viselkedést. Elugrom az autó elől. De ha kétszáz embert beültetnek egy színházba vagy egy előadásra, ugyanazt az élményt kapják, mégis: az egyiknek nagyon tetszik, a másik azt mondja, hogy hát..., a harmadik kifejezetten gusztustalannak, rossznak tartja az egészet. Vagyis ugyanaz az élmény teljesen különböző reakciókat vált ki emberekből. Ami mutatja azt, hogy bonyolultabb lelki jelenségeknél nem ilyen egyszerű a dolog, hogy igen-igen, vagy nem-nem.

Ebbe pedig belebonyolódik a pszichológia. Itt van Kovács úr például, aki alkoholista. Erre azt mondja a bölcs pszichológus, hogy gyerekek, miért csodálkoztok, hogy alkoholista lett? Tudjátok, mit ivott össze ennek az apja? Ennek az embernek az egész gyerekkora az apja részeg dühöngésében telt el, és ennek volt kiszolgáltatva. Hát csoda, hogy ezen a nyomon jár ő is? A másik Nagy úr. Soha nem iszik egy kortyot sem. Azt mondja a pszichológus. Csodálkoztok? Hát ennek az apja alkoholista volt. Minden este egy borzalom volt, mikor a papa részegen nagy késsel megkergette a mamát. Aztán itt van Kis úr. Nagyon harmonikus házasságban él. Soha nincs egy hangos szó. Csodálkoztok? Tudjátok, milyen pokol volt ennek a gyerekeknek az élete gyerekkorában? Legyen a következő Haraszi úr. Magányos agglegény. Csodálkoztok? Egy pokol volt a gyerekkora. Mindenre ugyanaz a magyarázat, és jogosan. Mert mindenre lehet sokféleképpen reagálni. Egy emberi sorsalakulás mögött - hogy belőlem az lett, ami lett, és olyan ember lettem, amilyen lettem – több lehetőség volt

nyitva. Nem vagyok egyértelműen determinált. Sok lehetőségem van, és hogy melyik manifesztálódik, abba nagyon jelentősen belezjátszik az öndeterminációs rendszerem.

Ezt jóval Füst Milán után Grastyán Endre - aki egy világhírű és zseniális pszicho-fiziológus volt - bizonyította a macskákön. A macskák agyába lehet elektródákat beültetni, amelyek időnként adnak impulzusokat bizonyos mozgásokra. És a macska narkomán lesz. Rászokik a kábítószerre, amit önmaga idéz elő a saját agyában bizonyos mozgásokkal, és teljesen elsodorja ebbe az irányba az állatot is. Hát még az embert! Tehát elő tud idézni önmagánál az ember olyan lelkiállapotokat, amelyek az ő számára hitelesek. És akkor ezt elkezdi - újra meg újra meg újra - provokálni.

Ezek közül a legnehezebb kérdés, amit én pszichológusként láttam, hogy vannak olyan emberek - most ebben megint benne van a múlt, a gyerekkor, minden benne van, amit eddig összeszedtünk -, akik számára a rossznak van valóságértéke. Tehát bármilyen élethelyzetbe kerülnek, addig kutakodnak ebben az élethelyzetben, amíg valami negatívumot, valami rosszat, valami önsajnálatra alkalmasat fel nem fedeznek benne, és akkor azt meglovagolják. És ebből kijön egy általános keserűség, egy általános rosszkedv, egy általános elégedetlenség önmagával és a világgal. Volt a családomban egy kedves kislány, akinek minden vágya - kertes helyen laktak - egy pingpongasztal volt. Nekem éppen volt pénzem, így vettem neki születésnapjára egy pingpongasztalt. De éreztem, hogy ebből nem lesz jó dolog, mert a mamát ismertem, és őt abba a kategóriába soroltam be, akit én úgy hívok, hogy örömgylkos. Bármilyen pozitív élethelyzetbe kerül, föl fog fedezni benne valamit, amivel ezt az örömet legyilkolhatja. Megjött a pingpongasztal, a gyerek

tündökölt a boldogságtól. Mama: hogy fogja zavarni a labda pattogása a szomszédokat! Rögtön megtalálta a negatív értelmezés lehetőségét.

Sokszor szoktam idézni azt az amerikai bestsellert, hogy *Hogyan lehetünk zsidó anyák*. Ugyanis a zsidó anyák tudják leghamarabb büntudatosá tenni a környezetüket. Abból élnek, hogy az anya mártír, az anya föláldozta az életét a családjáért. Nem sokat törődve azzal, hogy egy kamasz kislány például mit gondol: ha ő felnőtt nő lesz, akkor neki is föl kell áldozni saját igényeit, vágyait a családjáért? A *Hogyan lehetünk zsidó anyák* úgy kezdődik, hogy a zsidó mama a fia születésnapjára vesz két gyönyörű inget. A fiú nagyon boldog. Másnap reggel fölveszi az egyiket, és abban jön le reggelizni. Mama végtelen szomorúsággal: a másik nem tetszik? Nagy technika, nagyon nagy technika! Rengeteg nő alkalmazza. (Inkább nők alkalmazzák a mártírhatalom kiprovokálását, mint férfiak. A férfiak másképp lesznek áldozatok.)

Azt gondolom ebben az egész fejtegetésben, hogy itt tisztázatlan dolgok tömege van. Vagyis: az emberi sorsalakulás nagyon nehezen megjósolható. Azt mondják bizonyos bölcséleti irányzatok, hogy amilyen hullámhosszon ad egy ember, azon a hullámhosszon hajlamosak a másikkal válaszolni neki. A derűs ember kellemesebb társaság, jobba teszi a többi embert is az ő derűje és elfogadása, mint az örök zsörtölődés és az örök elégedetlenség. Szóval a keleti világban ez a derűs elfogadása az élet dolgainak nagyon meghozná tulajdonképpen az eredményét, míg az örökké panaszkodó, örökké vádaskodó, örökké elkeseredett és kétségbeesett ember ugyanezt hozza ki a környezetéből is. Ezen a hullámhosszon fognak neki válaszolni. Mert a végén, ugye, különböző típusokba is sorolhatók egyes pszichológiai iskolák

szerint. A negatívum felé fordítod a hajó orrát, vagy a pozitívumok felé?

Meggyőződésem azonban, hogy néha visszaéltek ezzel a pozitív gondolkodás-üggyel. Úgy éltek vele vissza - különösen Amerikában gyökeresedett ez meg -, hogy az embernek pozitívvá kell hazudni élete negatív történéseit. Ez nem igaz. Föl lehet vállalni a tragikumot, a keserúséget, a kétségbeesést is, csak nem szabad mindent negatívumba fordítani.

Buddhának voltak olyan lelki gyakorlatai, hogy bomló holttesteket kellett nézni, és megérteni a halált, a test múlandóságát. Egy ilyen döglött kutya nézegetése közben azt mondták a tanítványok, hogy mester, milyen rettenetes a halál, a fölbomló hús, a rothadó szervezet látványa. Akkor Buddha odanézett, és azt mondta, hogy igaz, de milyen szép fehér foga van. Ez a pozitív gondolkodás: meglátni a pozitívumot is. Nem elhazudni, hogy jaj, de nagyszerű látvány egy bomló hulla, hanem meglátni benne a pozitívumot is. Ez a dolognak tulajdonképpen a lényege, hogy nem áthazudni kell azokat a dolgokat pozitívvá, amelyek tulajdonképpen negatívak, és szenvedéssel téliek. Azt föl kell vállalni. Az életben vannak rossz dolgok is. De nem csak!

Természetesen egyre nagyobb bonyodalmak fűződnek ezekhez a dolgokhoz. Mi a jó, mi a rossz, hogyan élem meg a dolgokat. Nagyon érdekes ebből a szempontból vizsgáldni - majd egyszer, ha újjászületek egy új életre, föl fogom dolgozni a Bibliának a pszichológiai tanításait. Ugyanis a Bibliában el van rejtve egy nagy lélektan. És a dolognak a kinyilatkoztatási része ezt elfedi. Hiszen a Biblia úgy kezdődik, hogy van egy testvérgyilkosság. Ezzel indul az emberiség története, hogy Káin agyoncsapja Ábelt. Miért? Mert Isten Káin áldozatát nem fogadja el. Elutasítja. Ábelét

elfogadja. Ezért veri agyon? Ezért. Vagyis mit mond ezzel a Biblia lélektanilag? Hogy az életben nincs nagyobb trauma, mint az elutasítás. Ennél gonoszabb helyzetet egy ember nem tud megélni, mint ha elutasítják. Mint jelentkező szerelme, munkatársat, házastársat. Tehát bármilyen relációban egy ember azt mondja egy másiknak vagy másoknak, hogy itt vagyok, szívesen segítek, szívesen vagyok együtt veled, kössük össze a sorsunkat, és erre azt mondják, hogy nem kellesz, ennél nagyobb trauma nincs. Ezt kapja meg a Káin Istentől. Nem kell a te áldozatod. Ez olyan rettenetes indulatokat kavart egy emberben adott esetben, hogy gyilkol. Na de ezt követi egy nagyon furcsa vita. Ugyanis Isten ráordít Káinra, és azt mondja:

- Te mit csináltál? Hát a te testvéred vére fölkiált hozzám, az egekbe. Mit követtél el?

Akkor azt mondja Káin:

- Én? Hát nem te teremtettél engem? Hát én a kreatúra vagyok, a teremtmény. Te teremtettél engem olyannak, hogy indulatos legyek, hogy ne tudjak magamon uralkodni, hogy üssek a dühöm első pillanatában. És most a te teremtésedért engem vonsz morálisan felelősségre? Hát mi van itt? Hát hogy gondolod? Hát a bűnös te vagy, aki ilyennek teremtettél engem.

És végigmegy minden valláson ez az alapvető etikai probléma, hogy kívülről van-e a dolog, vagy belülről. Én vagyok-e felelős magamért, a magam sorsának alakulásáért, vagy ezt külső erők határozzák meg. És Isten megretírel Káin előtt. Tessék figyelni. Azt mondja neki:

- Fuss!

Nem bünteti meg a gyilkosságért. De Káin nem fut. Hanem tovább beszél, és azt mondja:

- Hogyhogy, hát én most egy gyilkos lettem temiattad, mert ilyenek teremtettél engem, most bárki megölhet mint gyilkost. Odadobsz áldozatul a többi embernek?

És Isten megint megretírák Káin előtt, és ráteszi a Káin-bélyeget a homlokára. De az nem megbélyegzés. Az azt jelenti, hogy Káin az Istené, senki nem bánthatja. Ez a Káin-bélyeg. Hogy van ez a valóságban? Hogy van ez egy mai embernél, aki egyrészt hitetlen, másrészt ateista, harmadrészt hívő, Krisna-tudatú, katolikus, zsidó? Hogy ezt, ami belül nem lett, és ami belül nem lehet, én formálom ki? Vagy azt belőlem formálja ki valamilyen erő? Itt elakad a pszichológia, az az igazság. Nem tud válaszolni rá. Hogy lettem az, aki lettem? Milyen lehetőségeim vannak még, hogy másmilyen legyek? Lehet-e változtatni? Mondjuk, hogy a selfen nem, de a personán igen. És ahhoz mi kell? Ugyanezek a kérdések állandóan visszatérnek mindenféle relációban. Mire van szüksége egy embernek? Ő maga csinálja-e a sorsát és életét, vagy csinálnak körülötte a dolgok?

Utolsó példa. Sokan azt állítják, hogy - most nem ilyen hidegszívű gengszterekről van szó, rablógyilkosról, hanem az erős felindulásban elkövetett emberölésekről - mindig kétfázisú a gyilkolás. Mindig.

Eltöltöttem több mint másfél évet ilyen erős felindulású emberölések között. Szóval van valami dühöngése egy embernek, de az átlagember elég pontosan tudja dührohámában is, hogy mit csinál. Vagyis kontroll alatt tartja magát. De ha erre rátesznek még egy lapáttal - ez a második fázis -, a már dühöngő embernek fölszítják a már amúgy is magasan lobogó dühöngését, akkor öl. Akkor elveszti tényleg a kontrollt önmaga fölött. Akkor van erős felindulásban. Sosem az első fázisban. Mindig a második fázisban. Vagyis

tulajdonképpen az embernek az egy felelőssége - amit én úgy fogalmaznék meg mint pszichoterapeuta -, hogy mindig tudja, mit csinál. Mindig tudja! Nagyon sokat dolgoztam kriminálisokkal, agresszív emberekkel, bűnözőkkel, gyilkosokkal. Mindegyikük pontosan tudta, hogy mit csinál. Olyan nincs, hogy elfogott a nagy lötytös indulat, és nem tudtam, hogy mit teszek. Pontosan tudja mindig, hogy mit tesz, de megteszi. Ez a nagy probléma. Nem az, hogy tudja, vagy nem tudja. Tudja, és mégis megteszi. Nyilván ezt szankcionálja vagy értékeli a bíróság, amikor azt mondja, hogy az más, ha erős felindulásban követik el a bűncselekményt. De nem abban más, hogy nem tudatos, hogy nem tudja, mit csinál. Abban más, hogy a motivációs harcot kiiktatja, hogy igen, vagy nem, és egy nagy indulatrohamában például öl. Nem biztos, hogy ez a legnagyobb züllöttséget takarja. Borzasztó nehéz kérdés.

Volt egy fiatalember, aki egy nagyon nehéz élet-helyzetében megölte a feleségét és a gyermekét is, de sok-sok éves próbálkozás után, hogy helytálljon egy kapcsolatban. És volt egy rettenetes nagy vita a bíró és köztem, mert a bíró annyi enyhítő körülményt látott ebben a gyilkosságban, hogy nagyon enyhe ítéletet akart hozni. Azt mondtam neki, ne tegye, mert ez egy rendes ember, annak ellenére, hogy ölt. Itt nincs szinkronban a cselekedet és az egyén züllöttsége. Ha enyhe büntetést ad neki, szabadulása után öngyilkos lesz. Nem fog tudni élni. Ennek az embernek az egyetlen életben maradási lehetősége, hogy vezekel, hogy levezekli. Súlyos ítéletet kell hozni, bíró úr, súlyos ítéletet, ha azt akarja, hogy ez az ember még talpra álljon ebben az életben. Teljesen paradox helyzet volt, hogy a pszichológus érvel a súlyos ítélet mellett. De meg voltam győződve, hogy igazam van. Ha nem

adják meg neki a levelezés lehetőségét, akkor majd ő megbünteti saját magát. Halálra fogja ítélni saját magát. El lehetne mesélni az egészet, de nem annyira érdekes az ügy. A helyzet érdekes, hogy néha abban van az embermentés, ha vezeklési lehetőséget biztosítanak egy ember számára az elkövetett negatívumért.

Tehát megint oda értünk vissza, hogy az ember önmagát formálja. Ha tud vezekelni, akkor tud élni. Ha nem tudja levelezni, nem tud élni. Ez az egész borzasztó nehéz lélektanilag is és filozófiailag is, és végső soron nincs a dolog megoldva. Nyitott kérdés évezredek óta, hogy meddig terjed az ember felelőssége önmagáért, és mikor lehet másra mutatni, hogy azért nem csak én vagyok az oka a dolognak. Nagyon nehéz kérdés. Ezt azért is mondtam el, mert a következő előadásokon két egymással összefüggő témát akarok elmondani. Az egyik, hogy mi az, hogy gnózis. Mi az, hogy gnosztikus filozófia, és erre rá szeretném építeni egy következő alkalommal a - most rendkívül nagy port felvert, mert tudományosan hitelesnek minősítették - Júdás evangéliumát.

De ehhez nekem ezt a kérdést föl kellett vetnem, akár a Júdás-kérdésnél is, az árulónál, hogy mi az ő felelőssége, mi a külső, mi a belső? És egyáltalán hogy van ezzel a most megint nagyon ébredező gnosztikus világszemlélettel és filozófiával. Ezért forszíroztam ezt a mostani betétet, hogy megmutassam, mennyire bizonytalan talajon jár az ember, és erre a bizonytalan talajra garantáltan eljutunk a Júdás evangéliumában is. El fogunk jutni. Ki volt ez az ember? Miért csinálta, amit csinált?

Köszönöm szépen.

Gnózis

A gnosztikus eretnekségről lesz szó. Ezt csak azért tűztük napirendre, megmondom őszintén, mert a következő alkalommal szeretnék valamit elmesélni. A nagy port felvert Júdás evangéliumáról, aminek épp most tudományosan bizonyították a hitelességét. Ez a legfrissebben előkerült ősi evangélium. De a Júdás evangéliuma egy gnosztikus irat, szóval a gnosztikus eretnekségek birodalmába tartozik. Bár aggódtam, hogy a gnózis a világon senkit nem fog érdekelni, mégis muszáj egy fölvezető előadást tartani ahhoz, hogy a következő találkozásunk ne hulljon értetlenségbe a Júdás evangéliummal kapcsolatban. Ez indokolta a mai témaválasztást.

A gnosztikus jelenség egy borzasztó érdekes jelenség a vallástörténetben és a valláspszichológiában, mert bűvópatakként viselkedik. Tehát néha nagyon fölerősödik, látható, érezhető a hatása, és néha eltűnik kicsit a föld alatt, nem lehet vele találkozni. Nem nyilvános a tanítás, nem is ismert, aztán megint fölerősödik. Szóval ilyen furcsa bűjőcskajátékot játszik a gnózis.

A szó görög eredetiben azt jelenti: tudás. Azok az emberek a gnosztikusok, akik tudnak valami pluszt az átlagos vallásokhoz, a konvencionális vallásokhoz képest. Istenről, emberről és a világról. Ez a tudás az, ami őket egy eretnek szektává avatja. Eretnek szektává pedig azért is, mert élesen diametrálisan, mondhatnám azt is, hogy durván szemben álltak már Jézus előtt a zsidóság Isten-tudásával, a zsidó vallással. A zsidó atyáknak sok bajuk volt a gnosztikusokkal. A kereszténység megjelenésekor ez az ellentét átment a kereszténységre is. Tehát a gnózis mind zsidó, mind

keresztény szempontból elfogadhatatlan. Ijesztő - majd ki fog derülni, hogy miért ijesztő -, főlháborító tanítás. Ennek ellenére, a gnózis mindmáig létezik. Gnosztikus iskolák ma is működnek Budapesten is. És valahogy most megint olyan fázisban van, hogy erősödik. Erősödnek a gnosztikus iskolák, áramlatok. Jobban nyilvánosságra kerülnek gnosztikus tanítások, és az amúgy is erősödő folyamatnak nagy koronája ennek a valódi és tisztán gnosztikus iratnak, a Júdás evangéliumának az előkerülése, lefordítása.

Akkor most belekezek - nem a Júdásba, az a legközelebbi falat, hanem - a gnosztikus eretnokségbe.

Mi az, amit a gnózis „tud”? A „tud”-ot most egyszer idézőjelbe tettem, de mindig azt fogom mondani, hogy a gnosztikus tudás, elmélet, tanítás, stb. a gnózis szerint. Az első dolog az, hogy a gnózis egy kísérlet az egyistenhit és a többistenhit összeegyeztetésére. Már ezért önmagában különös. Ezt pedig a gnózis úgy oldja meg, hogy magát a szellembirodalmát, az eget, a mennyeket, az Atya országát - most teljesen mindegy, hogy milyen módon írom le - két részre osztja. Tehát dualisztikusan fogja fel. Van egy egészen magas szellemi birodalom, rettenetes távolságban, kozmikus értelemben is a Földtől, a mi naprendszerünkötől. És van egy alacsonyabb szintű, még mindig szellemi, nem materiális, nem anyagi létezési forma. Ennek a legmagasabb szellemi birodalomnak a csúcán áll egy - na most itt van a baj ugye, mert a gnózis sem tudja megnevezni - valamilyen spirituális erő, akinek a nevét senki sem tudja, tulajdonságait senki sem tudja. Leírhatatlan, megnevezhetetlen, láthatatlan, érzékelhetetlen. Csak annyit lehet tudni, hogy van.

Ha szabad ilyen számár analógiákat mondanom, ebben speciel nagyon hasonlít a taoizmus kezdetéhez. Amikor

Lao-ce azt mondja, hogy van valami, a nevét nem tudom, elnevezem Taónak. És akkor kiderül, hogy ő ezen a Taón egy végső léttörvényt, egy végső létezőt ért. Hát körülbelül ez a helyzet a gnózzissal is, hogy van valami, a legmagasabb, a legfölsőbb, a megnevezhetetlen, a leírhatatlan, a tulajdonságok által meghatározhatatlan. Ember számára ennek következtében megközelíthetetlen. Majd kiderül, hogy egy angyal számára is megközelíthetetlen szellemi létezés, szellemi erő. Ezt a gnózis úgy hívja, hogy a Hatalmas. Egy jelzöt rak rá. A Hatalmas. Ez a végső létező. Ha szabad azt mondanom, ez az egyetlen igaz Isten. Aki valóban Isten, aki valóban - ahogy Spinoza később mondja - *causa sui*, azaz önmagának oka. Tehát nem teremtett. Önmaga által létrehozott. Ez a *causa sui* lényege, és minden végső létezés tőle származik.

Ennek a Hatalmasnak - és itt már elkezdődik a gnosztikus teológiának a furcsasága - van egy tükörképe. Egy tükröződése szellemi síkon. Ennek a neve Barbeló. Ez a Barbeló rettenetes súlyú név, mert ő tulajdonképpen egy feminin változata ennek a Hatalmasnak. De ha valaki azt mondaná, hogy nem feminin változata, hanem egy önálló entitással rendelkező tükörképe, akkor egy csomó gnosztikus iskola azt is elfogadná, hogy jó. Mindenesetre ez a szentháromságnak a gyökere, hogy van a Hatalmas.

Ez felelne meg a jézusi terminológiában az Atyának. Van a Szent Lélek vagy Szent Szellem, ez lenne a Barbeló. És van a fiú, aki a gnózisban eredetileg azt a nevet viseli, hogy Széth. Sok félreértés van körülötte, hogy ez egy pogány Istenség-e vagy sem. De régen is így mondták - ha valamire azt akarták mondani, hogy nagyon régen, nagyon az ősi kezdetektől származik -, hogy Széth napjaitól kezdve. Ez az, ami a

keresztény terminológiában talán a fiú, a gyermek. A gnosztikusoknál pedig inkább úgy értelmezték, hogy van a maskulin Hatalmas, annak feminin tükörképe, Barbeló, és a kettőnek a gyermeke, tehát apa-anya-gyermek hármasság van. És ez a Széth az, akit létezésének bizonyos fázisában Jézusnak is, Krisztusnak is neveznek. Tehát ugyanaz. A Széthnek bizonyos megjelenése vagy bizonyos manifesztációja földi kultuszokban a Jézus Krisztus. Hát itt már, hogy mondjam, kezd problematikus és vadító lenni a gnosztikus teológia.

A gnózis tehát a következőt állítja: amikor a Hatalmas, tehát a végső létező, teremteni akarta a világot, akkor nem maga teremtett. Miért akarta teremteni? A gnózis felteszi a kérdést, és azt mondja, hogy azért, mert a Hatalmas az egy totalitás, egy teljesség, vagyis teljesen kitölti a létezést. És ha van egy olyan lény, amelyik maga a teljesség, ő maga kitölti a létezést, az sok mindent tud csinálni, de egyet nem: nem tud önmagára nézni. Nem tudja megismerni önmagát. Vagyis a világ teremtése abból a szükségletből, vagy abból a vágyból fakadt, hogy a Hatalmas, a legfőbb Isten, a legvégsőbb Isten önmaga megismerésére törekedett.

Itt megint vannak áthallások. Például a kabbalánál. A kabbalisztikus tanításban ugyanez a hatás megnyilvánul. Vagyis azt mondja, hogy az Isten teljesség, totalitás, és ahhoz, hogy önmagát megismerje, kell neki valamilyen perspektíva, hogy a totalitás, a teljesség tudjon önmagára nézni. És ezt nevezi a kabbala cim-cumnak, visszahúzódnak, összehúzódnak, és azt tanítja, hogy a teremtés érdekében Isten visszahúzódott a világ jelentős részéből. És ahonnan Isten elhúzódott, ott keletkezett az anyag, az anyagi világ, és adott lehetőséget Istennek, hogy önmagát szemlélje és megismerje. Ez legélesebben a modern időkben a hegeli

filozófiában fogalmazódott meg. Hegel beszél arról, hogy a világ az Isten önmegismerésének a vágyából keletkezett. És az Isten háromféleképpen tudja önmagát szemlélni. Egyik a természet. Tehát nézi önmagát a természetben. A másik a társadalom. Önmagát nézi a társadalmi eseményekben, történesekben. A harmadik pedig a filozófia, ami ennek az Isteni önmegismerésnek az esszenciája.

Hogy ez tulajdonképpen mennyiben tulajdonítható a gnózis hatásának, ehhez nem tudok hozzászólni. Ezt nem tudom. Ehhez többet kéne tudni. De mindenesetre hasonlít a gnózisnak ehhez az elméletéhez, hogy az Isten önmegismerésre tör, önmagát szeretné megismerni, és ennek érdekében teremti a világot, egy visszahúzóds árán, hogy helyet csináljon az anyagi világnak a teremtésbe. Ha nagyon vulgarizálnék, akkor azt mondhatnám, hogy ahol az anyagi világ van, ott az Isten nincs, mert visszahúzóds. Ez egy nagyon nehéz mondat. Mert lehet azt mondani példának okáért egy Auschwitz ellen vádat emelő, lelkében kétségbeeső zsidónak a kérdésére, hogy hogy engedhette meg mindezt az Isten? Nagyon nehezen fogja elfogadni, ha valaki azt mondja neki, hogy Kohn úr, Isten nem volt ott Auschwitzban. Isten nincs jelen az anyagi világban. Az anyagi világon kívül van, mint Teremtő.

Summa summarum, anélkül, hogy ebbe bele akarnék nagyon mélyen menni, a gnózis azt tanítja, hogy Isten kibocsátott hét teremtő erőt. Mondhatnám úgy is, hogy hét energiaimpulzust. Ezeket a teremtő erőket úgy hívják, hogy Eónok, vagy Áionok. Mind a két elnevezést használják. Eónok, Áionok. Ők heten tulajdonképpen az Isteni erő kisugárzásai, azzal a megbízatással, hogy teremtsék meg a világot. Na most, itt van egy furcsa gikszer. Miért mondom,

hogy furcsa gikszer, ami talán az egész gnózisnak a leggyengébb pontja? A hét Eón közül egy különvállik. Egy leszakad a többitől. Vagyis ő is éteri teremtmény, illetve az éteri teremtmények egyheted része. De ez az Eón egyedül akar teremteni. Ennek az Eón lázadásának, vagy a teremtésben bekövetkezett gikszernek, hibának az oka, hogy a hét Eón közül egy eltávolodik a többitől, és önállóan teremt. Ebből az következik, hogy mi, a mai, vagy kétezer évvel ezelőtti, vagy százezer év előtti emberek ennek az Eónnak a világában élünk. Egy olyan világban, amit egyetlen Eón hozott létre.

Olyannak hozta létre, amilyennek tudta. Tehát megjelennek a saját teremtmény erejének a lehetőségei és egyben korlátai. Ezen a ponton kerül szembe először a gnózis a Bibliával. A Biblia elmondja, hogy Isten hogy teremtette hét nap alatt a világot. Minden teremtési részletnél megjegyzi, hogy látta Isten, hogy jó. A gnózis ezt tagadja. Isten nem maga teremtette, a Hatalmas nem maga teremtette a világot. A világot, amelyben élünk, ez a lázadó Eón teremtette, és ezért a világ nem jó, hanem rossz. A világban halál van, a világban betegség van, a világban pusztulás van, a világ tele van szenvedésekkel. Szó nincs arról, hogy ez a teremtése ennek a magányos Eónnak jól sikerült volna.

Erdemes végiggondolni, hogy mit jelent a zsidóság vagy a kereszténység szempontjából ez a tanítás. Hogy amikor háromezer-hatszáz évvel ezelőtt mondjuk az Ábrám, később Ábrahám nevű fiút, fiatalembert megszólítja egy láthatatlan Isten és azt mondja, hogy köss velem szövetséget, én kiválasztott néppé teszek téged, az én népem leszek, nagy néppé teszek, mint a tenger fővénye és az ég csillagai, és annak jeléül, hogy ti az én kiválasztott népem vagytok, vezessük be a férfiutódok körülmételését, és a ti

kiválasztottságotok arra vonatkozik, hogy őrizzétek meg, hogy csak engem szabad tisztelni. Ne legyenek nektek más isteneitek rajtam kívül, és terjesszétek el a világon az egyistenhitét rám vonatkoztatva. Tehát érjétek el, hogy a világ népei végül mind az én híveim legyenek. Ez a ti kiválasztottságotok lényege. Megőrizni és elterjeszteni. Ábrahám belemegy ebbe a szerződésbe, mint tetszik tudni, és ettől kezdve létezik a zsidóságnak ez az Istene, aki megnevezhetetlen ugyancsak. Helyettesítő neveket használnak. Talán a legfélelmetesebb helyettesítő neve volt Jehova. JHVH. De mondanak Elohemot is, mondanak Adonajt is. Mondanak világ Királyát is, Urunkat, Örökkévalót. Rengeteg behelyettesítő istennevet használnak, jeléül annak, hogy ennek az egyetlenegy Eónnak, akivel szövetséget kötöttek, nem tudják az igazi nevét.

A mítoszokban az van, hogy ennek az Eónnak a neve harminchat hangból áll. De senki nem tudja, hogy melyik ez a harminchat hang, és milyen sorrendben következnek. Csak ketten tudták eddig a világon. Egy Mózes és egy Jézus nevű, akiknek éppen ezért rendelkezésére állt Isten hatalma. Ennek a Jehova Istennek a hatalma. Tehát például tudtak halottakat is feltámasztani, ha akartak.

Ez a második tanítási eleme a gnózisnak, ami elfogadhatatlan. Soha zsidó teológus rabbi és soha keresztény pap nem bólinthat rá arra, hogy egy többiekétől leszakadt, a Hatalmas ellen lázadó Eónnak a szolgálatába szegődött. Annak sem, hogy a világ rossz, a teremtés elfuserált, és mi egy ilyen elrontott, elfuserált teremtésben élünk, amit ez az egy Eón hozott létre. Amit nem támogatni kell a gnózis szerint, nem imádni kell, hanem ebből az illegálisan és elfuseráltan teremtett világból menekülni kell. El kell menekülni innét. Ez

a dolog lényege. Tehát nem szolgálni ezt a hatalmat. Na most ez egy borzasztó nehéz história zsidó hagyományos vallási szempontból, hogy kire hivatkozik a gnózis. Ki ez az Eón, aki elszakad a többitől?

Most anélkül, hogy belemennék ennek az egésznek a bonyolultságába, a következő harmadik nagy tanítása a gnózisnak, hogy ez az Eón, a Jehova, Jahve Eón, tehát ez a lázadó Eón, két segéderővel teremtett. Tehát hozzácsatlakoztak még kisebb istenségek. Tehát ő is Isten, csak nem a legmagasabb Isten. És kialakult ennek a kultusza. Ez a kisebb istenség csinált egy rossz teremtést, egy rossz világot, amely az ember számára elfogadhatatlan. Emberi erkölccsel nem lehet rábólintani a halálra, betegségekre, kínlódásokra. Tehát mindarra a negatívumra, amit ez a teremtés hordoz magában. És hozzáteszik - de ezt most nem fogom folytatni, mert ez egy külön része a gnózisnak -, hogy ebben két segítő eleme volt. Az egyiket úgy hívták, hogy Jaldabaoth, ami ugyancsak Isten, de még alacsonyabb rendű Isten, és ennek a nevét úgy szokták fordítani, hogy a Káosz fia. A másik segítőjét egyszerűen úgy hívják, hogy Bolond. Dilis, örült. Szóval egy örült és a Káosz fia segítségével hozza létre azt a világot, amiben ma élünk. Amiből menekülni kell, és nem imádni az Istenséget, hanem megtagadni, és vissza kell térni a Hatalmas által kibocsátott hat Eónhoz. Azt ugye most nem kell magyarázni, hogy ez miért elviselhetetlen és fölháborító eretnekség akár a zsidó, akár a keresztény istenfelfogás szempontjából? Hogy az Isten nem a legmagasabb Isten, nem az egyetlen Isten? A Káosz fia és egy bolond, akit héberül úgy hívnak, hogy Saklas, segítségével hozta ezt az örült világot létre. Ez elfogadhatatlan.

Akkor most továbbmegyek. A gnózis azt tanítja, hogy a Hatalmas, a valódi Isten, látva ezt, ami történt, korigálni akarja ezt a teremtést. Azt látja, hogy korigálni kell. Ez nem maradhat így. És egy szellemi lényt küld le, hogy segítse az őhozzá hűséges maradt hat Eónt ennek a világnak a megszüntetésében. És ezt a segítő erőt, akit leküld, úgy hívják, hogy Lélek. Úgyis hívják más néven, hogy első Ádám. Érkezik egy szabadító megbízatással egy szellemi lény - akit az egyszerűség kedvéért Léleknek neveznek -, hogy szabadítsa ki az anyagi világból, hogy szüntesse meg az anyagi világot, ezt a rossz teremtést. Történni viszont az történik, hogy a Lélek, megismerve az anyagot, rájön arra, hogy ha egyesül vele, tehát a formátlan, az amorf anyaggal a Lélek egyesül, akkor formát tud létrehozni. És ez akkora csábítás a Lélek számára, hogy ő az amorf, formátlan anyagból formát hoz létre, hogy ennek áldozatul esik, és formateremtőként az anyaggal szövetségbe kerül. Úgy mondják, hogy az anyag fogságába esik, és formákat teremt. A baj az, hogy a Lélek nem tud örök formákat létrehozni, csak időlegeseket. Tehát azok a formák, amit a lélek és az anyag együttműködése létrehoz, azok mind halandó formák, pusztuló formák, efemer formák, vagyis ez a második Isteni küldetés is csődöt mond.

Továbbugrom. Soká nem, mert lassan elfogy a gnózistról való ismeretem. A gnózis ezután azt tanítja, hogy a Hatalmas, tehát a végső, egyetlen Isten, látva a Léleknek az anyag fogságába kerülését, egy második szabadítót küld le a Földre. Ez a második szabadító a hozzá hűséges maradt hat Eónnak az egyesülése. Vagyis ezeket tölti fel akkora hatalommal, hogy ezt a lázadó Eónt a hozzá csatlakozó Jaldabaothtal és Saklással megsemmisítsék, akárcsak az anyagi világot és a

halált ebben a világban. Most jön a legnehezebben benyelhető rész. Azt állítja a gnózis, hogy a hat megmaradt hűséges Eón egyesült erejét a Földön való megjelenésekor úgy hívják, hogy Jézus Krisztus. Ez a Jézus ősi eredetét tekintve Széth, de földi manifesztációt tekintve ő Jézus, aki azért jött, hogy kiszabadítsa a lelket az anyag fogságából, és visszavezesse a szellemi otthonába, az Atya birodalmába.

Most tulajdonképpen, nagyon vulgarizálva, elmondtam a gnosztikus világnézet, a gnosztikus teremtéskép lényegét, hogy van egy lázadó Eón, aki leszakad a többitől, önállóan teremt egy rossz világot, ennek a rossz világnak, ennek az anyagnak a fogságába esik a Lélek, aki halandó formákat teremt, és ennek a felszabadítására jelenik meg a világban ez a Jézus Krisztusnak nevezett szellemi erő.

A gnosztikusok úgy magyarázzák ezt a szellemi dolgot, hogy ha sikeres Jézus küldetése, akkor ő megsemmisíti a halált. Megváltja az emberiséget a szenvedéseitől.

Kikanyarodva kicsit ebből a gnosztikus teológiából, csak elmondom, hogy azzal a gondolatmenettel, hogy a Lélek az anyag fogságába kerül és a formatervezés mámorea megragadja, van egy erős hasonlóság és egy nagyon éles hit és meggyőződés az ókori Egyiptomban. Hadd ne menjek bele, hogy miért épp az ókori Egyiptomban. A lényeg, hogy az ókori Egyiptomban meg voltak győződve arról, hogy a lélek csak úgy tud kiszabadulni az anyag rabságából vagy fogságából, ha az anyag felbomlik, szétomlik, elveszti a formáját, amit a Lélek hozott létre. Vagyis arra gondoltak, hogy Egyiptom nagy fiait, fáraóit, szellemi vezetőit meg lehet akadályozni abban, hogy eltávozzanak haláluk után, és visszatérjenek szellemi hazájukba. És ezt úgy kell megakadályozni, hogy nem hagyják a testet fölbomlani. Tehát

a test formáját meg kell őrizni, és ha megőrzik, akkor a lélek kötve marad ehhez a testhez. Nem tudja elhagyni. Szóval fölismerték azt, hogy mindig a test engedi el a lelket. Mindig a testnek kell tönkremenni ahhoz, hogy valaki kiszabaduljon az anyag fogságából. Mindegy, hogy öngyilkos lesz, vagy bármi más történik vele, a testet kell elpusztítani. Nem lehet lelki erők hatására elszakadni a testtől. Tehát elkezdtek balzsamozni. És a balzsamozás azt jelentette, hogy ők fogva akarják tartani ezeket a nagy lelkeket, hogy maradjanak Egyiptomban, és segítsék Egyiptomot. Az, hogy később ez elvulgarizálódott, és egyre alacsonyabb származású emberek, ha volt pénzüik, ugyancsak balzsamoztatni akarták magukat - ha nem is olyan luxus körülmények között - Egyiptomban, ez egy későbbi konzekvencia, hogy miért csak ők, a nagy lelkek maradjanak Egyiptomban.

Hát én is meg akarok maradni Egyiptomban. De a lényeg, hogy egy technika volt arra - az egyiptomi balzsamozás - ebben az egész gnosztikushoz hasonló gondolatkörben, hogy itt tartani a Földön, az anyag fogságában a lelket.

Ennek két konzekvenciája van. Az egyik konzekvencia az, hogy az ősi egyiptomi kultúra bizonyos értelemben velünk van kapcsolatban. A 20. és 21. század angolszász, germán kultúrájával. Ha lesz idő, elmondom, hogy miért. Vagyis ami az ókori Egyiptomban tárgyi valóság volt, az a mi kultúránkban szellemileg jelenik meg. Egyiptomban tárgyi valóság volt, hogy balzsamozták a testet, romolhatatlanná tették, és ezzel odakötötték a lelket a testhez, ennek a szellemi vetülete pedig a bölcseleti materializmus. Az anyag örökkévalósága. Ennek mindenféle jelentősége van, hogy miért a mi kultúránk kapcsolódik az ősi Egyiptomhoz, de tanítják, hogy oda kapcsolódik.

A másik konzekvenciája ennek a dolognak, hogy az anyag fogsága oly erőssé vált - és ez lesz az utolsó gnosztikus tanítás, amit itt még el tudok mondani -, hogy elakadt a reinkarnációs folyamat. Vagyis az emberek balzsamozás nélkül is kötve maradtak az anyagi világhoz. Nem tudtak reinkarnálódni. A gnózis azt állítja, hogy amikor Jézus vére - ez a legmisztikusabb fejezete a gnózisnak - egyesült a földdel, akkor ezt a rabságot az anyaggal leoldotta az emberről. Vagyis a megváltás azt jelenti a gnózis szerint, hogy újra megindulhatott a reinkarnációs folyamat. Jézus mártírhalála megváltotta az emberiséget, kiváltotta az anyag rabságából. És azóta újra van reinkarnációs történés.

Az eredeti gnózist, az eredeti gnosztikus vallásbölcseleti álláspontot tulajdonképpen elmondtam egy ilyen gyűszűbe erőszakolva. Hogy történt ez az illegális elrontott teremtés, miért történt, elmondtam, hogy a rontás lényege a pusztulás, a halál, a szenvedés, a betegségek, és ebből meg lehet szabadulni bizonyos szellemi segítségek által.

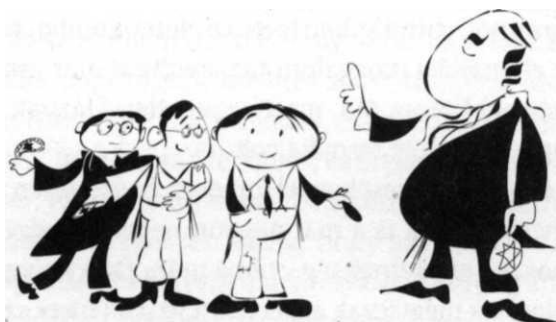
Megint kisétálok ebből a gondolatkörből. Felidézném Buddhának a benáreszi beszédét, amivel elindul a buddhizmus a világba. Amit úgyis hívnak a buddhisták, hogy a tan kerekének a megforgatása. Itt Buddha elmondja a saját beavatásának alaptételeit, amely így hangzik a benáreszi beszédben: minden létezés szenvedés, vagyis minden létezés végül is szenvedésbe torkollik. Öregségbe, halálba, betegségbe, pusztulásba, kapcsolatok megszakadásába, tönkremenésébe. Szóval az örömteli periódusok időlegesek, és végül minden létezés valamilyen szenvedéssel ér véget. Másodszor azt mondja, hogy a szenvedés oka az élettágy. Az emberi lélek létezni vágyik, és ez a létezési vágy hajtja vissza újra meg újra a Földre, vagyis hozza létre ezt a reinkarnációs

körforgást. Létezni akar, lélegezni akar, testet akar. Harmadik tétel. Ha minden létezés szenvedés - most még mindig Buddhát mondom -, és minden szenvedés oka az életvágy, a létezés utáni vágy - ezért is olyan nehéz meghalni -, akkor azt mondja Buddha, hogy aki nem vágyik élni, az nem szenved. Tehát az a módja a szenvedés megszüntetésének, hogy a létezés vágyát, az élet vágyát kell kioltani az emberekből. Azt mondja végül, hogy ennek a módja, hogy végig kell járni a nyolctagú ösvényt. Úgy is nevezik néha, hogy a nemes nyolctagú ösvényt. Tehát nyolc sajátosságot kell kifejleszteni az emberben, hogy a létezésvágy kialudjon benne. És akkor kialszik az erő, amely mindig visszahajtja a létezésbe, és ezzel együtt kialszik a szenvedés, és fölszabadul vagy megszabadul. Másképpen mondva: leszáll a lét kerekéről, ami mindig visszahozza a földi megtestesülésbe.

Ezt azért mondtam, mert itt is van valami rokon vonás. Tehát a gnózisnak a hatása ugyancsak szétterjedt. Más és más vallásokban is megjelenik, esetleg deformáltan, esetleg másképpen egy kicsit, de tulajdonképpen szellemileg nagyon megtermékenyítően. Nagyon sok vallás vesz át részleteket a gnózistól. Ezzel kapcsolatban azt mondja Renan, a híres francia vallástörténész, hogy kis híján múlt, hogy mi keresztények lettünk és nem gnosztikusok. Renan szerint ez azon múlt, hogy a gnózis megvetette a nőket. A gnosztikus szektába nőket nem vettek fel. A gnózisnak nincsen női szentsége. A gnózisnak nincsen női kiválasztottsága. Az egy komor férfivallás. Renan szerint ez a hiányossága - hogy nincs Szűz Mária, nincs Aphroditéja, nincs Vénusza, tehát nincs női szentsége - akadályozta meg a gnózist, hogy világalomra tegyen szert. És ez az oka, hogy mi valamennyien mára nem lettünk gnosztikusok, mert különben

azok lennének. Olyan erős volt a gnosztikus hatás időnként a világban, hogy ez az egy hiánya akadályozta csak meg a gnó-zisnak világszerte való elterjedését. Úgy látszik, az ember nem tud megélni apa és anya nélkül, vagyis ebben a vallásos projekcióban kell egy miatyánk, és kell egy mianyánk is. Ha nincs anya, akkor ez a vallás elapad. Nem tud elterjedni. És ugyanez a helyzet a zsidóságnál is. A zsidóság megőrizte az egyistenhitét, de női szentsége nincs. Ezért nem tudott elterjedni a világban. Tehát a kiválasztottság második kritériumát, hogy minden nép boruljon Jehova lábaihoz, nem tudta megvalósítani, mert ebben a vallásban nincs női szentség. Ahogy nincs dogmatikája sem, úgy nincs női szentsége sem. Tehát csak azok a vallások tudtak nagyon széles tömegeket megmozdítani, ahol a férfi szentség mellett volt egy feminin, egy női szentség is. Ez a kereszténységben egyértelműen Szűz Mária és a női szentek. Elég sokan vannak. A görög mitológiában a tehénszemű Hérától kezdve Aphroditéig, az egyiptomiban Izisz, Ozirisz és a többiek. Ahol nagyon sok a női szentség, azok a vallások meg tudtak kapaszkodni, el tudtak terjedni. A csak férfivallások - hármat tudunk ilyet - előtt ismeretlen volt a női szentség. Az egyik a zsidóság, a másik a gnózis, a harmadik pedig a Mithrász-hívőknek a vallása. Ez a három vallás nem ügyelt a nőkre, nem érdekelték őket a nők. Annyira nem érdekelték, hogy például a zsidóságnál tíz férfi kell, hogy imádkozni lehessen Istenhez. Kétszáz nő nem elég. Tíz férfire odafigyel.

Most azért mosolygok, mert közben az jutott eszembe, hogy amikor én elemibe jártam, a Hollán utcai zsidó elemibe, ott megtanította nekünk a Berkovits rabbi, hogy miért fedjük be a fejünket kipával.

Ezt a Berkovits rabbi úgy magyarázta, hogy nehogy azt higgyétek, gyerekek, hogy Istennek, ha onnét fentről lenéz és a ti korpás fejetekeket látja, ebben nagy öröme telik. Nem szereti az Isten a ti korpás fejetekeket. De ha egy szép sapkát lát, kihímezve vagy gyönggyel, az tetszik Istennek. Attól odafigyel rátok, és meghallgat. Úgyhogy ez így is ment, a tanítási nap kezdetén a Berkovits rabbi bejött és vezényelt. „Sapkát le!” Mindenki letette a sapkáját. Jó Isten elfordult. Csak a korpás fejünket látta. Akkor elimádkoztuk: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában. Ámen.” „Sapkát föl!” Föltettük a sapkát, a Jó Isten odanézett rögtön. Ezután mondtuk, hogy „Sömá Jiszráél Ádonáj Elohénu Ádonáj Echád”.* Én ettől kezdve, második elemista koromtól, mindig beírtam az életrajzomba, hogy az ellenállási mozgalom tagja voltam már zsenge gyermekkorom óta, mert ez az ellenállásnak egy nagyon komoly formája volt.

Csak azért meséltem el mindezt, hogy legyen már egy mosolyuk is a mai nagyon nehéz - gnózis és gnosztikus

---

* Halljad, Izrael, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló Egy(etlenegy)."

eretnekség - téma után. De a lényege a dolognak mégiscsak az, hogy itt valami nagy szemléleti differencia van, aminek az esszenciája, hogy a világ, és benne az ember, jó-e vagy rossz. Egy jól sikerült teremtésben élünk, vagy egy elrontott teremtésben élünk. Ez a lényege az egész gnózisnak.

Aki hitt abban, hogy a Biblia igazat mond, tehát a valós történetet meséli el Istennek és embernek a kapcsolatáról, akkor erre nagyon nagy hangsúlyt fektetett. Olyan nagy hangsúlyt, hogy minden pszichológiától eltérően például Luther meg volt arról győződve, hogy a Sátán az a depresszió. Ő a depresszióban egy vallásos és hitbéli problémát látott. Egy támadást az Isten ellen, hisz a Biblia megmondja, hogy látta Isten, hogy jó a teremtés, és miután ti is Isten teremtései vagytok, azt is látta, hogy ti jók vagytok. És az ez elleni lázadás nagy bűne, ha valaki azt mondja, hogy rossz a teremtés, rossz az ember. Mert ez az Isten ellen való támadás, és a Sátán mondatja veletek, hogy rossz a teremtés, és eredetileg rossz az ember. Nem szabad ennek beugorni. Ez Luthernél kiteljesedik, egészen addig, hogy azt mondja: az ördögi kísértés lényege a depresszió. Az ördög által megkísértett és rabságba ejtett ember rossznak látja a világot, szembeszáll Isten értékítéletével, rossznak látja önmagát és önmaga sorsát, és ezzel készíti elő azt, hogy elvigye a lelkét az ördög. Vagyis a depressziót mint ördögi csábítást kell a protestantizmus és főleg Luther szerint kiiktatni az ember életéből.

Lassan a közös óránk végére érek. Még kísértetek játszanak velem, hogy nem túl profán-e, ha elmondom, hogy kell kiszabadulni Luther szerint az ördög szorításából. De elmondom természetesen. Luther azt állítja az asztali beszélgetéseiben, hogy két nagyon nagy és kiadós szellentés

elűzi az ördögöt. Ezt nem bírja el az ördög. Így kell ördögöt üzni. Ezt mondja Luther. Én csak idézem. Az már ilyen utólagos vulgarizálás, hogy nálunk, ahol Lurkó kutya és Asa kutya is él, néha azt mondja a feleségem: te Péter, valami ördög járkalhat itt a közelben, mert az Asa nagyon strapálja magát. Lehet. De túl a mosolyon azért mondom, ez komolyan veendő, hogy látta Isten, hogy jó vagy rossz. A protestantizmusban a sátáni kísértés rangjára emelkedik a depresszió, az emberi élet, a társadalmi élet, a világ rossznak tartása. Ez lázadás az Isten ítélete ellen. És mert lázadás az Isten ítélete ellen, ezért sátáni.

Most eljutottunk oda talán, hogy ha legközelebb találkozunk, elő lehet venni a Júdás evangéliumát. Azét a Júdásét, akit mindenki árulónak, gonosznak tart az egész golgotai ügyekben, Jézus-ügyekben. Kivéve a gnóvizist, amelyik Jézus legjobb barátjaként, egyetlen szövetségeseként értékeli Júdást, és a kereszténység legnagyobb alakjának tartja Jézus után. Hogy lehet ez? Miért fordul a Júdás evangéliumban, a gnóvizisban, valami nagyon pozitívvá Júdás árulása? Ezt borzasztó nehéz elfogadni. Ezért gondoltam, hogy előzőleg muszáj elmondani a gnosztikusoknak ezt a sajátos teológiáját, hogy érthető legyen a Júdás evangéliuma, hogy miért úgy foglal állást bizonyos kérdésekben, ahogy állást foglal. Majd meg fogják látni a jövő alkalommal, hogy a nagy különbség az evangéliumok között az, hogy a Júdás evangéliumában Jézus folyton nevet. Nagyon sokat nevet. Először akkor neveti el magát, amikor megjelenik a tanítványok között és látja, hogy ezek áldást mondanak a kenyérre. Ez a héber vallásnak, zsidó vallásnak egy előírása. Vannak áldások, és vannak kenyérre mondható áldások. Jézus nagyon nevet. Azt kérdezik a tanítványok: te mit nevensz

rajtunk? Miért nevelsz ki minket? Jézus azt mondja: tévúton jártok, azért nevetlek ki titeket. Az az Isten, akinek most hálát adtok a kenyérért, az nem az igazi Isten. És itt folytatjuk legközelebb a Júdás evangéliumával, hogy miről van itt tulajdonképpen konkrétan szó.

Júdás evangéliuma

Nem tudom, mit tudnak a Júdás evangéliumáról. Az történt, hogy a vallástörténet folyamán nagyon sok evangélium került elő különböző kutatások során. Ennek pedig az volt az oka, hogy minden keresztény közösség, Jézus-közösség, zsidó vagy nem zsidó származásilag, leírta Jézus történetét. Ahogy ő tudta, ahogy ő hallotta, ahogy ez terjedt. És ahol összeült öt ember, vagy tizenöt ember, abban az időben azt egyháznak nevezték. Tehát az egyház nem azt jelentette a Jézus korabeli időkben, mint ma, hanem minden Jézust követő közösség egy egyház volt, kis egyház, és különböző evangéliumokat használtak.

A történetet sokszor, sokféleképpen, sokféle szempontból leírták. Néha a dolognak, hogy mondjam, a verbális részére téve a hangsúlyt, tehát Jézus mondásaira. Máskor pedig a cselekményre téve a hangsúlyt, vagyis arra, hogy mi történt. Ezek a keresztény közösségek és különböző evangéliumok végül is, nem szívesen mondom ezt, megküzdöttek egymással hitelesség szempontjából. Mindegyiknek voltak hitelesebb részei, kevésbé hitelesebb részei. A végén az történt, hogy lezajlott egy folyamat, amit kanonizálásnak neveztek. Kanonizáltak tekintették azokat az evangéliumokat, amelyeknek a hitelességét úgy fogadták el, hogy

kinyilatkoztatott szöveg. Tehát tulajdonképpen isteni szöveg, szent szöveg. És mint tudni tetszenek, négy ilyen evangéliumot kanonizáltak az évszázadok folyamán. A Máté, a Márk, a Lukács és a János evangéliumát, ezeket szakmailag logionoknak hívják.

Mindez egy problematikus rész, de csak bevezetőként akarom elmondani, hogy valahova el tudjuk helyezni a Júdás evangéliumot. Vagyis arról van szó, hogy kellett lenni egy ősforrásnak. Mert nagyon sok átfedés van, azonosság az evangéliumok között.

A keletkezési idők is tisztázatlanok. Általában az a felfogás, hogy az első három evangéliumot, a Mátét, a Márkot és a Lukácsot szinoptikus* evangéliumoknak hívják, mert nagyon azonos a tartalmuk. Ettől élesen különbözik János evangéliuma, és azért különbözik, mert borzasztó erős benne a görög filozófiai hatás, a logosztan.

Úgy is kezdődik, hogy kezdetben volt az ige, és az ige volt Istennél, és Isten volt az ige. Ez egy nagy kísérlet a görög bölcsélet és a keresztény filozófia szintézisére. Úgy vélik, hogy a János evangéliuma a legkésőbbi. Tehát Jézus életétől körülbelül százötven év legalább elválasztja a keletkezését. Hogy ki írta, az is egy problematikus história. Ki ez a János?

---

* Az evangéliumokban szembeötlő az első három evangélium (vagyis a szinoptikusok) hasonlósága, egyszersmind a negyedik evangéliumtól való különbözősége. Ugyanakkor a szinoptikusok között a számos hasonlóság ellenére komoly eltérések, mi több, ellentmondások is megfigyelhetők. A szentírástudomány szinoptikus kérdésnek nevezi azt a problémakört, amely e jelenséget igyekszik megmagyarázni. Megfelelő magyarázatként csakis olyan modell fogadható el, amely mind az egyezőségekre, mind az eltérésekre kellő indokkal szolgál. A szinoptikus kérdésre adott válaszok közül ma az egyik legáltalánosabban elfogadott az ún. kétforrás-elmélet.

Mert Márkról tudni lehet, hogy ő a legősibb. Tehát legelsőnek keletkezésileg a Márkot tartják, de azt is már egy utánírásnak. Van egy olyan feltételezés a bibliakutatásban, hogy létezett egy ősevangélium, és azt úgy hívják jobb híján, hogy Q evangélium*. Ez lenne az eredeti, amelyből a többiek merítették, és amely elveszett. Egyáltalán, minden evangéliumnak az eredeti héber szövege elveszett. Tehát amit eredetinek neveznek, az a görög fordítás.

A szinoptikus evangéliumok: Márk, Máté és Lukács, aki Pálnak volt az orvosa. Ezt meg is írja becsületesen, hogy összegyűjtötte a különböző evangéliumokból, amit hitelesnek látott, és ebből csinálta meg a saját evangéliumát. Így se tiszta ez a dolog, hogy tulajdonképpen miért ez a négy, meg mi a különbség a négy között. A keletkezési időpontja nagyjából egyezik az előbbi háromnak. Mondom, a János későbbi. Tartalmilag, gondolatilag, szellemileg, teológiailag nagyon rezonálnak egymásra. Ezt mondják a vallástörténészek. Na most, ez a dolog szélsőségesen megítélt, az ezoterikusok, tehát a kereszténységnek a misztikus tartalmát kereső, feltételező bibliakutatások mást mondanak. Azt állítja egy csomó ezoterikus iskola, hogy a Márk evangélium az a dolognak a fizikai részét meséli el. Tehát elmondja, hogy mi történt. Jézus működése, tere, kivégzése. A Máté inkább a dolognak a szellemi részére teszi a hangsúlyt. Tehát, hogy milyen misztikus

---

* A Q egy ókeresztény irat elnevezése, amelynek létezésére közvetlen bizonyíték nincs, a biblikus teológusok azonban csaknem egyöntetűen vélelmezik egykori létezését. Az egybetűs elnevezés a német Quelle (forrás) szó rövidítése. A szó, amelyre utal, a görög előtagú Logionquelle (vagy többesszámban: Logienquelle) kifejezés. A logion szó „mondás”-t jelent, és e speciális értelemben Jézus feljegyzett mondásaira vonatkozik

vagy ezoterikus tanítás van a Jézus-történetben. Lukács csinál egy összefoglaló szintézist, János pedig megpróbálja a görög filozófiával szintézisbe hozni. Tehát fizikai, szellemi szempontból, és a dolognak a misztikus tartalmából állnak össze az evangéliumok. A baj az, hogy az idők folyamán egyre újabb evangéliumok kerültek elő. Nagyon sok. Tehát tulajdonképpen amit ma tudunk, az, hogy számon tartunk harmincnégy evangéliumot, amiből négy kanonizált, tehát szent szöveg. A többi pedig különböző keresztény közösségeknek a szellemi álláspontját fejezi ki. Ezeket hívjuk apokriféknak. Ezek a nem kanonizált evangéliumok.

A kanonizált evangéliumokat három szempontból lehet megközelíteni. Az első szempont az, hogy azt mondom, kinyilatkoztatott szöveg, Isten sugallata, amit a négy evangélium tartalmaz. Ezt tudomásul lehet venni, vagy el lehet utasítani, de nagyon vitatkozni vele, vagy változtatni rajta - mint isteni, szent szöveget - nem lehet.

A másik álláspont azt mondja, hogy létezik egy ezoterikus kód, egy titkos nyelv annak megfejtésére, amiről az evangéliumok szólnak, és ezt megérteni csak az tudja, aki ismeri az ezoterikus kódot. De az ezoterikus kódot sosem hozták nyilvánosságra. Valahol itt vált el a szent szöveg, a kinyilatkoztatás és a titkos közlés. Most hadd mondjak ilyen példákat.

Azt állítják - ami kiszivárgott egy ilyen ezoterikus kód kapcsán -, hogy a víz fogalma több helyen megjelenik a Bibliában, például:

„Isten lelke lebegett a vizek felett" még a teremtés előtt. Aztán Jézus járt a vízen. És történtek dolgok a Genezáreti-tavi viharban.

Ezoterikusuk azt állítják: ahol víz van, ott szellemet kell érteni. Ami vízben, víznél történik, annak az a valós jelentése, hogy nem fizikai, hanem szellemi síkon történt. Ezt az ezoterikus kódot vagy tudja valaki - általában nem ismerik az emberek -, vagy nem.

Minden vallásnak van egy exoterikus, tehát nyilvánosságra hozott, és van egy ezoterikus, egy titkos, csak beavatottak számára szóló szövege. Ezt a kettősséget, az ezoterikus és exoterikus oldalt el kellene fogadni e szerint a felfogás szerint. Magyarán: ha valaki azt írja, hogy „keresztény ezoterika”, az a semmiről ír. Ugyanis ha az ezoterika, és nyilvánosságra hozzák, akkor már nem titkos, nem ezoterika, hanem egy sajátos értelmezési lehetősége a szövegnek.

A harmadik dolog, hogy kezelhetem ezt történeti dokumentumnak, vagyis se nem kinyilatkoztatott szöveg, se nem egy titkos ezoterikus nyelv, hanem egyszerűen a zsidóság történetének egy szeletét, egy eseményét mondja el, és úgy kezelem, mint egy történelmi monográfiát. Ebben az esetben azt csinálom, amit akarok. Tehát hihetem, cáfolhatom, kereshetem a belső ellentmondásait. Tehát mint vallástörténetet és néptörténetet fogom fel.

Mind a három nézőpont lehetséges, csak keverni nem lehet őket. A dolgot megbonyolítja, ami nagyjából azért tudott, hogy számolni kell szövegromlásokkal. Tehát kétezer év alatt megváltozott sok mindennek az értelme, eltűnt a jelentése.

Egyetlenegy példát mondok erről, hogy érthető legyen. Nem fogok újat mondani.

Jézus a feltámadása után találkozik a tanítványaival. Ott vannak mind a tizenketten, és ennél a találkozásnál alakul ki az az egyház, amit ma egyházon értünk. Tehát valamilyen egységes, filozófiai és vallási állásfoglalás. És ennek az

egyházalapításnak az a története, hogy Jézus egyszer csak megkérdezi Pétert: Péter, szeretsz te engem? És Péter azt feleli, hogy szeretlek, Uram. Jézus újra megkérdezi: Péter, szeretsz te engem? Péter megint azt feleli: szeretlek, Uram. Jézus harmadszor is megkérdezi: Péter, szeretsz te engem? És akkor azt mondja az evangélium, hogy elszomorodik Péter, hogy harmadszor is megkérdezte, és szomorúan azt feleli: Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy én téged szeretlek.

Na most, ennek a háromszori rákérdőzésnek semmi értelme nincsen, elnézést kérek, ha ezt magyarra fordítva olvassa az ember. Mi ez az ismételtetés? A héberben, a görögben és még egy csomó nyelvben a szeretetnek különböző fogalmai vannak. A magyar nyelv ebben a vonatkozásban megköti a fordítót, mert azt kérdi: szeretsz engem? És a válasz, hogy én érzelmileg szeretlek téged. De magyarul mindegy szó van, mert azt is lehet mondani, hogy szeretem a húsleveset. Ez ugyanaz a szeretet? Szeretem Ady Endre verseit. Ez is ugyanaz a szeretet? És ekkor már baj van.

Mert például a görögben van egy olyan fogalom a szeretetre, hogy agapeo. És ez az agapeo azt jelenti, hogy ismerve szeretlek. Tudom, ki vagy. És van egy másik fogalom, a fileo, az azt jelenti, hogy rajongva szeretlek, érzelmekkel szeretlek. De az, hogy tudom, ki vagy, ez nincs benne.

Ez nagyon elvontnak tűnik, de nem így van. Például a pszichoterápia során az ember azt veszi észre, ha elég nagy praxisa van, hogy együtt élő emberek, házastársak semmit nem tudnak a partnerükről.

Nem tudják, kivel élnek együtt. Azért nem tudják, mert ebben a szeretetkapcsolatban fileo módon szeretnek, tehát érzelmileg rajongva szeretnek, és mindenki a legszebb arcát

mutatja egy szerelemben a másik felé, és ez feltölti a partner fantáziáját. Valójában arról van szó, hogy beleszeret a saját fantáziájába, amit a partneréről alkotott. És amikor évek múlva kiderül, hogy nem olyan, akkor megharagszik a partnerre, hogy miért nem vagy olyan, mint amilyennek elképzelted. Szóval itt van egy nagyon furcsa elcsúszása a dolgoknak a valóság, az ember valódi személyisége és egy rávetített kép között. Tulajdonképpen kit szeretsz? A saját fantáziádat rólam, vagy tényleg tudod, ki vagyok?

Tehát mikor ez a beszélgetés zajlik, akkor Jézus azt kérdezi Pétertől, hogy agapes me? Tudod, hogy ki vagyok? Ismersz te engem, hogy én ki vagyok? És Péter azt feleli, hogy fileo te, rajongva szeretlek. Jézus ezt nem fogadja el, és megint megkérdezi az agapeóval. És Péter megint a fileóval felel. És akkor Jézus látja, hogy ennél többet nem tud kihúzni Péterből, és akkor alkalmazkodik hozzá, és azt kérdezi tőle: rajongva szeretsz engem? Fileóval kérdez. És ettől szomorodik el Péter, hogy Jézus föladja azt a kérdést, hogy tudod, ki vagyok? Ismerve szeretsz engem? És erre mondja, hogy Uram, te mindent tudsz, tudod, hogy én téged szeretlek. És akkor azt mondja Jézus, hogy legeltesd a juhaimat, őrizd a nyájamat. Ez az egyházalapítás lényege.

Előkerültek másfajta evangéliumok. Kettőt említek közülük. 1948 körül a Nag Hammadi ásatásokkor kikerült, és hitelesnek fogadták el Tamás evangéliumát. Tamás apostolnak az evangéliumában nincsen történet. A Tamás evangélium száztizennégy mondatát írja le Jézusnak. Ezt elég hitelesnek fogadják el. A dolognak az az érdekessége, már Tamás szempontjából, hogy Tamás rajongója volt Jézusnak. Fileo volt, tehát rajongva szerette, és Jézus erre azt feleli egy adott pillanatban Tamásnak, hogy nem lehetsz az apostolom,

Tamás, mert ittál az én forrásomból, és megrészegetél tőle. Nekem nem kellene a rajongók. Nekem nem kellene a hittől berúgott emberek. Ez egy nagy változást hoz Tamás életében. Szóval az, hogy ő miért kételkedő Tamás, aki a végén már nem hiszi el, hogy ő a feltámadott Jézus - „Majd elhiszem, hogy te a feltámadott Jézus vagy, ha megérintetem a sebeidet” -, itt fogalmazódik meg, amikor Jézus elutasítja a hozzá való rajongást. Nagyon fontos dolog: „nem kellene nekem berúgott emberek”.

A másik evangélium, ami előkerült huszonvalahány évvel később, az a Júdás evangéliuma. Régen híre járt, hogy létezik, és egy Ireneus* nevű egyházatya úgy említi, mint elítélendő gnosztikus iratot. Ezért volt szó az elmúlt alkalommal a gnóziról. A Júdás evangélium kapcsán visszautal az ember erre a kérdésre, amit Pétertől kérdez Jézus: ismerve szeretsz engem? Tudod te, hogy én ki vagyok a valóságban? Az derül ki, hogy ezt egyedül a Júdás tudta. Az apostolok nem tudták.

Nem tudom, beszéltem-e Bergmannak az *Úrvacsora* című filmjéről? Az egy fantasztikus film, és ha meg tudják szerezni, nézzék meg. Bergman csinált egy filmet, és ezt most, mint pihentető sztorit, hadd mondjam el. Csinált egy filmet egy skandináv papról, aki egy vándorpap, tehát négy falunak a papja, és állandóan járja ezt a négy falut, akinek a hívei rá vannak bízva. Ő a pap, a lelki atya, adott esetben még a pszichoterapeutájuk is. Ennek a papnak meghal a szerelme, és ettől megrendül a hite Istenben.

---

* A szöveg tartalmán a tudósok mind a mai napig vitatkoznak. Kétségkívül gnosztikus evangéliumról van szó, amelyre a korai keresztény 2. századi egyházatya, Ireneus püspök is utalt, amikor az evangéliumot eretneknek nyilvánította *Az eretnokségek ellen* c. művében

Istentagadóvá válik. És ahogy ő már nem hisz Istenben, meggyengül a hatása is. A hívek nem hisznek neki. Megérik benne a hamisságot, hogy a dolog már nem valódi ebben az emberben. Ez egy hitét veszített pap. Erről szól a film. Történik pedig egy napon, hogy a pap influenzás lesz, taknya-nyála egybefolyik, lázas. Ennek ellenére elmegy a soron következő faluba istentiszteletet tartani. Beül a kocsijába, hogy ő ezt megtartja. A faluban van egy sokszoros rendellenességgel született sekrestyésszerű ember, aki rendben tartja a paplakot, a templomot. Látja, hogy a pap milyen rettenetesen beteg, főz neki egy rumos teát és föl-alá sűrög, és folyton beszél. Állandóan beszél, és azt mondja: Tiszteletes Úr, a múltkor panaszkodtam magának, hogy nem tudok aludni. Álmatlanságban szenvedek. Tiszteletes Úr azt mondta, olvassam az evangéliumokat, az jó unalmas olvasmány, el fogok tudni aludni. És én azóta folyton olvasom és újraolvasom az evangéliumokat. És támadt bennem egy megdöbbenés, hogy miért csinálnak ekkora ügyet Jézus szenvedéseiből. Hát ha jól meggondolom, minden rákos beteg sokszorosan többet szenved, mint Jézus szenvedett abban a négy órában, ami a megkorbácsolása és a kereszthalála között eltelt. Minden rákos beteg többet szenved.

Tiszteletes Úr, én a hat műtétemmel, a torz testemmel sokkal többet szenvedtem, mint Jézus. Miért olyan nagy ügy Jézusnak a szenvedése? És akkor tovább mondja ez a sekrestyés. Na de én hittem a Tiszteletes Úrnak, és újraolvastam és újraolvastam, és lassan kiderült, hogy ez egy félreértés. A szenvedéstörténet nem Jézus testi szenvedéseiről szól, hanem a lelki szenvedéseiről. Arról szól, hogy Jézus évekig tanította az apostolokat, a tanítványait, akik tulajdonképpen a családját helyettesítették. A családja voltak,

és egy szót nem értettek a tanításaiból. Semmit! Az derül ki az evangéliumokból, hogy úgy képzelték el, hogy a megváltás fizikai síkon történik. Vagyis kiderült, hogy Jézus szellemi magányban élt, egyedülletben, mert a tanítványai nem értették meg őt. Egy szót nem értettek abból, amit tanított. Félrecsúszott az egész. És ez a szellemi magány, ez megrendítő. Ez igazi szenvedés. Ha egy profetikus ember rádöbben arra, hogy tökéletesen egyedül van. Senkinek sem kell igazán az ő tanítása. De én továbbolvastam, mondja a sekrestyés, és e mögül a szellemi magány mögül kibontakozott egy ennél sokkal nagyobb szenvedés. Tiszteletes Úr, én rájöttem arra, hogy Jézus a kereszten elvesztette a hitét. Az jutott eszébe, hogy hátha minden hamis, amit tanított, semmi sem igaz belőle, és azért kiáltott egy akkorát, ami a torkán kifért, hogy „Én Istenem, én Istenem, miért hagyta el engem?" Erre döbbsent rá, hogy az Isten eltávozott tőle. És ez már rettenetes szenvedés, hogy valaki, akinek az egész élete erről szólt, a kereszten, a halála pillanatában úgy érzi, hogy Isten elhagyta őt, és körülvette az Isten csendje. És ennél borzasztóbb nincsen, mondja a sekrestyés, mintha valakit az Isten csendje vesz körül. Látom én, mi a baja a tiszteletes Úrnak. Körülvette az Isten csendje. Tiszteletes Úr is elvesztette a hitét, és ez nagyon nagy szenvedés. Ez tényleg nagyon nagy szenvedés. És a pap lassan fölfigyel arra, hogy mit beszél ez a sekrestyés, aki közben kimegy és beharangoz. És visszajön, és azt mondja: elég rosszul van a tiszteletes Úr. Haza lehet menni. Egyetlen híve nem jelent meg az istentiszteleten. A templom üres. Menjen haza, feküdjön le. Kúrálja magát. És akkor a pap föláll - így végződik a film -, és azt mondja, hogy kérem a stólámat. Magára teríti a stólát, kilép az üres templomba, és végignéz a

tátongó padsorokon. Sehol egy lélek. És akkor ebben az üres templomban elkezd az istentiszteletet. És elkezd mondani, hogy „Szent, szent, szent, mégis szent az ő szent neve.” És tartja senkinek, vagy mindenkinek, tartja az istentiszteletet. Na erről szól az *Úrvacsora*. Isten csendjéről, ami elviselhetetlen. A szenvedéseknek a csúcsa egy hívő ember számára.

Tulajdonképpen arról van szó Júdás evangéliumában, hogy Júdás az egyetlen, aki tudja, hogy kicsoda Jézus. A tanítványok nem tudják, nem veszik észre, hogy itt egészen másról van szó. Nem földi értelemben vett megváltásról, hanem lelki megváltásról. Szellemi megváltásról. Na most kicsoda ez a Júdás? Ez megint egy teljesen bizonytalan dolog. Egy biztos. A tizenkét tanítvány közül egyedül ő az, aki teológiailag képzett. Az összes többi nagyon egyszerű halászember, akikben sok hit van, de a vallásról nagyon keveset tudnak.

Talán arról van szó, hogy Júdást a papság, a főpapság kiküldi Jézus mellé, akinek a tanítása nagyon terjed Júdeában, hogy ki ez a pasi? Spionkodni kezd, és jelenti a főpapságnak, hogy miket mond ez az ember a zsidó vallás szempontjából. Kezdetben tulajdonképpen mint áruló jelenik meg a tanítványok között, de végül tényleg tanítvánnyá válik. Ő az egyetlen, aki megérti Jézus igazi küldetését, azt, hogy kicsoda Jézus. Jézus ezt észrevéve külön tanítja Júdást. Tehát úgy néz ki ez az egész struktúra, hogy vannak tizenketten, egy közülük fölismeri, hogy kicsoda Jézus, és Jézus ezért külön foglalkozik vele, és beavatja a saját megváltási titkaiba. De egyedül Júdást. És akkor kiderül, hogy ebből az egykori spionból Jézusnak egy rajongó, értő tanítványa lesz. Az egyetlen, aki tudja, hogy miről van szó a megváltásban. Az egyetlen, aki

vállalja ezt a tudást, hogy ő szolgálja Jézust mint megváltót, de nem fizikai értelemben, hanem szellemi értelemben.

Ebbe nem akarok belemenni, hiszen ehhez el kell olvasni a Júdás evangéliumát, hogy mit tanít neki Jézus. De végül is azt tanítja, amiről a múlt előadáson szó volt, hogy ők hamis Istent imádnak. Vagyis a zsidók Istene az egyike az Isten által kiküldött hét teremtőerőnek, Elohának, többes számban is mondják, Elohim, a teremtők. És egy különvállik - erről volt szó a múltkor -, és a saját kontójára teremt. Tehát ez a világ, amiben mi élünk, az egy lázadó Eloha, egy lázadó teremtőerőnek a műve, és nem egy jóságos atyáé. Ezért van az, hogy a Júdás evangéliumában Jézus végigneveti az evangéliumot. Kineveti egész egyszerűen az apostolokat, amikor betartják a vallási előírásokat, mondják az áldásokat, hogy egy hamis Istent imádnak. Magyarán megmondva Jézus abba avatja be Júdást, hogy ez egy elfuserált teremtés, amiben élünk. Teremtő ereje volt ennek az Elohának, de egyedül nem tudott egy jó világot létrehozni. A világ rossz. Tele van szenvedéssel, betegséggel, kudarcokkal, halállal. Ez egy nem sikerült teremtés. Ezt mondja el végül is a Júdás evangélium részletesen, hogy miért. Honnét lehet ezt tudni, hogy a zsidóknak a Jehovája, JHVH egy hamis Istenség? Vagy az, akit különböző, Istent helyettesítő neven Adonájnak szólítanak, meg Örökkévalónak, meg Elohimnak, tehát különböző neven nevezik meg a szentség miatt. De ő nem a végleges, vagy az igazán hatalmas, az egyetlen Isten, hanem egy része az egyetlen Isten teremtő erejének. Ő egy kisugárzás csak.

Jézus bizonyos értelemben megtagadja, hogy nem szertartásokban, nem vallásos rituálékban kell Istent imádni, hanem lélekben és igazságban, és sorban sérti meg a mózesi

törvényeket, amiből mindig óriási botrány van. Például, hogy szabad-e szombaton, például, kalászt tépni? Éhesek voltak, mondja Jézus. Azt mondja, a természeti törvény erősebb Isten törvényénél. Ha éhes, akkor dolgozhat szombaton, kereshet pénzt. Lehet. Ez ma is így van a zsidó ortodoxiában. Ha be tetszik menni egy ortodox kórházba, és ott valakinek műtétre van szüksége, akkor ezt jelenti általában az akkor vezető pozíciót betöltő rabbinak, és kérnek engedélyt a szombatnapi műtétre, hogy dolgozni lehessen. És így tovább. Ezek a dolgok elolvashatók a Bibliából. És az egész Júdás evangélium tulajdonképpen, ha szabad egy kicsit cinikusan fogalmaznom, Júdás ezoterikus különórái, hiszen Jézus csak Júdást avatja be az ő valódi kilétébe. Júdás az, aki tudja, hogy Jézus kicsoda. Júdásnak megadott, és csak neki személyesen, hogy tudja a Jehova Isten hamisságát, és ezzel a maga módja szerint szembefordul. Amit Júdás árulásának tartanak, az nem más, mint az, hogy ő Jézus egyetlen ismerője, barátja, aki úgy érzi, neki missziója Jézus halálának elősegítése, amit Jézus úgy fejez ki a Júdás evangéliumban, hogy segít neki megszabadulni a testétől, hogy kiváljon a testből, és újra szabad lélek legyen, és ne legyen akadálya a megváltásnak az, hogy ő, Jézus testhez kötött. Na most ezek borzasztó eretnokségek. Tessék ezt végiggondolni zsidó szempontból, vagy keresztény szempontból. Erre mit mondhat egy keresztény teológus, mit mondhat egy zsidó rabbi? Az ő szemében Júdás a Sátán küldötte. És az egész Júdás evangélium erről szól. Ezzel nem tud mit kezdeni a teológia, csak elvetni a legagresszívebb módon, hogy ez egy gonosz, hamis, sátáni tanítás. Nem igaz, hogy az apostolok tévúton járnak, és nem az igazi és az egyetlen Istent imádják, hanem egy félreértésnek az áldozatai. Ez elfogadhatatlan vallási

szempontból. Ezért van az, hogy a Júdás evangéliuma kezdettől fogva megtagadott. Indexen van. Eretnekség. Az egész gnózis egy eretnektanítás.

Ezzel tulajdonképpen a lényegét elmondtam a dolognak.

Tehát az egyik része a dolognak a Júdás köré szerveződött legendakör, ő a megtestesült gonoszság, az árulóknak az árulója, aki a végén öngyilkosságba fut bele. Innét gyökerezik, hogy elfogadhatatlan a judaizmus, ha ilyen eretnekségeket szül ebben a vonatkozásban, és itt kezd el a kereszténység az antijudaizmusát.

A másik része a dolognak, amire az egész Júdás evangélium kiéleződik, hogy Júdás Jézus szövetségese, elősegíti a megváltást, mert ha ezt nem teszi, akkor nem végzik ki Jézust, és ha nem végzik ki Jézust, akkor nincs Jézus feltámadása. Ha nincs feltámadás, nincs kereszténység. Valaki ezt vagy elfogadja igaznak, vagy nem, de eszerint egy ember volt beavatva ebbe a történetbe, ennek a lényegébe, és ez Júdás volt.

Tehát Júdás mint Krisztus sátáni ellensége egyik oldalról, és Júdás mint Jézus egyetlen szövetségese, beavatottja a másik oldalról. És tulajdonképpen ennek az egész Júdás evangéliumnak - és hogy ez ekkora port vert fel - ez a lényege. Hogy kicsoda ez a Júdás.

Ez nagyon nehéz kérdés, mert ugye a Goethe barátja, Schiller azt írja egy levelében valakinek, hogy arra kérlek, ne ítélj meg engem úgy, mint az emberek, a cselekedeteim szerint. Ítélj meg engem úgy, mint az Isten, szívem rejtett szándékai szerint. Na most mi volt Júdás szívének rejtett szándéka, ki látta ezt? Nagyon nehéz kérdés. Mert mindegyikre vannak bizonyítékok.

Van rá bizonyíték, hogy az utolsó vacsorán Jézus azt mondja: egy közületek elárul engem. Ki az? - kérdezik a tanítványok. Akinek a falatot nyújtom. És Júdásnak ad egy falat kenyeret. Vagyis minden tanítvány tudja, hogy Júdás az áruló. És nem csinálnak semmit. Mikor elmegy Júdás, hogy följelentse Jézust a papságnál, akkor Jézus azt mondja, amit meg kell tenned, azt tedd meg gyorsan. Mi ez az árulás? Az árulás az, hogy Júdás elmondja a papságnak - akiknek gondot okoz Jézus működése -, hogy a Gecsemáné-kertben szokott éjszakázni a tanítványaival. De hát ezt mindenki tudja Jeruzsálemben. Jézus nem egy titkos mozgalom, hanem a legnagyobb nyilvánosság előtt működik. Kezdve a kufárok kiűzésétől a templomból. Ez nem titok.

Vagy azt írja épp a János evangélium, hogy amikor megjelennek a főpapi szolgák és fegyveresek, akkor Jézus azt kérdezi tőlük: kit kerestek? Azt felelik, hogy a Názáreti Jézust. Én vagyok, mondja Jézus. Ezt nem lehet elárulni. Közismert ember volt Jeruzsálemben. A botrányai miatt, a zsidó főpapság elleni fellépései miatt. Én vagyok. És ezek megrettennek, és még egyszer megkérdezi Jézus, mert látja, hogy nem csinálnak semmit, hogy kit kerestek? A Názáreti Jézust. Mondtam már, én vagyok. Akkor hogy van ez az árulás a csókkal? Ehhez meg kellett csókolni Jézust, hogy a papi szolgák és fegyveresek tudják, hogy ő Jézus? Hát bemutatkozik. Mondja, hogy én vagyok, és hát ismerték.

Egy német teológus, aki fölterjesztette a Vatikánba Júdásnak a szentté avatását, azt állítja, hogy ez a csók - amikor Júdás megcsókolja Jézust - volt az utolsó fény Jézus életében. Utána már csak sötétség következett és szenvedés. De ebben semmi árulás nincsen, hanem ez a szeretet csókja. Menj,

mester, halj meg mint mártír az emberiségért, ha ez a küldetésed. Én ebben a szövetségeseid vagyok.

Az, hogy milyen mondatokat mond Jézus Júdásnak, hogy történik ez a beavatás ezekben a hittitkokba, ma már elolvasható. És a szöveget tudományosan hitelesítették. De rettenetes zavart csinál, ugye, mert végül is, mi lett a Júdásból? Júdásból lett az őszidó, az áruló, a gonosz, a szentség meggyalázója, tehát mindaz, amit morálisan az egyház Júdásról tanít, az rávetül az egész zsidóságra. Ilyen a zsidó. A kereszténységnek nagyon sokáig fennáll az antijudaizmus. Egészen XXIII. Jánosig, aki mint pápa és minden hittitoknak a tudója, fölmenti a zsidóságot az Isten-gyilkosság vádjáról. Az antijudaizmus lényege, hogy ez az a közösség, amelyik elpusztította a megváltót, keresztrel juttatta a rómaiak segítségével, halálba küldte, és utána öngyilkos lett. Befejezte ő is a misszióját.

A Júdás evangéliumnak a problémája, hogy nem lehet azt mondani, hogy hamisított, nem valódi a szöveg.

Tulajdonképpen ez a bizonytalanság, hogy kicsoda Jézus, ez végig fönnállt. Ez abból látszik, hogy megdöbbentő módon toleránsak voltak Jézus működésével szemben. Ha valaki a szentségtörésnek egy sokkal kisebb súlyú válfaját követte volna el, mint például az áldozati árusoknak a kiűzését a templomból, ami a legnagyobb üzlete volt a főpapságnak, rég agyonverték volna a leviták, akik a templom őrei is voltak. Amikor Jézus borogatja az árusoknak a bódéit és asztalait, és kikergeti őket a templomból, ott állnak a leviták, nézik a papságot, és a papság hagyja. Nem mondja azt, hogy bánjatok el ezzel a gazemberrel. Vár, hogy ebből mi fog kijönni. Na most ilyen tolerancia csak akkor van, ha adnak egy lehetőséget, hogy ez tényleg az Isten küldötte.

Ez annyira így van, hogy a zsidó törvénykezés szerint ahhoz, hogy valakit halálra lehessen ítélni, minimálisan két tanú egybehangzó vallomása kell. A szanhedrin, a legfelsőbb bíróság ezt nem tudja összehozni. Tehát nem tud két egybehangzó vallomást kiemelni a tárgyaláson, mert az egyik azt mondja, hogy Jézus szerint ha ez a templom elpusztul, ő négy nap alatt fölépíti. Ezt mondta? Hát nem egészen ezt mondta, csak azt, hogy nézzétek ezeket a büszke falakat, nem marad belőlük kő kövön. Ez nem ugyanaz. És végig így van az egész tárgyalás során, hogy nem jön össze két egybehangzó tanúvallomás Jézus ellen. És akkor történik az, hogy ezt a vallási pert politikaivá változtatják. És azt mondják a végén, hogy nem ez a probléma, hanem az, hogy ez egy trónörökös. Mind a Dávid-, mind a Heródes-ház oldaláról. És ha kitörne valami forradalom, valami Róma-ellenes lázadás, ő az, aki az élére állhatna, és mint ilyen, veszélyes. Róma sosem avatkozik bele vallási kérdésekbe. Tehát már azon az éjszakán átfomálják egy politikai perré, hogy Pilátust, Rómát beavatkozásra bírják.

De még ez előtt történik valami, ami zsidó vallási szempontból abszurd. A mózesi parancsolatok közül az egyik legfontosabb, hogy Isten nevét ajkadra hiába ne vedd. Nem esküszünk Istenre. Maga Jézus is ezt mondja a Máté evangéliumában, hogy ne esküdjél az Istenre, ne esküdjél a Földre és az égre, mert meggyalázod vele az istenséget. És mégis az történik, hogy amikor ez a per nem jön össze bizonyítékok híján, akkor azt írják le - és érdekes, itt egyeznek a szent evangéliumok az apokrifekkel -, hogy a főpap odamegy Jézus elé. Ez a zárójelenete ennek a pernek, és patakzik róla a verejték, mert tudja, amit most csinálni fog, az zsidó szempontból abszurd. És azt mondja Jézusnak, hogy az

élő Istenre kérlek, mondd meg nekem: te vagy-e a Messiás? Tehát még akkor is, a végén is van egy kérdőjel. Ki ez a Jézus? És ezért tűnnek el rengeteg dolgot tőle, ami a vallási tolerancia szempontjából abszurd.

Ilyen dolgokban a zsidóság nem ismer hazugságot. Hadd mondjak egyetlenegy példát. Ha ma egy zsidó, akit nem ismernek, megjelenik egy templomban, hogy én ideköltöztem, ennek a templomnak a körzetébe, és én kohanita vagyok, vagyis a papi törzsből származom, az Áron törzséből, szó nélkül elfogadják, és megkapja a papi törzsből származott embernek minden előjogát. És ha az ember megkérdezi: na de ha hazudik? Majd elintézi az Istennel. Ez a válasz rá. Mi nem nyomozunk utána, hogy ő tényleg a papi törzsből származik-e, vagy sem. Ő ezt állítja, elhisszük neki. Vagyis, ha Jézus azt mondja, én vagyok a Messiás, akkor leborulnak előtte. Ha azt mondja, hogy nem, akkor megy tovább a per. Egyiket sem mondja, hanem azt mondja, Átá ámártá, te monád, hogy te vagy a messiás, és ez a válasza Jézusnak. Te monád. És ezt nem tudják elfogadni. Visszaadja ezt a kérdést a főpapa, és akkor mondják, hogy át kell adni a rómaiaknak, hogy feszítsék meg, mert ez az ember politikailag veszélyes. Nem vallásilag. És itt végződik a dolog.

Nagyon nincs bent a köztudatban, hogy az apostolok cserbenhagyják, mert ugye senki nincs ott. Jézus egyedül megy végig a Golgotán. Hol vannak az apostolok? Júdás megölte magát, és a többiek nincsenek ott. Elbújtak, féltek, hogy ebből lesz egy nagy per a Jézus-tanítványok ellen. Vagyis a rettenetes magány ezen a síkon is beteljesedik Jézuson. Egyedül van.

Egyedül János állítja azt, hogy ő ott volt a keresztnél, mint egyetlen tanítvány. Amivel nagyon nem tudnak mit

kezdeni a vallástörténészek és pszichológusok, mert nem tudják, hogy ki volt a János. Tényleg a János nevű tanítványa volt Jézusnak? Tényleg ő írta a János evangéliumot? János Patmos szigetén élt élete vége felé nagyon sokáig. Rettenetes időket vészelt át. Azt hitték róla - olyan öreg volt már -, hogy teljesen szenilis. És azért hitték, mert mindenkinek ugyanazt mondta, aki hozzá fordult. Bármit kérdeztek tőle, ő mindig azt felelte, hogy fiacskáim, szeressétek egymást. Egy fiatal pár, akinek ugyancsak ezt ismételte, elég pimasz volt ahhoz, hogy azt mondják, János atya, miért mondod te mindig ugyanazt? Miért mondod mindenre azt, hogy fiacskáim, szeressétek egymást? És kiderült, hogy nem is olyan szenilis ez a patmosi János. Lehet, hogy tényleg ő a János tanítvány, mert azt feleli rá, hogy mert ennyi elég. Nem kell több. Ennyi elég morálisan, ennyi elég vallásos szempontból, hogy fiacskáim, szeressétek egymást. Itt ér véget ez a történet. Hogy ez a patmosi János ez az evangélista János-e, vagy sem? Ki hatalmazta föl erre az ítékezésre? Nem kell több. Nyitott kérdések maradtak.

Az embernek az jut eszébe róla, hogy - elnézést, egészen máshonnét hozom a példát - a Gárdonyi Gézának van az *Isten rabjai* című regénye, ami többek között arról szól, hogy János fráter, Jancsi fráter halálosan szerelmes Szent Margitba. És amikor a Margit meghal, akkor a János fráter, aki a kertésze a kolostornak, összeszed minden virágot, és odateszi a Margit ravatalára, a halott Margit mellére, aztán kimegy a templomból, nekidől a falnak, és rázza a zokogás. És az az utolsó mondata a Gárdonyi-regénynek, hogy a szívet azért rejtette el az Isten, hogy senki se lássa. Ki látna a Júdás szívébe, hogy mi történt? Mindenesetre ez az evangélium az, amelyik egészen más oldalról mutatja be Jézus és Júdás

viszonyát. Nem árulóként, hanem barátként és szövetségesként. Nagy teológiai akadás, hogy mit lehet ezzel kezdeni. Ennyi.

Köszönöm szépen.

Az ember és története

Volt egy cikk, ami az emberi kultúra kezdeteivel foglalkozott, és azt a címet adták neki, hogy *Az első ember és az első tigris*. Ennek a mai előadáshoz persze kevés köze van. Azt akarta az amerikai szerző bizonyítani, hogy az első tigris és a mai tigris ugyanolyan. Nem változott.

Ugye ismerjük Kiplingnek a *Hogyan született a félelem* című novelláját, hogy a tigris milyen szép egyszínű sárga volt, de egyszer pillanatnyi fölháborodásában megölt egy embert, emiatt el kellett menekülnie az állatok felháborodása elől - erről szól a novella -, és akkor a fák ágai csikokat húztak rá. Azóta csíkos a tigris, és azóta joga van évente egyszer egy embert megölni. Nagyon jó és érdekes novellája Kiplingnek.

A cikk azt akarta bizonyítani, hogy az ősi embertípusok, mindegy, hogy cro-magnoni, Neander-völgyi, nem maradtak úgy, mint a tigris. Szóval, hogy itt van valami egészen speciális emberi faktor, amelyben a tigris százezer évek óta nem változott, de az ember igen. Ezt próbálja összehasonlítani, hogy mi ez az emberben, ez a plusz, ami egy ilyen furcsa, rohamos fejlődésen vitte őt át. De a kutya is kutya maradt, holott azt mondják, már százötvenezer évvel ezelőtt csatlakozott az emberhez.

Megtetszett nekem ez a marhaság. Az első ember és az első tigris. Én mindenesetre az emberről akarok beszélni, nem a tigrisekről.

Érdekesek különben a tigrisek. Egyetemi hallgató koromban kinn dolgoztam az állatkertben. (Hogy valamit azért mondjak a tigrisekről is.) Az állatkert akkori igazgatója nagyon jóban volt a nagymacskákkal, és a nagymacskákat emberelfogadóvá akarta tenni. Úgy gondolta, majd akkor eladja őket külföldre cirkuszoknak vagy állatkerteknek, és aztán behoz olyan állatokat, ami nincs az állatkertben. Néztem, hogy ezt hogy csinálja, mert érdekelt. Mikor már bezárt az állatkert, odament a bengáli tigris ketrece elé, és dicsérte.

- Szép cica, jó cica, aranyos cica.

A bengáli tigris ült és nézett.

- Nem lehet még bemenni hozzá - mondta.

És akkor még tovább hízelgett a tigrisnek. A tigris végén prüsszkölt, fújt egyet, mint egy ló.

- Na - mondja -, nemsokára.

És egyszer csak a tigris a hátára fordult.

- Na most akkor be lehet menni. Ezt jegyezd meg jól, hogy nagymacskához csak akkor lehet bemenni, ha az ugró pozícióját földadja. Most a hátára fordult, az azt jelenti, hogy jöjjen be, és vakarjam a hasát.

Bement, vakarta a hasát. Megkérdeztem:

- Engem bevihetsz a tigrishez ilyen feltételek mellett?

Érdekes volt, mert azt mondta, hogy nem.

- Miért nem?

- Van benned, a lényedben valami irritáló, ami zavarná a tigrist és az oroszlánokat. Téged nem mernélek bevinni. De van, akit be lehet vinni.

Hogy befejezzem a történetet egy csattanóval, azt azért kevesen tudják, hogy Kádár János nagyon szeretett az állatkertben kóborolni. Mindig zárás után ment ki a biztonsági őreivel. És amikor elhatározták a cseh bevonulást a Varsói Szerződés tagjai, akkor Kádár nagyon depressziós volt. És ilyen nagyon depressziós, nyomott hangulatban ment ki az állatkertbe zárás után állatokat nézegetni. És azt mondta nekem az igazgató:

Te, olyan depressziós volt. Mondtam, jöjjön át velem az oroszlánhoz. Bejött.

- Őt be lehetett vinni?

- Igen, őt be lehetett vinni, téged nem.

Bevitte a biztonsági szolgálat rémületére, mert mire azok észbe kaptak, már bent voltak az oroszlán ketrecében. Két óra hosszát. Amikor kijöttek, mondta, mintha a Kádárnak ez a mély depressziója enyhült volna. Kérem:

- Mitől?

- Tudod, az oroszlánt nem lehet egy pillanatra sem elfelejteni. Ha valaki bent van az oroszlán ketrecében, az egy

nagyon nagy félelem, még akkor is, ha bevihető. Nehogy már beleharapjon.

És akkor azt mondta, hogy egyszer csak megjelent egy repedés a politikával fedett égen, hogy más is van azért a világon, nem csak politika. Például egy oroszlán. Akkor nem lehet a politikára gondolni, az oroszlánra kell gondolni.

Még pszichoterápia praxisa is volt. Ennyit a tigrisekről és az oroszlánokról.

Visszatérve, azért hoztam ide ezt a témát, mert a következő témát egy más oldalról folytatnám egy kicsit. Erről az apokaliptikus pániktól, ami most elterjedt világ- és országszerte. De mindenesetre az aktualizálta bennem, hogy érdekes módon megint fölsistergett a darwinizmus és az evolúció körüli vita. Ez már volt egyszer. Volt egyszer egy daytoni majomper, Darwin és Darwin támadása az Isten és az egyház és a Biblia ellen. Nagy viták. Egyes országokban ma sem tanítanak darwinizmust. De előállt egy érdekes helyzet,

hogy a közgondolkodás rendíthetetlenül hisz az evolúcióban. A biológusok, etológusok ugyancsak. Nincs más alakja az evolúciós fejlődésnek, mint a darwinizmus. A természetes kiválasztódás. Ennek ellenére most megint támadják a darwinizmust, körülbelül azzal az elképzeléssel, hogy az evolúciós elmélet megfelelő magyarázatot ad az egyes állatfajok kipusztulására, de nem tudja megmagyarázni egyes állatfajok keletkezését. Itt van a bökkenő. Szóval erre nincs magyarázat.

Ha el tetszik olvasni egy keletkezéstörténetet, azt fogják írni, hogy a kréta kor közepén megjelentek a dinoszauruszok. Hun voltak addig? Hát hogyhogy megjelentek? Ez borzasztó nehéz kérdés. Nehéz az evolúcióhoz hűségesebbnek maradni.

Volt nálam az etológus barátom, és fölfedezte, hogy nemcsak kutyák vannak nálunk, hanem kanárik is. Azt kérdezte, tudom-e, hogy a kanárik és egyáltalán a madarak a dinoszauruszokból fejlődtek ki. Mondtam, ne marhaskodj már. Hát a dinoszaurusz akkora volt, mint négy ház együtt. És abból lett egy ilyen kis tollas madár? Nem tudom elfogadni, nem tudom elhinni. Ez egy abszurdum. Azt mondta, pedig ez így van. Ez bizonyított. Ez már sok nekem.

Azóta szoktam mondani a feleségemnek, hogy etesd meg a kis dinoszauruszokat. Nem tudom elfogadni, de a barátom szerint ez így van.

Na most egyrészt van egy probléma az evolúcióval, az új fajok keletkezésének a kérdése, amit egyre több természettudós megkérdőjelez. Ugyanakkor nincs más bázisa a tudományos biológiának, mint az evolúció. Hisz mégiscsak van fejlődés. Gondoltam, hogy egyszer egy kicsit szimatoljunk ide, ebbe a fejlődés-nem-fejlődés kérdésbe. Rengeteg olyan cikk jelenik meg, nyugati lapokban

különösen, de nálunk is, amik egyszerűen ezt a címet viselik, hogy teremtés vagy evolúció. Ez ma a vagylagosság szintjére ment a tudományban: most tulajdonképpen hogy is van ez? Az egész darwinizmusnak, az egész evolúciós fejlődésnek egy újraértékelése indult el.

Most milyen nézetek vannak? Az egyik a Biblia, tehát az a vallásos meggyőződés, hogy minden élőlény teremtett. Az állatok is, és az emberek is. Isten teremtése mellett vannak úgynevezett bizonyítékok, majd felsorolom, hogy mik, és az evolúció bizonyos helyzetekben nem ad választ a kérdésekre.

A második irányzat, amely összecsap ezzel, hogy idegen kultúrákból került az élet a Földre. Jó, hát most egyszerűsítsük. Ufók hozták. Szóval itt jártak a Földön más kozmikus kultúrák képviselői, és nagyon sok mindent ők indítottak el, például a vaskohászatot, és ettől kezdve olvastottak vasat. És ugyanez vonatkozik az állatfajok megjelenésére is. Hogyhogy? Az idegen kozmikus hatások vagy beavatkozások a földi fejlődésbe az is egy magyarázat lehet. Van egy sor természettudós, aki nem zárja ki ennek a lehetőségét, még ha nem is hisz benne rendíthetetlenül. De fenntart egy lehetőséget.

A harmadik ilyen lehetőség az az evolúciós elmélet. Tehát, hogy kifejlődött fajok, változatok a gének átalakulása során fejlődtek ki, és így fejlődött ki az ember is. Hogy hol, ez már egy vitatott kérdés. Mert van egy tábor, akik azt mondják, hogy az emberiség története Afrikában kezdődött. Ott alakult ki először a mai értelemben vett emberi fejlődés. Van egy tábor, akik Kínába helyezik az első emberi kultúrát, tehát a Homo sapiens megjelenését. És van egy harmadik nézet is, ez a legelterjedtebb, hogy Törökország területén egy faluban tárták fel állítólag az első emberi település nyomait egy

mocsár közepén, egy szárazabb területen. Ezt tartják az első Homo sapiens kultúra kezdetének.

Már az is egy nagyon vitatott kérdés, hogy honnan indult el az emberi fejlődés. Afrikából, Ázsiából, Törökországtól területéről? Teljesen nyitott kérdés, mindegyik hoz bizonyítékokat, hogy miért ott, és miért nem amott. És itt már elkezd a dolog bizonytalanná válni.

Még bizonytalanabb a dolog az első ember vonatkozásában: hogy a csudában fejlődött ki? Azt lehet mondani, hogy fejlődött. Na de hogyan? Mik ennek a fejlődésnek az állomásai, és tudnak-e erre tudományos magyarázatot adni?

Az első kérdés úgy hangzik, hogy ha Darwinnak igaza van, és van egy közös ősrünk, amelynek az egyik ága leromlott, visszafejlődött - ez a majom -, a másik ága előrefejlődött - ez az ember, akire sosem mondja a Darwin, hogy majomtól származik, csak azt, hogy közös őstől származik -, akkor az első nagy forradalom az emberré fejlődés útján, hogy lejött a fáról, és lent maradt. Ez egy nagyon nagy kérdés, és megoldatlan száz százalékosan, hogy mi készítette, hogy lejjön a fáról - persze a majom is lejött a fáról -, és miért nem ment vissza. Miért nem ment vissza a fára? Erre nincs válasz tudományosan. Nem lehet válaszolni. Azt lehet mondani, hogy lent maradt a földön. És ha nem azt gondolja az ember, hogy azt mondta az ősember felesége, hogy Dezső, nincs több fa? De miért ne lett volna fa? Akkor miért nem ment vissza? Véletlen, valami mutáció? Mind a mai napig nem lehet tudni, hogy miért.

Ezek azért nagy érvek a teremtés irányába, mint látni fogják, hogy nem lehet fejlődésstanilag megmagyarázni. A másik ilyen megmagyarázhatatlan dolog, hogy miért állt föl a

két hátsó lábára, és miért maradt úgy? A medve is föláll a hátsó lábára, a majom is föláll, de visszaereszkedik négy lábra. Az ember miért nem ereszkedett vissza? Miért maradt két lábon? A haszna miatt? Tehát abban a pillanatban, ahogy ő fölegyenesedett, az információs mező rettenetesen megnőtt számára. Tessék egy vasárnap délutánt négykézláb tölteni, és meg fogják látni, milyen kevés információt lehet fölszedni a földre lógatott fejjel. De ha fölegyenesedik, akkor a horizontig ellát. Rengeteg pluszt kap a világról információban. Ami egészen elmegy a gyakorlati pszichológiáig, ugye.

Egy értelmes neonatológus ma már tiltakozik az ellen, hogy a csecsemőket hanyatt fektessék az ágyba, mert ennél nagyobb ingermegvonás kevés van. Nézheti a plafont, vagy esetleg ha spárgán valamit odakötnek, például nyuszit fölé, akkor azt. Ez az oka annak, hogy azokban a kultúrákban, ahol a nők a testükre kötik a gyereket, például az afrikai kultúrában is, ott a gyerekek fejlődése az első két évben messze meghaladja a polgári gyerekek, a háton fektetett csecsemők fejlődését. Mert oda van kötve az anya testéhez, és neki nagyon nagy biztonságot ad a testmeleg. Lehet látni, ha ölbe veszik, vagy fölveszik, ha sír. Hiszen ring, mozog a mama. És ő kilenc hónapig ringott az anyaméhben. Ha megnéznék egy modern neonatológiát, ott az inkubátorok ringatnak. Mindenütt. Nem volt az a bölcső olyan nagy hülyeség.

Fölszabadult az ember keze, nem kellett járásra használnia, szóval haszna volt ennek a fölállásnak. De miért állt föl? Miért maradt úgy? Miért nincs rá válasz? Mutáció, vagy véletlen?

A harmadik forradalom a tűz használata. Minden emlősállat rettenetesen fél a tűztől. Egy támadó oroszánt egy fáklyával el lehet riasztani. Tűzzel körül lehet venni a tábort,

hogy a vadak ne támadják meg. Borzasztóan félnek az állatok a tüztől. Az ember miért nem félt? Ugyanolyan emlős volt. Miért nem félt a tüztől? Elkezdte használni, és egyszerre csak minden megváltozott a tűz használatbavételével. A főzés, a sütés azt eredményezte, hogy nagyon rövid idő alatt gyorsan, nagyon nagy kalóriamennyiséget tud a szervezetébe juttatni. A tehén nincs ebben a kellemes helyzetben, mert egész nap legelnie kell az alacsony kalóriatartalmú növényeket és füveket, hogy életben maradjon. Na de ha valaki egész nap legel, mikor ír verset? Nincs ideje rá, hogy egy kultúra kifejlődjék. Az oroszán tud nagy kalóriamennyiséget bezabálni a zsákmányból, de aztán három napig emészt. Neki sincs ideje balladákra. Az, hogy az ember megoldotta, hogyan képes a nagy kalóriaértéket rövid idő alatt a szervezetébe juttatni, ez rengeteg időt adott neki a létezés egyéb lehetőségeinek kihasználására. Valahol itt kezdődik az, hogy ő elvileg teremtett kultúrát is.

Ráadásul melegedhet, ami nagyon fontos dolog. Rettenetesen fontos, hogy a tűzzel melegedni lehet jégkorszakokban is. Tehát túl lehet élni. De a kérdés marad. Miért nem félt? Miért nem félt a tüztől? Ki tudja? Ugyanaz a kérdés: véletlen, vagy mutáció?

A következő kérdés az: hova lett a szőre? A majomnak megmaradt. Az állatoknak megmaradt a szőrük. Hova lett az ember szőre? Ezt nézzék meg genetikai vagy biológiai szempontból. Lehet erre felelni? Egyes helyeken megmaradt kis területeken, a testen, de az ember elszőrtelenedett. Miért? Megint ugyanaz a helyzet. Megoldatlan az evolúció szempontjából. Tapasztalható, még sincs rá válasz.

Végül az utolsó probléma, hogy a fajfejlődésben ötvenezer év az semmi. Az egy relatíve nagyon rövid idő. Mégis az

tapasztalható, hogy ötvenezer év alatt az ember agya másfélszeresére nőtt köbtartalomban. Hatszáz grammos agyakból lettek ezernégyszáz meg ezerötszáz grammosak. Miért? Megint ugyanaz a helyzet. Ki tudja? Ebből a Biblia nem csinál gondot, mert azt mondja, hogy így teremtették, és kész. Az evolucionisták ezt nem fogadhatják el, ugyanakkor nem tudnak válaszolni számos hasonló kérdésre. Ezért tanácstalanok, és ezért éleződik ki megint a darwinizmus, az evolúció kérdése. Tényleg van fejlődés? Vagy nincs?

Ez azért érdekes, mert az egész biztos, hogy testi funkciókban van fejlődés. A mai ember teste már nagyon sok vonatkozásban más, mint az őseinek a teste. Egyes szervei fölöslegessé váltak. Például a vakbele. Intellektuálisan is van fejlődés. Nem lehet letagadni. Az intellektuális tudás, a tudomány, a természettudományok, a világról való ismeretek óriásit fejlődtek. Igen ám, de ugyanakkor meg lehet azt is kérdezni: morálisan van-e fejlődés? A mai ember tisztességesebb, mint a görög kultúrában élő? Úgy néz ki, hogy nem. A fejlődés testileg és intellektuálisan végbement, de morálisan nem. Sőt továbbmegyek. Emocionálisan van fejlődés? A mai ember érzelmileg gazdagabb, mint egy reneszánsz ember? Ott se látszik változás. Szóval itt megint van egy kérdés. Miért? Miközben a szellemi, intellektuális fejlődés meglódult, miért nem tudott emocionálisan és morálisan is továbbfejlődni? Mert nem tudott. Hogy miért nem tudott, erről beszélhetünk, ha kíváncsiak rá. El tudom mondani, miből látszik, hogy nem tudott, de itt most egyelőre maradunk a kijelentések szintjén.

Mikor telepedett le az ember? Megint egy forradalom. Ha már lent maradt a földön, meg járni tudott, pecsenyét sütni, már szőre se volt, okosabb is lett. De nomád volt, vadászott,

gyűjtögetett. Aztán egyszer csak gondolt egyet, és letelepedett. Miért? Miért telepedett le az ember? Miért váltotta föl a nomád életet a stabil, helyhez kötött étellel?

Mit mondanak erre? Van, aki azt mondja, azért, hogy földet művelhessen. Tehát az élelmiszer-termelés és ellátás kedvéért. Ugyanakkor azt bizonyítják a régészek, hogy a letelepedést és a földművelést legalább tízezer év választja el egymástól. Tehát már tízezer éven át letelepedett életet éltek, de a településből kimentek vadászni és gyűjtögetni. Eszük ágában sem volt sem állatokat tenyészteni, sem földet művelni. Itt egy óriási elcsúszás van régészetileg bizonyítva, hogy rengeteg olyan ősi település van, ahol nyoma nincs a földművelésnek. Hát evidens, hogy megtartották az eredeti életformájukból a vadászatot és a gyűjtögetést. Így ezt nem fogadják el.

A másik elmélet azzal hozakodott elő - és most itt folyton megyünk bele a bizonytalanságokba -, hogy az utolsó jégkorszak után, ezelőtt körülbelül kilenc-tízezer évvel vízhiány támadt a jég visszavonulásával a Földön, és az embereknek ragaszkodni kellett olyan helyekhez, ahol víz volt a földközélen. És ezért telepedtek le. Szóval nem hagyták el azokat a területeket, ahol jó víz volt. A geológusok azt állítják ugyanakkor, ennek a nyomán vizsgálódva, hogy a jégkorszak elmúltával nem kevesebb, hanem több víz lett a Földön. Több tó, tengerek, vagyis nem igaz, hogy a jégkorszak után vízhiány következett be, és az sem nagyon stimmel, hogy ez volt az oka a letelepülésnek.

Van egy iskola, ami most nagyon elterjedt, és azt állítja, hogy nem a földművelés és élelemtermelés más módjai miatt, nem is a vízhiány miatt, hanem rituális okokból telepedett le az ember. Fantasztikusan hangzik. De az igazság mégis az, hogy ezeken az ősi településeken nem volt víz. A legősibb

település, Törökországban, a legközelebbi iható víztől tíz kilométerre van. Tehát ha inni akart, akkor tíz kilométerről kellett hordani a vizet. Ezzel szemben ezek az ősi települések tele vannak agyagból készült, különböző transzcendens orientációnak megfelelő Isten-szobrokkal. Tehát azt mondja ez az iskola, hogy fontosabb volt, hogy formálható agyag legyen, mint ivóvíz. És rituális okokból telepedtek le agyagos talajokon, ahol tudtak rengeteg Isten-szobrot csinálni, az agyag segítségével edényeket készíteni és égetni, és inkább hordták a vizet.

Ki tesz igazságot ilyen elképzelések között? Marad a kérdés, hogy miről van itt szó tulajdonképpen. Ki tudja? A modern emberré válásnak a fejlődéssorozata leírható, de nem megmagyarázható. Hogy miért? Mi bizonyítja a fejlődést, az evolúciós elméletet? Arra hivatkoznak, hogy a fosszilis, ősi leletekben, amelyekben az ősi embertípusokat tárták fel, végül is majdnem ugyanazt találják, csontvázak, rekonstrukciók, DNS-vizsgálatok során, mint a mai emberben, vagyis ezen a részen olyan nagy fejlődés nem volt. A Földnek az életkorát ma a tudósok - ezeket félve mondom, mert hátha kiderül tíz év múlva, hogy nem is igaz - négy és fél milliárd évre becsülik. Ennyi időse az égitest, amin élünk. A mikroorganizmusok, tehát a baktériumok, az egész kis élőlények, a vírusok a világban három és fél milliárd év óta léteznek. Tehát itt van egymilliárd év elcsúszás, de attól kezdve már mikroorganizmusok nyomára lehet bukanni. Utána egy nagyon nagy ugrás van, kérdés, hogy miért. Állatnak nevezhető élőlények létezése már nem mérhető milliárd években, csak millióban. Vagyis azt mondják, hogy hétszázmillió éve élnek állatok a Földön, gerinces állatok négyszázmillió éve. Emlősállatok, akik eleveneket szülnek,

szoptatnak, kétszázmillió éve. A milliárd évek - három és fél, négy és fél milliárd - és a milliók között van egy rettenetes hiátus, egy rettenetes űr. Arról nem tudunk semmit, hogy akkor mi történt. Amíg még a régészet el tud menni, az ez a maximum hétszázmillió év, amikortól már bizonyítani tudják a leletekből, hogy a Földön éltek állatok. De emlős még csak kétszázmillió éve él, gerinces is csak négyszázmillió éve, úgyhogy mély tanácstalanság van. Hogy jöttek ezek létre? Mi történt milliárd évek alatt? Legalább hárommilliárd, üresnek tetsző év alatt. Mi történt, hogy egyszer csak megjelent az állati létezés a Földön?

A legősibb ember - akit úgy hívnak, hogy Australopithecus - létezését három-négy millió évre teszik. Az nem kétszáz, nem négyszáz, nem hétszáz, nem milliárd, hanem millió években mondható már csak meg. Tehát nagyon közel van. Az ezt követő emberfajta, a Homo habilis, körülbelül kétmillió éve lehet a Földön a leletek szerint. Aztán körülbelül egymillió éve van a Homo erectus, a már főlegyesedett ember. Amivel kezdtem, hogy lejött a fáról és főlegyesedett, az tehát egymillió év.

Rengeteg adat van, főleg a DNS-vizsgálatok, az embrionális vizsgálatok alapján. Mit ismétel az embrió? Kezdetben sejthalmaz, utána valami vízi lény, aztán farka is van, pikkelye is van, amik elmúlnak az anyaméhben. Végül elnyeri emberi formáját, de úgy néz ki, mintha a terhesség ideje alatt megismételné a fajfejlődést. Itt megint az evolucionisták vannak fölényben. Ugyanakkor, miután a sok kérdésre, amit felsoroltam, nem tudnak válaszolni, nem marad végül is más válasz, mint a teremtés.

Megint van tehát egy visszatérés a teremtéshez, és azért következtek be ezek a fejlődési forradalmak, mert valahonnét

az indítás nem a Földről származik. Egy olasz, valószínűségszámítással foglalkozó matematikus, akinek elfelejtettem a nevét, kiszámította valószínűségszámítással, hány feltétele van a Földön az életnek. Rengeteg. De ha a leglényegesebb feltételeket vesszük figyelembe, hogy élet keletkezhesen, amiben benne van a hőmérséklet, meteorológia, a testi öröklés, genetika, éghajlat, szóval minden, ahhoz körülbelül ezerhatszáz alapfeltételt tudott számba venni, vagyis ennyi kell ahhoz, hogy - ha nem azt mondom, hogy Isten lehelte bele - egy bolygón létrejöjjön az élet. Azt mondja ez a pasi, hogy annak a valószínűségi értéke, hogy ez a körülbelül ezerhatszázra becsült tényező véletlenszerűen összeáll, azonos azzal, mintha egy tájfun végigrohanna egy országon, a repülőteret is érintve, és a repülőgéproncsokból összerakna egy működő Boeinget. Abszolút valószínűtlen. Tehát természettudományosan megkérdőjelezhető, hogy véletlenszerűen össze tud-e állni ennyi feltétel szükségessége mellett az élet. És ez megint visszautal a teremtésre.

Van egy olyan iskola, ami másként érvel. A működő élő szervezetek annyira logikusan és racionálisan működnek, hogy ez azt bizonyítja: itt egy tudatosan tervező intellektus működött. A szervezet, az anyag feldolgozása, az anyag lebontása, a különböző funkcióknak az egyensúlya, az idegrendszer, a hormonális rendszer működése - ennek annyi logikája, tudatos tervezésre utaló jele van, hogy megint visszakacsintanak a teremtésre.

Ez a háborúság manapság az evolucionisták és a teremtéspártiak között nagyon kiéleződött megint. A darwinizmus a fajok kialakulását nem tudja kielégítően magyarázni, csak a pusztulását, ugyanakkor evolúció nélkül

nincs biológia. Összeomlik. Nincs tovább. Ha nincs fejlődés, nincs biológiatudomány sem. Tehát ragaszkodni kell hozzá, megint az előbb említett embrionális okok miatt, hogy mégiscsak van fejlődés.

Hogy ez épp a 20. és 21. században éleződött ki, az egy borzasztó érdekes jelenség. Annyi játszódott le, hogy a kezdeti vallásos magyarázatok általánosak voltak, aztán kifejlődtek a természettudományok, és szembefordultak a vallással és Istennel. A 20. század második felében és most, a 21. század elején a tudomány továbbfejlődése megint beleütközik abba, hogy nem fölfogható az emberi létezés ilyen véletlenszerű összefüggések alapján. Nagyon érdekes: először volt egy hit, aztán lett egy tudomány, és most megint van egy visszafordulás a hit felé. Nem véletlen, hogy ennyi ezoterikus iskola, szekta, mit tudom én, micsoda virágozik megint, amelyek mind szemben állnak az evolucionista elmélettel. És az sem véletlen, hogy az evolucionisták pedig nagyon keményen tartják magukat, miszerint hülyeség, hogy a Jó Isten azt mondta egyszer, hogy teremtsünk embert, és megteremtette.

Miről van szó? Ez a probléma ma nagyon foglalkoztatja az emberiséget. Visszatért valami az ősi időből. Visszatért ez a hitelem. A Teremtés. Az evolucionistáknak van még egy nagy ütőkártyája, ami ellene szól mindenféle teremtéseméletnek.

Az ütőkártya a termodinamika két törvénye. Az első törvény úgy szól, hogy egy zárt rendszerben az energiamennyiség mindig azonos. Sem elpusztítani energiát, sem létrehozni új energiát nem lehet. Ezen alapul a termodinamikának az a tétele, hogy az emberiség végét a hőhalál fogja okozni. Vagyis minden energia lassan hővé alakul, de vissza már nem. És itt lesz a világvége. Nem most.

De ez a termodinamikai első törvény kizárja azt, hogy valamilyen külső erő az élet zárt rendszerébe energiát tudott volna belevarázsolni kívülről. Ez a teremtés ellen szól. Mindig ugyanannyi az energia ebben a kozmikus rendszerben. Kétszázezer évvel ezelőtt is, most is. Az energiamennyiség nem változik. Nem pusztul, nem megsemmisíthető, nem megújítható.

Ehhez hozzájön a termodinamika második törvénye, ami nem több annál, amit Murphy törvényének neveznek. Ugyanis a Murphy első törvénye úgy szól, hogy ami el tud romlani, az el is romlik. Ez tulajdonképpen a termodinamika második törvénye. Nevezetesen azt mondja, hogy a meglévő különböző szintű energiákat nem lehet megsemmisíteni, de átalakulni tudnak. És mindig lefelé alakulnak át. Tehát egyre egyszerűbb, primitívebb energiaformákat öltenek. A világ energetikai szempontból egyre romló állapotban van. A legegyszerűbb energia mégiscsak a hőenergia. Amikor a hőhalálról beszél az első termodinamikai törvény, akkor a második azt mondja, igen, efelé tartunk, mert magasabb színvonalú energiák nem alakulnak ki. Csak romlás van. Tehát az energiarendszer lefelé tart, és ezért tulajdonképpen a pusztulás felé tart energetikai szempontból. Ez ugyanaz, mint a hőhalál. Nem tud magasabb szintű energia kialakulni. Tehát ha atombombát robbantok tudományosan, ott is arról lesz szó, hogy a magenergia hővé meg sugárzássá alakul végső soron. Tehát egyre alacsonyabb energiaszintek felé megy, mint amit az atomok és atomi részecskék formájában öltött. Szétesik, megsemmisül, és először mozgás, később pedig már csak hőenergia lesz belőle. Szóval minden energetikai rendszer az alacsonyabb energiaszint felé bomlik. Sosem épül a magasabb szintre.

Ezt szántam az elkövetkező egy vagy esetleg két előadás bevezetőjének, hogy itt egy általános bizonytalanság lett úrrá. Méghozzá azáltal, hogy egyre többet tudunk a világról. Ez egy érdekes paradox. Mert amikor nem tudtunk semmit, akkor hittünk. Amikor elkezdünk hinni a világot, akkor megrendült a hitünk. De most, hogy már nagyon sokat tudunk a világról, a tudásunk elbizonytalanodott. Túl sok olyan tényezőt tárt föl a tudomány, amit nem tud megmagyarázni. Vagyis megint van a hitnek, a transzcendenciának egy reneszánsza. Ennek a leképződése ez a tudományos harc a különböző iskolák között. De végső soron a harc a teremtés és az evolúció között megy. Tehát az a kérdés, hogy van-e itt egy kozmikus intelligencia, amely tudatos tervezés alapján teremt, hoz létre élőlényeket, szervezeteket, vagy ilyen nincs, és az egész - hogy élet lett ezen a bolygón - egy spontán, egyelőre kideríthetetlen okokból, véletlenszerűen összeálló folyamat. Most tulajdonképpen itt a vége, fuss el véle. Ez a dolognak a lényege és érdekessége, hogy újrakezdődik az egész világnézeti, világszemléleti harc, ami egyszer már úgy nézett ki, hogy lezárult a 19. század folyamán, a tudomány győzelmével.

Ennek a győzelemnek újra ropognak az eresztékei, és egyre több transzcendens elem kerül bele. Képtelen számolni vele a tudomány. Egyszer Heisenberg gúnyolódott azon, hogy amikor a fizika nagy fejlődésnek indult a 19. században, akkor született egy könyv a 20. század közepe táján, aminek az volt a címe - magyarra is le van fordítva -: *Hogyan lett a fizika nagyhatalom?* Erre azt mondja Heisenberg, hogy igen, de most már meg kellene írni azt is, hogy hogyan zsugorodott vissza a fizika egy jóval kisebb nagyhatalommá a tudományban. Rengeteg dolog van, amit föltárt a tudomány,

de megmagyarázni nem tudja, hogyan történt. Ez a Heisenbergnek a szkepszise, amit az Einstein ugye, mint tudjuk, sose fogadott el, azon az alapon, hogy az Isten nem kockázik. Ez volt az Einstein válasza a Heisenberg bizonytalansági együtthatójára, hogy nem tudja egyszerre meghatározni egy elemi részecske sebességét és helyét. Ha a helyét meghatározom, akkor nem tudom meghatározni a mozgás sebességét. Ha a mozgás sebességét határozom meg, nem tudom meghatározni a helyét. Ez a Heisenberg bizonytalansági reláció egyik oszlopa. Van több is. A másik oszlopa az, hogy nem tudok hozzányúlni az elemi részekhez, csak akkor, ha rettenetes durván beavatkozom az életükbe. Senki még a maga természetes mozgásában elemi részecskét mind a mai napig nem látott. Gyorsítók kellene, különböző műszerek kellene, hogy az elemi részecskék érzékelhetővé váljanak az ember számára. Vagyis az ember sose látja az elemi részecskéket, csak ha beleavatkozik az életükbe. Már csak a saját beavatkozásának a következményeit látja. Heisenberg ezt úgy fejezi ki, holott nem költő, hogy belenézek a természetbe, és a saját arcom néz vissza rám. Magamat látom, a saját beavatkozásomat a természetbe. És ezzel megszűnt a magfizikában - mondja Heisenberg - a tudományos kutatás lehetősége, ami mindig feltételezi, hogy van egy megfigyelő objektum, ami független a tárgyától, mert objektív. És van egy megfigyelt jelenség, ami viszont független a megfigyelőtől. Tehát az is objektív. És ez ma már nincs. Nincs független megfigyelőtől független magfizika. Beleavatkozik. Ez a heisenbergi gondolat - hogy mit látok tudományosan - széles körben elterjedt.

A saját szakmámból hoznék példát. Vajon én azt látom-e, hogy milyen a bűnöző lelke, karaktere, intellektusa, mondjuk,

mint kriminálpszichológus? Vagy azt látom, hogy milyen egy ember egy szélsőségesen beszorított helyzetben, bezárva, szabadságától megfosztva, döntéseinek lehetőségeitől megfosztva, akit egy katonai drill alatt tartok. A bűnöző lelkét látom-e, vagy a börtön prizonizáló - ahogy kifejezik - hatását? Mit látok a valóságban? Ha egy embert három-négy évnél tovább sitten tartanak, akkor a személyiségvizsgálati eredményei már nem különböznek egy rosszindulatú, szándékosan gyilkoló emberétől, holott ő hanyagságból, oda nem figyelésből követte el a tettet. A tesztek, a Rorschach, a Szondi meg egyéb tesztek kiegyenlítik egymást. Négy év után már nem lehet megállapítani, hogy ő egy gondatlan elkövető-e, vagy egy szándékos. A prizonizáló hatás, a helyzet elmosza egy idő után a különbségeket.

Mérei Ferenc négy évet töltött le a tízéves büntetéséből börtönben. Mikor kijött a börtönből, volt egy megrázó előadása arról, hogy ő a börtönben az álmaival foglalkozott. Bekondicionálta magát, hogy egy éjszaka többször felébredjen. Ugyanis az ember mindig csak az utolsó álmára emlékszik. De sokkal többet álmodik az EEG-vizsgálat REM-fázisa, az aktív álmodás alapján. Csak ezeket mind elfelejti. Na most a Mérei ezzel a technikával, hogy bekondicionálta magát, hogy egy éjszaka három-négyszer-ötször felébredjen, mindig el tudta kapni az éppen aktuális álmát. Vagyis neki nem egy álma volt reggelre, hanem négy-öt. Ezzel az álommal nem csinált mást, mint egy statisztikai elemzést a szereplőkről. És ezt előadta. Tragikus előadás volt, mert arról számolt be, hogy az első évben a családjáról álmodott sokat, a feleségéről, a három gyerekéről, a barátairól. És ahogy teltek, múltak a hónapok aztán évek, egyre kevesebbet álmodott a feleségéről, a gyerekeiről. Egyre többet

a smasszerekről, egyre többet a fegyencársairól. Az egész álmélete megváltozott a jelen aktuális hatások irányába. Ez tragikus volt, hogy eltűnnek az érzelmileg fontos kapcsolatok az álméletéből, és ő ezt oda merte tálalni egy pszichológuskonferencia elé, azt a kérdést feltéve: hogy van ez? Akár a Freud álmelmélete szerint, akár bármilyen más fiziológia elmélet szerint átstrukturálódnak az álmok szereplői. Ki a fontos a börtönben? A feleség, vagy a smasszer? Kész. Ennyi az egész, amit el akartam mondani, hogy sokkal több a megoldatlan tudományos kérdés.

Egyszer valaki azt mondta, hogy jó, ha egy körrel körülírhatom azt a területet, amit ismerek. Ha sokkal többet megismerek, akkor a kör határai kitágulnak, tehát sokkal több lesz, amit nem ismerek. Egyre nagyobb területen érintkezik az ismeret a nem ismerttel. Amikor csak nagyon keveset tudok a világról, akkor nagyon kevés, amit nem ismerek. Ha sokat tudok a világról, akkor nagyon sok lesz, amit nem ismerek. Vagyis ez egy végtelen versenyfutás. Köszönöm szépen.

Kérdések:

Önhöz személy szerint melyik áll közelebb? Na jó, hát mindig a legkellemetlenebbel kezdjük. Nyilván olyat kérdez, amire nem tudok felelni. Tényleg nem tudok felelni. Ugyanis, mint sok más jelenségről, erről is azt gondolom, hogy nincs meghatározott minősége. Hozok egy teljesen eltérő, másról szóló példát. Hogy milyen meghalni - én azt gondolom -, az hangulat kérdése. Lehet az ember egy olyan lelkiállapotban, hogy nyugodtan és közönyösen hal meg. Lehet olyan lelkiállapotban, amikor örömmel halt meg, és lehet olyan lelkiállapotban, amikor kínok közepette és szenvedve hal meg. Nincs ennek egy általános szabálya, hogy hogyan hal

meg az ember. De vannak jó halálok is ugyanakkor. Ezt meg kell mondanom. Voltam egyszer egy bridszpartin. Bridzseltünk, licitáltunk, körbe-körbe, egyszer rákerült a sor egy úrra. Ült, kezében tartotta a kártyát, és nem szólt egy szót sem. Halott volt. Gyönyörű halál. Ezt én egy jó halálnak tartom. Az is van, rossz is van. És ugyanez van a hittel. Néha vannak az embernek olyan élményei, hangulatai, amelyek földuzzasztják benne a hit lehetőségét. Aztán vannak olyan hangulatai, hogy jaj, ne! Attól függ, hogy kit hallgat. Tudja, vannak olyan ezoterikus információk, amiktől az ember dühbe jön. Az olcsóságuktól, a hülyeségüktől. Talán mondtam, hogy a legutolsó Mesterkurzuson tartottam egy ezoterikus előadást én, aki mindig az advocatus diaboli voltam, és piszkáltam ezeket. Azt mondtam a közönségnek, hogy figyeljenek ide. Én most nem piszkálódok, hanem én is tartok egy ezoterikus előadást, de olyan ezotériáról, amit én komolyan veszek. Az is van azért. És azért tartom ezt az előadást, szokásom ellenére, mert halálosan unom a filléres misztikák olcsóságát. És elmondtam nekik két példát az olcsóságról.

Az egyik az, hogy a Rákosi-idők alatt voltam katona, és az akkori idők harcászati szabályzatában volt egy passzus, ami a következőképpen szólt - tudom szó szerint -: ha ön atomcsapást észlel, terítsen magára egy nedves fehér lepedőt, ami véd a sugárfertőzéstől, és induljon el Dunakeszi felé, mert az ön egysége ott gyülekezik. Egész addig nagyon féltem az atomháborútól. Ezután! Mi bajom lehet? Megyek a lepedővel, a vizes lepedővel kutyagolok Dunakeszi felé, amikor már nincs közlekedés. Na most mi a bajom ezzel? Az olcsóság. Hogy ilyen baromsággal szúrták ki a katona szemét.

A másik, amit elmeséltem ugyanezen a Mesterkurzuson, hogy eljött hozzám egy nő, és elmondta, hogy neki házassági

problémái vannak, főleg szexuális problémája a férjével. Elment egy pszichológusnőhöz, egy kolléganőhöz, és elmondta a bajait. A pszichológusnő a végén azt mondta neki, hogy szeresd jobban a férjedet. Na most ez igaz, elnézést kérek. Ha tényleg szerette volna a férjét, valószínűleg kevesebb szexuális baj lett volna. Na de lehet ezt tanácsként és utasításként adni? És azt mondja a csaj: mi van ma? Kedd. Na, holnap, szerdától jobban szeretem a férjemet. Az olcsóság dühített fel ebben is. Igazat mond, de hát ezt lehet mondani? Ez egy olcsó megoldás, ami semmire a világon nem jó, mint rengeteg ilyen ezoterikus baromság, amit kiárusítanak filléresen. És ezek után csúnya előadást tartottam. Nem mosolyt, örömet és boldogságot fakasztó előadást.

Ez így van a hittel is. Vannak nagyon olcsó megoldások, melyek az embereket ideig-óráig megnyugtatják. De azért azt látom, a szektákat is járva, hogy a közönség ugyanaz. Akivel találkoztam, például, a karizmatikus keresztényeknél, azokat négy év múlva viszontlátom a Krisna-tudatúaknál, aztán három év múlva a Buddhistáknál. Az emberek keresnek, de nagyon olcsó megoldásokat kapnak. Nem kapnak az életükben valódit.

Buddháról egyszer följegyezték, hogy elment hozzá egy pasi, és azt mondta: mester, én egész életemben kereső ember voltam. Mire azt válaszolta a Buddha, hogy valószínűleg ezért nem találtál semmit.

Tehát nem mondja azt, hogy Ön számára egyértelműen csak az evolúció létezik?

Kepes Andrisnak volt egy tévéműsora auraügyben. És pechére engem is meghívott. Ott ültem, és néztem, hogy miket

beszélnek össze az emberek. És akkor elment a kamera messzire, és a mellettem ülő pasi azt mondta sűgva:

- Megnéztem az aurádat. Egész jó.

Mondom neki ugyancsak suttogva:

- Tudom, reggel én is megnéztem a fürdőszobában. Iszonyúan berágott a pasi. Véget ért a műsor, és akkor mellém csatlakozott, és azt mondta nagyon dűhösen:

- Te nem hiszel az aurában?

- Nézd, én olyan szkeptikus vagyok, hogy semmit sem tagadok, és mindent lehetségesnek tartok. Vagyis lehetségesnek tartom, hogy az embernek van aurája. Azt is lehetségesnek tarom, hogy nincs.

- Akkor azt nem hiszed, hogy az aura látható?

- El tudom képzelni, hogy van ember, aki látja az aurát. Van ember, aki nem látja.

- Akkor miben nem hiszel?

- Abban, hogy te látsz valamit. Abban nem hiszek, hogy te látod az aurát.

- Miért?

-Azért, mert háromezer-nyolcszáz forintért auralátó szeműveget árulsz. Üzletet csinálsz az emberek hiszékenységéből. Nem látsz te, koma, semmit.

Ezzel váltunk el.

Vagyis én tényleg lehetségesnek tartom azt is, hogy van Jó Isten, azt is, hogy nincs. Nem tudom. Honnan a csudából tudnám? És aki azt mondja, hogy ő tudja, hogy van reinkarnáció? Honnét tudod, nyuszi? Honnét veszed a tudásodat? Hát van ilyen tudás a mai ember birtokában? Volt ilyen tudás a Neander-völgyi birtokában? Hát nincs itten változás, nem tudunk semmit. Lehet, hogy így van, lehet,

hogy úgy van. Szóval én így vagyok ezzel a hitkérdéssel is. Lehetséges. Ami le van zárva az ember előtt, az le van zárva.

Az evolúció témakörben vagylagosan szoktak megnyilvánulni, vagy „és”-t is használnak?

Van olyan irányzat, ami „és”-sel fogalmaz, de az az irányzat nem nagyon népszerű. Az az irányzat ugyanis azt mondja, illetve azt a kérdést teszi fel, hogy miért teremtett egyáltalán világot az Isten. Minek? Az angyalok ellene voltak, mint tudjuk, kivéve Michael arkangyal. Nem szerették az embereket. Ma sem szeretik. Miért teremtett? Na most azt mondják ezek az ezoterikusok, hogy azért teremtett, mert az Isten tökéletességéhez egy ismeret hiányzott. Önmagának az ismerete. Ugyanis önmagát csak akkor lehet megismerni valakinek, ha van viszonyítási alapja. Csak másban moshatod meg arcodat, mondja József Attila. Vagyis Isten azért teremt, hogy önmagát megismerje. Mert amíg nem teremtett öhozá hasonlót, saját képére - ez borzasztó fontos a Bibliában -, addig önmagáról nem tudott igazi mély tudást. Ezért teremt, hogy önmagát szemlélje. Ebből lett egy filozófiai irányzat, a hegei, ami azt mondja, hogy az első tükörkép, amibe Isten belenéz, az a természet, a második a társadalom, tehát ezek Isten tükörképei, az önmegismerésének az eszközei, a harmadik pedig a filozófia. Az „és” úgy jön be a dologba, hogy azt feltételezem, valamilyen ezoterikus, misztikus ideológia alapján, hogy Isten megteremtette az embert, és utána magára hagyta.

Tehát szabad akaratot adott neki sorsának irányítására, és nem avatkozik be a továbbiakba. Szóval ő az első mozgató, ahogy ezt a francia deisták mondták annak idején. Ő az első mozgató, de ezzel véget ér a funkciója. Megteremti a világot,

szemléli benne önmagát, összes jó és rossz vonásaival. Tehát hagyja az embert.

Úgy mondják ezek a korai ősvallások, kereszténység, zsidóság, hinduizmus, hogy Isten a születés és a halál közötti időt adta az embernek, akkor szabad, azt csinál, amit akar. Hogy mi volt vele születése előtt, mi lesz vele halála után, oda ne pofátlankodjon be. Az az Isten kompetenciaterülete. Buddhának is különben ez a véleménye, aki közben nem Istenhívó, de óvja a híveit ezektől a transzcendentális kukucsálásoktól. Ne foglalkozz azzal, mi voltál előző életedben, mi lesz belőled. Tessék tisztességesen élni. Ez elég - mondja Buddha.

Szóval azt gondolom, hogy ez az „és”. Tehát mint teremtő Isten, és mint fejlődésvolúció, amibe Isten már nem szól bele. Ő létrehozta. A teremtett pedig járja a maga fejlődési útját.

Ez egy kísérlet arra, amit maga mondott, hogy Isten és evolúció. De ezt általában nem szeretik az emberek. Nem szeretik azt, hogy Isten visszavonult önmagába, vagyis nem avatkozik bele az emberi fejlődésbe. Szabadon hagyja, szabad akaratot adott neki. Nagyon ridegnek érzik ezt a szemlélődő Istent. Mert ettől még lehet csinálni rablógyilkosságot is. Miért hagyja? Mert az ember szabad. Szabadságot kapott. Nagyon nehéz kérdés a belső szabadság problémája. Hogy milyenek teremtette az embert, az az Isten felelőssége, de belső szabadságot adott neki, vagyis az ember emellett felelős önmagáért is. Ez a kettős szemlélet nem tudott gyökeret verni. De mert kérdezte, elmondtam, hogy van ilyen ezoterikus iskola.

Az idő

Most az időről lesz szó. Én el nem jöttem volna meghallgatni - bevallom - ezt az előadást. Mert azt a részét, ami a fény, a fénysebesség, a magfizika és ebbe a területbe tagozódik bele, azt én nem tudom jól elmondani, ezért nem is mondom el. Csak jelzem, hogy van ennek egy ilyen háttére is.

Én elmondom inkább a történeti felfogásnak a változásait ezzel az egész időproblémával. Ezt nagyon régen vitatják az emberek. A vita lényege az, hogy egy objektív valamiről van-e szó, amikor az időről beszélünk. És akkor rögtön hozzá kell tenni, hogy a térre ugyanez vonatkozik. E felfogás szerint az idő azt fejezi ki az ember életében, hogy a dolgok egymás után következnek. A dolgok egymásutániséga az idő. Vannak események, történések, jelenségek, amelyek előzik, mások követik ezeket az eseményeket. Ez az előtte és utána. Hát ez lenne talán az idő? Bizonytalanul mondom, mert bizonytalan is vagyok benne. És ha e mellé az ember odateszi a teret, a tér a dolgok egymás mellettiségét fejezi ki.

Valami itt történt, a Nyugati pályaudvar előtt. Megint másvalami Venezuelában történt. De ugyanakkor történt. Ugyanabban az időben, csak más téri viszonyok között. Hogy miért nem lehet ezzel megelégedni? Mert hát biztos-e, hogy ez így van? Biztos-e, hogy a dolgok egymás után és egymás mellett következnek be az időben és a térben?

Mondjuk, itt van ez az óra a karomon. Tényleg van egy óra. Nem mutatom meg, de van. Bizalmi alapon van egy óra a karomon. Az óra az időt méri. Mivel? Térrel. Vagyis úgy méri az időt, hogy a mutató bizonyos teret, az óralapnak a terét mennyi idő alatt járja körül. És a nagymutató, amely idő alatt körbejárja, azt elnevezem egy órának. Az egy időegység az én

életemben. Ha huszonnégyszer járja körbe, az egy napnak számít, és így tovább. Ha kevesebb, azt elnevezem másodpercnak vagy percnak. Tehát tulajdonképpen az időt a térrel mérnénk? A tér változásaival? Milyen messze van egymástól a Góbi sivatag és Budapest? Harmincnyolc nap. Ez igaz? Mondjuk, ha gyalog megyek, akkor lehet, hogy harmincnyolc nap. Most a hasamra ütöttem. No de ha lovon megyek? Ha hintón megyek, ha vonaton megyek, ha repülön megyek, ha rakétán megyek? Akkor is harmincnyolc nap? Akkor most melyik térmeghatározás az igaz? Melyik távolságmeghatározás igaz, hiszen most pont a fordítottját próbálom. A teret, a távolságot próbálom idővel meghatározni. No de az időmeghatározás borzasztó bizonytalan, mert függ attól, hogy én milyen sebességgel haladok. Ha olyan sebességgel haladok, mint a fényév, akkor mi történik? És itt csap át a dolog az előbb említett magfizikai részbe, egész addig - amit én érteni vélek, mert én se értek belőle egy szót se -, hogy én a fény sebességével kiröpülök a világűrbe, röpülök egy évet, visszatérek a Földre, és itt közben négyezer év telt el. Hogy van ez? A tér és az idő viszonyának ez a relativitása, viszonylagossága rögtön kitűnik, ha nincs más eszközöm, mint hogy a teret idővel, és az időt térrel mérjem meg. Ez ilyen mikroszetekben, rövid távon, ha szabad így mondani, igaz lehet, vagy mondhat valamit. De hosszú távon semmi esetre sem. Mint ahogy rövid távon igaz az, hogy a háromszög szögeinek összege száznolcvan fok, de kozmikus méretekben már nem igaz, mert a tér hajlik. Most mondtam egy szót, amit megint nem értek. Hogy hajlik a tér? Most tulajdonképpen eljutottunk oda, ahol a teremtés határai kezdődnek. Eljutva egészen odáig, hogy a dolgok bizonytalanává válnak. Vagyis nem tudom meghatározni egy

elemi részecske helyzetét és sebességét egyszerre. Vagy a helyzetét határozom meg, akkor a sebességéről nem tudok mit mondani. Vagy a sebességét, akkor a helyzetéről. Ez az, amit Heisenberg bizonytalansági együtthatónak nevezett. Szóval el lehet jutni olyan természeti törvényekhez, ahol már nem tudok matematikai törvényeket fölállítani.

Említettem már, azt hiszem, hogy ha van egy zsák rizsem, és abból kivesszek egy kilót és pirosra befestem, és azt elkeverem és csinálok egy egyenletes keveréket a fehér és a piros rizsekből, akkor azt meg tudom nagyon nagy matematikai pontossággal határozni, hogy ha megint kimerek egy decit vagy egy kilót ebből a zsák rizsből, abban a kilóban hány piros szem lesz. Matematikailag teljesen kiszámítható ennek a valószínűsége, ha egy egyenletes keveréket csinálok. De ha még tovább pimaszkodom, és egy piros rizsszemre teszek még egy fekete pontot is, nem tudom megmondani, nincs az a matematikai, statisztikai szabály, törvény, hogy az az egy megjelölt rizs, a piros, rajta a fekete ponttal, hova fog kerülni ebben az egyenletes keverékben. Alulra, felülre, oldalra? Benne lesz-e a kiemelt egy kilóban, vagy nem. Nincs válasz. Nincs módszer, ami erre választ adna. Elnézést, hogy átcsapok egy buta praktikumba. Ha én statisztikailag meg tudom mondani, hogy, mondjuk, a Föld lakosságának tizenegy ezreléke évente skizofrén vagy depressziós lesz, vagy a hat ezreléke mániás depressziós lesz, az valószínűleg igaz. De hogy Kovács úr benne lesz-e ebben a tizenegy ezrelékben, vagy nem, benne lesz-e az öngyilkosok arányszámában, azt nem tudom megmondani. Vagyis az egyéni sorsnál elakad a törvény valószínűsége.

Szándékosan kezdtem ezekkel a problémákkal ezt az időproblémát, látni fogják ugyanis, hogy köze van hozzá.

Köze van hozzá annak, hogy a múlt mennyire határoz meg engem. A múltam, a gyerekkorom. Az az élményvilág, amit átéltem, az meg fogja határozni, hogy én hogy fogok viselkedni aktuális helyzetekben? Kezdetben azt hitték az emberek, hogy igen. Ez volt a newtoni determinizmus elve, hogy ha én pontosan tudom egy elemi részecske helyzetét, sebességét, akkor százezer évekre meg tudom mondani a világ történelmét. De ez nincsen így. Vagyis elkezdtek modellezni épp ezért olyan lehetőségeket, amikor valamit nem határoz meg a múlt. Olyan folyamatokat, ahol teljesen közömbös a múlt.

Például ha egy félelmében megőrült embertömeg pánikban rohángászik ide-oda a Hősök terén, és én közéjük dobok egy luftballont, ennek a luftballonnak a mozgása teljesen független lesz - mindegy, hogy honnét dobtam, ki dobta, milyen anyagból van, milyen erővel dobtam - a múltjától. Egyetlenegy dolog határozza meg, hogy kikbe ütközik a rohángászók között.

Ha egy melegített vízbe beledobok egy kis dugó-morzsalékot, annak a dugómorzsaléknak a mozgása is teljesen független a múltjától. Milyen dugó, milyen morzsalék, ki dobta, honnét dobta, milyen távolságból, milyen erőből. Egyetlenegy dolog határozza csak meg: hogy a gyorsuló molekulák közül melyekbe ütközik bele. Vagyis modellezni lehetett olyan helyzeteket, ahol a múlt determinál ereje - Freud rögtön a szívéhez kap - elhanyagolható akár egy ember életében is.

Ehhez hozzátette még a magyar származású Szondi, hogy az emberek tele vannak vágyfantáziákkal, és az, hogy valaki bizonyos helyzetben hogy viselkedik, azt nemcsak a múltja határozza meg, hanem a fantáziái is, vagyis hogy mit képzel el

a jövőjéről. Tehát van egy ilyen finalitás, a végnek, a befejezésnek is van egy determináló hatása.

Egy nagy fizikai botrány lett abból, hogy megdöntötték azt az alapvető természettudományos törvényt, hogy ahhoz, hogy én objektív megismerésekhez juthassak, kell lenni egy megfigyelő szubjektumnak, mondjuk, az vagyok én, akinek semmilyen hatása nincsen a megfigyelt objektumra. Tehát amit megfigyelek, a tárgy, az teljesen független kell hogy tőlem legyen, az én hatásomtól. Mert ha nem független, akkor műtermékeket kapok. Akkor a saját hatásaimat látom csak. Vagyis arról van szó, hogy ezen az alapon a biológiai megismerések, felismerések kilencvenkilenc százaléka műtermék. Mert én nem látom Kovács urat soha, az ő teljes lelki szabadságában működni, hanem egy laboratóriumban látom működni, ahol a fejére elektródákat teszek, eléje teszketek tartok, szemben vele ül az undok szakállas pszichológus. Mindenfélét kérdez tőle, amiktől szorongani kezd. És azt látom, hogy ilyen defenzív helyzetbe beszorított ember milyen reakciókat és válaszokat ad, és ebből pszichológiai törvényt akarok csinálni. Kutyafulét nem ér az egész.

Hogy egyetlenegy példát mondjak. A pszichológia által fölállított összes törvényszerűséget ki kellett dobni, mondják az úrkutatásban dolgozó pszichológusok. Szerintük semmi nincsen úgy, mert rendkívüli helyzetekben az emberek rendkívüli módon viselkednek. És amit a laboratóriumi pszichológusok kihoztak, az tévedés. Az nem úgy van az úrhajósoknál, mert rendkívüli helyzetekben vannak, és rendkívüli reakciókat produkálnak. És ez lett a vége, amit itt már egyszer elmondtam, de még egyszer elmondom. A magfizikai kutatásokban az elemi részecskét önmaga

természetes mozgásában nem tudom megfigyelni. Ahhoz, hogy megfigyelhetővé tegyem, ahhoz rendkívül durván kell beavatkoznom az életébe. Sokkal durvábban, mint a tesztek, mint az elektródák, mint a kísérleti helyzetek a pszichológiában.

Ezt csak bevezetőnek szántam, és itt abba is hagyom, és elmondom, hogy az idő problémája hogyan jelentkezett különböző korszakokban. A jelentkezésnek volt egy olyan állandóan újra meg újra visszatérő formája, a szkepszis tehát, hogy nem igaz. Ez legélesebben Kantnak az időfelfogásában mutatkozott meg, amikor azt mondta, hogy az idő és a tér a priorik*, megismerési formák, vagyis nekem, az embernek olyan az agyberendezésem, hogy térben és időben tudom látni a dolgokat, de ebből nem következik, hogy a dolgok térben és időben vannak a valóságban. Én látom térben és időben őket.

Hogy egy buta példát mondjak - ugye a Karinty viccelődik az Olivecronával -, nem lehet-e, hogy a daganatokkal, amelyek mindenfelé keletkeznek az emberi szervezetben, a természet kísérletezik. Új szerveket akar kifejleszteni az embereken, csak még nem tudja, hova tegye, ahol nem okoz halálos károkat. A természetet viszont nem érdekli az egyén sorsa, százezrek, milliók pusztulhatnak el daganatokban. Ő meg akarja találni azt, hogy hova lehet tenni az új szervet, amit a daganatok fognak képviselni. Hogy mire lesznek jók, még nem lehet tudni. Lehet, hogy az elektromágneses sugárzást fogják érzékelni, lehet, hogy a kozmikus sugárzást. Lehet, hogy a bioelektromos sugárzást. De mindenesetre vajon nem lehet-e, hogy a teremtés ebben az értelemben sem fejeződött be, hanem a természet tovább

---

* a priori: a tapasztalás és tények ismeretét megelőző tudás

próbálkozik tökéletesíteni az emberi lényt? Az Olivecrona erre azt mondja kissé mosolyogva, hogy lehet, de sajnos neki nincs ideje ezzel foglalkozni, mert el kell mennie operálni a műtőbe, hogy ezek a kísérlet alatt lévő lények nehogy túl korán pusztuljanak el. Ám amit Karinthy mond, nem biztos, hogy hülyeség.

Tehát van egy ilyen feltételezés, az a priori szemléletmódok, hogy a valóságban a dolog nem így zajlik. És ezt borzasztóan megtámogatja az óindiai bölcselet, amely az akasha krónika fogalmának a bevezetésével azt mondja, hogy igen, te kis nyuszi, itt a földi testben, a földi testbe inkarnálódva, térben és időben látod a dolgokat. Ez azért választódik el benned, hogy ne legyen egy óriási katyvasz a fejedben, tudjál orientálódni. De a valóságban a dolgok egyszerre és együtt vannak. És ezt az egyszerre és együtt létezését a dolgoknak nevezi akasha krónikának, amiben a világ összes elmúlt, jelen és eljövendő eseményei - egyidejűleg idő szempontjából, és egyhelyűleg tér szempontjából - benne vannak. És innét vezetődik le aztán a csillagióslástól kezdve nagyon sok más, hogy aki tudni akarja a jövőt, a múltat és a jelent, az bele kell hogy tudjon nézni az akasha krónikába, és látni fogja, hogy a valóságban mi történik, és mi történt.

Engedjék meg, hogy megint egy nagyon buta példát mondjak erre, de nem tudom másképp érzékeltetni, hogy mit mondanak az egyidejűség és egyhelyűség tanításával. Ha tényleg megcsinálnák az időgépet, ami mondjuk az időnél akár csak egy másodperccel gyorsabban halad, és elindulnék vele ki, a világűrbe, és visszanéznék, akkor mit látnék? A tegnapot, aztán a tegnapelőttöt, és egyre inkább mennék vissza a múltba, mert gyorsabban röpködök, mint az idő. Tehát elmúlt

eseményeket, megtörtént eseményeket látnék, és ha türelmetlenül hajtom a gépet előre, akkor eljutok oda, ahol, mondjuk, látom azt a drámai pillanatot, amikor Botond vezér fölemeli buzogányát, és betöri Bizánc kapuját. És abban a sebességben megállítom a gépet. Marad ez a sebesség. Mit fogok látni holnap? Hogy fölemeli buzogányát, és betöri Bizánc kapuját. És holnapután? Hogy fölemeli a buzogányát, és betöri Bizánc kapuját. És mert nem megyek se gyorsabban, se lassabban, hanem ebben a sebességben megálltam, folyton ezt fogom látni, hogy hogy töri be Bizánc kapuját. Folyton azt fogom látni, hogy mi történt, mit tudom én, ezer-valahány évvel ezelőtt. Vagyis ez az akasha krónika durva vázlata, amit próbálnak elmondani ezek a hinduk, hogy hogy is van ez a dolog. A régi Indiától kezdve a modern agnosztikus lélektanig, filozófiáig, tehát Kantig, mondjuk, jelen van a szkepszis. Jelen van az, hogy amit látok, amit megismerek, az egy illúzió. Az nem úgy van a valóságban. Azt én úgy látom, mintha így történe, de a valóságban nem így történik.

Ennek a szkepszisnek a kiiktatása érdekében megjelenik egy időfelfogás, méghozzá a zsidósághoz, kereszténységhez közelálló világképben, amely a folyamatos, végtelen idő folyamatát alkotja meg. Úgy képzelem el az időt, mint egy folyamatot, folyót, amely a végtelenből jön, a végtelenbe megy, és ebbe a végtelenbe torkollik bele az én egyéni életem is. Ez a végtelen lineáris időelmélet, hogy tulajdonképpen ilyen az idő, és az emberi megismerőképességben van egy lehetőség, hogy így élje meg az időt, mint egy végtelen folyamatot. Na most ennek a végtelen folyamatnak a megélésével nincs semmi baj. Mert végtelenből jön, végtelenbe megy.

Benne van József álmaiban is ez a felfogás, illetve a Fáraó álmaiban, amit József fejt meg. A Fáraó azt álmodja, hogy

megszakítás nélkül egymás után emelkednek ki a folyóból a szarvasmarhák. Néha kövérek, néha soványak. És akkor azt kérdezi a József, miért? Mi emelkedik ki így a végtelenből, hogy soha nincs megszakítás a sorukban? Egyik szorosan a másik nyomában. Néha jó, néha rossz. Azt mondja a Fáraó, hogy az évek. Hát persze, mondja József. Az évek. És az álomnak rögtön értelme van. Aztán megálmodja még egyszer kalászosokkal.

De ennek a végtelen lineáris időnek van egy baja: az emberi életet tökéletesen jelentéktelenné teszi. Ugyanis mi jelentősége van annak, hogy ebben a végtelen lineáris folyamatban egyszer csak megjelenik egy buborék, mondjuk, Popper Péter nevű buborék, és egy darabig ottan himbálódzik ebben az elfolyó végtelen időben, és aztán egyszerre már nincs ott. Meghalt. Nincs ott. Majd megjelennek más buborékok. Ez egy nagyon fontos emberi élmény. Talán ilyesmit ír Babits a Jónás könyvében.

„Elöttem szolgálím, a századok,
fújják szikrám, míg láng lesz belőle;
bár Jónás ezt már nem látja, a dőre.
Jónás majd elmegy, de jó helyette más...”

Mi jelentősége van Jónásnak? Semmi. Majd jön másik Jónás. Fújja tovább az Isten szikráját. Szóval az emberi élet jelentéktelenségével van itt a probléma, a végtelen lineáris idővel.

Éppen a zsidó istenfelfogásban vannak változtatások eme vonatkozásban. De mielőtt ezek az istenfelfogások és időfelfogás-változtatások bekövetkeznének, nagyon erősen

besugárzik már a zsidó bölcseletbe is a Távól-Kelet időfelfogása.

A Távól-Kelet időfelfogását úgy lehetne nevezni, hogy az örök visszatérés mítosza. A Távól-Kelet úgy fogja föl az időt, mint ahogy mi az évszakokat. Most tavasz van, elmúlik, de nem baj, jön a nyár, jön az ősz, jön a tél, és aztán megint jön a tavasz. Vagyis hogy az idő újra meg újra visszatér önmagába. Újra meg újra ismétli önmagát. És ez annyira megy, hogy például a kanonizált szent könyvek közé a Bibliában fölveszik a Prédikátor könyvét, amely kifejezetten ezt a Távól-Keleten elterjedt időfelfogást kultiválja, és azt mondja:

„Van, amiről azt mondják: ‚Nézd, ez új dolog‘, pedig már rég megvolt előttünk, ősidők óta. Nem emlékszünk a korábbiakra, ugyanúgy nem fognak emlékezni a most még eljövendő dolgokra azok sem, akik utánunk jönnek.” (Prédikátor könyve 1:10-11)

Vagyis tagadja azt, hogy a világon bármi új létrejöhetne, hanem megismétli magát a történelem, megismétli magát a világ, megismétli magát az emberi létezés. És itt ez az önmagába visszatérő idő az, ami az örök visszatérés mítoszát jelenti. Azért érdekes, hogy a Prédikátor könyve, ami ezt egészen pontosan látja, mégse vonja le belőle a végső konzekvenciát. A Távól-Keletnek ugyanis ez az örök visszatérés mítosza, hogy ami már megtörtént, az újra meg fog történni, és újra visszatér. Ha ezt valaki komolyan veszi, és belevonja az emberi életet, akkor elkerülhetetlenül eljut a reinkarnációhoz. Elkerülhetetlenül eljut, hogy az emberi létezés is az örök visszatérés mítoszának törvénye alatt áll, és mind, akik ma itt élünk, azok már voltunk a világon, leéltünk

életeket, le fogunk élni megint életeket. Vagyis az egész távol-keleti szemlélet logikailag kikerülhetetlenül hozza a reinkarnáció gondolatát. Emberi életre vetítve az örök visszatérés a reinkarnáció.

Nagyon kevés kellett hozzá, hogy az olasz természetfilozófiában egy Vico nevű filozófus - aki Leonardo idején élt - megcsinálja, és összekapcsolja az örök visszatérés mítoszát a változással. Vagyis azt mondta: igen, örök visszatérés van az emberi életben is, de mindig egy kicsit magasabb szinten. Nem ugyanazon a szinten ismétli meg önmaga létezését, hanem fejlődhet. Vagyis tulajdonképpen a fejlődés gondolatát kapcsolja össze filozófiailag az örök visszatéréssel. Az örök visszatérés nem körkörös, hanem spirális. Mindig egy kicsit magasabb szinten tér vissza. Ugyanaz az ember, ugyanazok a morális problémák, ugyanazok a kérdések, válaszok, és így tovább. És tulajdonképpen ez az, ami a mai indiai bölcséletben gyökeret vert. A mindig magasabb szinten való visszatérés, amiért ma már tagadja az indiai bölcsélet például azt, hogy az ember állat formájában születhet újra. Annyit már nem ronthat magán, a saját minőségén a mai ember, hogy állati visszatérése legyen.

Itt tartott a dolog, amikor az előbb említett zsidó bölcséleti elképzelések elkezdtek belenőni harmadikként ebbe az időfelfogásba. A logikai bázisa ennek az volt, hogy aminek van kezdete, annak kell, hogy vége is legyen. Vagyis a zsidóság, a zsidó bölcsélet elfogadta a lineáris folyamszerű időt, de nem fogadta el ennek a végtelenségét, és nem fogadta el ennek a kezdetelenségét sem. És azt mondta: ha a Bibliában egyszer elhangzik egy szó, beresit, kezdetben, tehát hogy a dolgoknak kezdete volt, akkor kell, hogy ennek a folyamatnak egy napon vége is legyen. Mert a kezdet és a vég

egymásba visszatérnek. Aminek volt kezdete, lesz vége is. Ez egy hatalmas változás a lineáris időfelfogásban, hogy az idő nem végtelen, hanem kezdete van, és vége is van. Ez volt az egyik. Ebből a szempontból a döbbenet az volt, hogy miközben ez a kifejezetten teológiai, istenismereti változás végbement a zsidóságban, ugyanakkor a modern fizika elkezdett tanítani valami hasonlót, és azt mondta, hogy a világ létezése nem végtelen. Ez egy kezdeti ponthoz kötött. Ezt elnevezte ősrobbanásnak, és azt mondta, hogy ebből a kezdeti pontból indul ki minden fejlődés. Van egy érdekes könyv, tudományos-ismeretterjesztő bestseller, szerzője Steven Weinberg, amerikai fizikus, kozmológus, 1977-ben jelent meg, *Az első három perc* címmel. Mi történt az ősrobbanás utáni első három percben? Akkor indul el a világegyetem tágulása. Illetve nem a világegyetem tágul. A tér tágul. A tér, ami még eddig nem volt, az indul el egy tágulási folyamatban. És minden, ami a térben van, vele együtt tágul.

Ez azért fontos, mert persze fel lehet tenni a kérdést, hogy ha egy tágulási folyamat része vagyok, és pillanatonként ötször akkora vagyok, mint voltam, amikor bejöttem a terembe, miért nem érzékelem. Mert a tér tágul, és a téren belüli arányok ugyanazok maradnak relatíve. Ezért nem érzékelem. De ugyanazok az arányok objektíve sokkal nagyobbak már. Ez a tágulási folyamat azonban - most mondom ugye a fizikai álláspontot - nem tart a végtelenségig. Majd be fog következni egy térszűkülési folyamat. És ez a térszűkülési folyamat véget ér ezeknél a bizonyos fekete lyukaknál, melyek elnyelik a teret. És ekkor szűnik meg ennek a világnak a létezése a következő ősrobbanásig, vagyis a következő kozmosz keletkezéséig.

Borzasztó érdekes tehát, hogy a modern fizika mind a zsidó időfelfogást, mind a távol-keletieknek a világnapok és világéjszakák felfogását magába olvasztotta. Erről szól szintén az *Utolsó három perc* című könyv, melynek szerzője Paul Davies.

A zsidó újítás, ha szabad így mondani, az pedig az, hogy ha az ember értelmet akar adni a saját életének, akkor nem tehet mást, mint megkeresi, hogy a kezdettől a végig, az ősrobbanástól a befejezésig mi történik Isten akarata szerint. Vagyis feltételezi, hogy a világban működik egy isteni terv, egy világterv, egy Weltplan. Isten valamiért létrehozta az emberiséget, és valamit megteremt a világban, amiről eddig nem volt szó. Meg is mondja, hogy mi az. A jónak és a rossznak a tudása. Rögtön az elején, az Édenkertben ezt leszögezi. Vagyis azt mondja, hogy amit Isten ebben a teremtési folyamatban teremt, az az erkölcsi világrend. A tudása annak, ami jó, és ami rossz. Ezzel eléri tulajdonképpen, hogy aki önmaga életének értelmet akar adni, az csatlakozik ehhez a világtervhez, és a jó és a rossz képviselője lesz. Pontosabban a jó képviselője lesz. Aki pedig Isten ellenségeihez csatlakozik, az a rossz, a gonoszság, a szadizmus, a pusztítás, a destrukció képviselője lesz, szóval ennek az erkölcsi világrendnek a nevében veszi a bátorságot magának, hogy az emberi magatartás Alfája és Ómegája szerint a jót és a rosszat elválassza egymástól. És aki értelmet akar adni az életének, értelmes életet akar élni, az a jóra törekszik. Ez a kiegészítése ennek a zsidó időfogalomnak. Nagyjából.

Ez a három: egyrészt a végtelen lineáris idő, az örök visszatérés mítosza, később az olasz természetfilozófia idején megfejlve a fejlődés gondolatával, másodsor a kezdet és a

vég, a kezdettel és véggel rendelkező lineáris idő, amelyben erkölcsi törvény születik, és a teremtési cél a harmadik, amely lehetőséget ad az embernek arra, hogy erre a folyamatra rákapcsolja magát. Azt gondolom, ez az, ami laikus - tehát most nem atomfizikus - módon ebből a több ezer éves folyamatból nagyjából megérthető az időfelfogásoknak a változásairól. The End.

Válság és hisztéria

Ennyire érdeklí magukat a válság? Nem a könyökükön jön ki már? Na jó. Válság és hisztéria. Csalok, persze, mert én a válsághoz - mármint a pénzügyi és gazdasági dolgokhoz - nem értek, hanem a másikról szeretnék beszélni. Ez most tulajdonképpen inkább pszichológiai tanfolyam.

Van egy kifejezés a pszichológiában, az indukált hisztéria, melynek jelentése egy olyan tömeges hisztériának a kialakulása, amely emberből emberbe szalad. Ahogy az őspatkányt mondja József Attila.

„Ős patkány terjeszt kórt miköztünk,
a meg nem gondolt gondolat,
belezabál, amit kiföztünk,
s emberből emberbe szalad.”

Ez már nagyon korán kialakul. El tetszik menni egy kórházba, az újszülöttosztályon szép csend van. Egyik csecsemő elkezd ordítani, tíz perc múlva ordít az egész kórterem. Átveszik. Ez az egyik dolog.

Van egy régi pszichológiai kísérlet, ami bennem eltüntette az örök béke reményét. Nevezetesen a kísérlet abból áll, hogy van egy asztal, közepén egy sövény. Az asztal jobb oldalába elektromos áram van bevezetve. Tehát aki ott tartózkodik, az kap elektromos áramütést. Bal oldalon, a sövény túloldalán nincs ilyen. Ha egy derék patkányt betesznek jobb oldalra, és elkezdik áramütéssel ingerelni, nagyon hamar megtanulja, hogy át kell ugrani a sövényen, és ott nem bántja senki. Teljesen be lehet erre egy patkányt kondicionálni, sok ezerszer megismételni a helyzetet. Úgy ugrik át, mint a sicc. Ha két ilyen patkányt - mind a kettő kondicionált, hogy átugorja a sövényt - betesznek jobb oldalra együtt, és jön az áramütés, nem ugrik át egyik sem, hanem nekiesik a másíknak, és tépni, marcangolni kezdi. Vagyis már

megjelenik egy jelenség, hogy ha valami rossz történik, az a másik patkánytól jön. Nem ugranak át. És ez ugyanígy működik az emberi társadalomban. Ha valami rossz történik, az a másik embertől jön. Aztán ki lehet találni, hogy kitől. Általában a kisebbségektől, cigányoktól, zsidóktól, ettől, attól, amattól. De ugyanígy viselkedik az ember is. Rögtön a

másik emberből csinál bűnbakot. Ennek az indukált hisztériában van szerepe.

Van egy anekdota, hogy a recski lágerben Faludi György is ott tartózkodott sanyarú körülmények között. Néha a foglyok összegyűltek, és azt mondták, Gyuri bácsi, mondj már valami jót is. Az sem baj, ha nem igaz. Na most, ez ma úgy hangzana, hogy Gyuri bácsi, mondj már valami rosszat is. Az se baj, ha igaz.

Ezt szeretném alapkérdésnek tekinteni. Nevezetesen, hogy létezik-e társadalmi szinten olyan folyamat, amely megfelelne a biológiában, a testi működésekben pszichoszomatikus folyamatoknak. Ugye itt a test működésében arról van szó, hogy általában soha nincs külön csak testi, csak lelki, hanem együtt van. Vagy úgy történik a dolog, hogy az embernek van valami testi nyomorúsága, betegsége, és ennek megjönnek a lelki következményei, depresszió, szorongás, vagy bármi. És van pszichoszomatikus folyamat, amikor valami lelki történés van, depresszió, idegeskedés, stressz, és egy idő után ennek megjönnek a testi következményei, egy gyomorfekély vagy más testi zavar. Van-e ez társadalmi szinten is? Tehát létezik-e társadalmi pszichoszomatika, létezik-e olyan, hogy az emberek lelkiállapota, várakozása, csalódottsága, keserősége, félelme átcsap materiális jelenségbe, létrehoz valami reális, materiális következményt? Ez egy nagyon nagy kérdés szociológiailag is, hogy létezik-e ilyen. Na most többen azt mondják, hogy van. Ez megtörténik.

Hadd mondjak el egy példát. Déry Tibornak a *Felelet* című regényében egy jelenet arról szól, hogy Grüner báró nagytökés sétál a Bazilika mögött. A Bazilika mögött van egy nagy játékör. Azt nem tudom, hogy most van-e, de tényleg volt, még engem is vittek oda játékot választani

gyerekkoromban. Megnézi a kirakatát. Mi van a kirakatban? Katonák, ágyúk, tankok, hadihajók, repülőgépek. Hazamegy, és azt kérdezi a feleségétől, hogy te jártál mostanában valamikor a Bazilika mögött? Azt mondja a feleség, hogy elég régen. Nem emlékszel véletlenül, hogy mi volt a játékküzet kirakatában? Dehogynem, mondja a feleség. Hát mi lett volna? Huszárok, babák, társasjátékok, dominó, sakk. Igen? - mondja a Grüner báró. S másnap a vagyont átutaltatja Svájcba. Mert tudja, ha az emberek ennyire készülnek a háborúra, hogy már a játékküzet kirakatában is megjelennek a katonák, a tankok, akkor háború lesz. Mert amire az emberek nagyon készülnek, tömegesen jellemző lelkiállapotban, van egy várákozásuk, vagy egy félelmük, az realizálódni fog. Ez nagyon sok mindenben így van.

Egyéni életben is és kollektív életben is. Szóval, mondjuk, kell tudni minden derék férfúnak, ha túl sok energiát fektet be egy nővel való kapcsolatába, akkor előbb-utóbb el kell venni feleségül. Beindul egy dinamika, ami aztán végigfut, és már nem lehet kilépni belőle. Később persze el lehet válni. De a folyamat a nagy energiakvantumok hatására materializálódik, valósággá válik. Ugyanez a helyzet, hogy az oroszok jelentős része hisz abban, hogy ha egy ember rettenetesen fél egy betegségtől, az a betegség felé egyben hívás is, és könnyebben megbetegszik egy rákfóbiás rákban, mint akinek ez eszébe se jut.

Van ezeknek a lelkiállapotoknak egy dinamikája, energetikai dinamikája, amely végül is tárgyiasul, vagy létrehoz valami objektív reális folyamatot. Tehát ez a szubjektív folyamat átváltozik realitássá. Amikor kint éltem Izraelben, meg voltam győződve, hogy lesz Palesztin Állam, mert olyan nagy energiák mozdultak meg, hogy legyen. Nem

lehetett elképzelni, hogy nem lesz. Realizálódni fog. És ez nagyon sok mindenben kollektív, és úgy látszik, így van. Szóval létezik kollektív pszichoszomatika is. Amire az emberek nagyon készülnek, akár pozitív, akár negatív módon, vagy nagyon félnek valamitől, az egyre közelebb jön a realizáláshoz.

Hadd mondjak egy nem idevaló példát. Miután én összehasonlító valláspszichológiát tanítok, találkoztam olyan vallástörténészekkel, olyan vallástudósokkal, akik valahogy úgy gondolkoztak arról a kérdésről, hogy van-e Isten, vagy nincs, hogy tulajdonképpen nincs. De százezer és százezer évek teltek el abban a hitben, hogy van, hogy könyörögtek, hogy imádkoztak, hogy hozzá fordultak. Tehát irtózatoss mennyiségű energia áramlott az emberek lelkéből. És erre mondják bizonyos vallástörténészek, hogy most már lehet, hogy van. Ebből a sok energiából mégiscsak létrejött valami. Valami transzcendens erő. Na, most már lent vagyunk az abszurdítások határán, hogy ez elképzelhető-e vagy nem.

Ezt egy sci-fiben megírta egy pasi, nem lelki vagy testi vonatkozásban, de mégis elgondolkoztató. A sci-fi arról szól, hogy olyan technikai fejlettségre ér el a társadalom, hogy minden bolygóra és elérhető égitestre szerelnek komputert, ezeket lézerekkel összekötik egymással, és lesz egy irtózatoss nagy komputert, amihez az az első kérdésük, hogy van-e Isten. És a komputert azt feleli, hogy most már van. Ha ti megcsináltátok ezt a kozmikus nagyságú számítógépet, akkor van.

Tulajdonképpen én erről az oldalról szeretnék közeledni ehhez az egész válságproblémához - ezért mondtam a Faludy-példát is -, hogy független-e ez az emberek pszichés állapotától. Mert ha az emberek elkezdenek készülni a

háborúra, és a végén háború lesz, nem lehet-e, hogy emberi lelkiállapotok összegződve, hatalmas energiává duzzadva létrehozzák azt, amitől félnek, amire várakoznak? Például létrehoznak egy válságot. A nép, az emberek erre állítódnak be, hogy itt valami rettenetes nagy társadalmi baj lesz.

Függetlenül a válságnak a jelenlegi helyzetétől, sok évtizede találkozom azzal, hogy az emberek többsége apokalisziszre, világvégére, nagy történelmi tragédiákra, pusztulásra készül. Szóval tele vannak ilyen szorongásokkal és félelmekkel. Mondanak ilyen hülye dátumokat, hogy 2012, meg ez, meg az, meg amaz. De benne van egy ilyenfajta szorongás a modern kultúrában, és nem véletlenül van benne, hanem a társadalmi körülmények következtében. Valami rosszat vár, azt gondolom, elsősorban az európai kultúrkör, Európában, Amerikában, Ausztráliában. Valami rosszra készül, valami rossztól szorong, ami eljöhet. Ez nagyon régóta megvan. Még szó sem volt válságról.

Itt van egy nagy kérdőjel, hogy lehet-e szellemi síkon kutatni a jelenlegi válság okát. Mert biztos, hogy anyagilag, pénzügyileg ez teljesen érthető, megérthető, mint ahogy megérthető volt a huszonkilences gazdasági válság is. De mennyi ebben a szerepe az emberi pszichikumnak?

Hadd mondjak valamit. Ez a válságügy végigkíséri a történelmet. Ha semmi mást nem nézünk, mint Magyarország ezeréves történetét, akkor mit fogunk látni? Azt fogjuk látni, hogy a kereszténység felvétele egy hatalmas válság volt. Kettészakadt az ország pogányokra és keresztényekre. Pogánylázadások voltak. Menjünk tovább. A tatárjárás nem volt egy válság? A török hódoltság nem volt egy válság, amikor az ország három részre szakadt? A Rákóczi-szabadságharc nem volt egy válság, amikor megint

kettészakadt az ország, és derék magyar kurucok és labancok gyilkolták egymást? A negyvennyolcas szabadságharc után a Bach-korszak nem volt válság? Az első világháború után a kommandós idők, kommün, nem volt válság? Fasizmus, nyilasuralom, az se volt válság? Hát dehogynem! A konszolidáció, a huszonkilences gazdasági összeomlás nem volt válság? A Rákosi-korszak nem volt válság? A nyilas korszak nem volt válság? Ötvenhat nem volt válság? Szóval végig lehet menni a magyar történelmen, és azt látja az ember, hogy válságból ki, válságba be. Ezt történészek, jó történészek úgy értékelik, hogy a válság a történelem mozgásformája. Ez nem egy pech, nem egy egyéni, vagy egyedi sajnálatos jelenség, hanem így mozog a történelem.

Nem véletlen, a hindu mitológiában Brahma a teremtő, Visnu a fenntartó, és Siva a pusztító megújító. Ha ma elmennének Indiába, Brahma-templomot nem találnának, mert nincs, mert a teremtőnek senki sem teremtett semmit, Visnu-templom - a fenntartó - alig van. Egész India tele van viszont Siva-templomokkal. Mert a Sivának ezt a kettős arculatát, hogy a pusztítás és megújulás istene, tartják ma aktuálisnak. Ugyanis ahhoz, hogy valami új jöjjön létre – ezt vonatkoztatom az ember egyéni életére is, és a kollektív társadalmi életére is -, ahhoz a meglévőnek el kell pusztulnia. Nem lehet házat építeni, csak akkor, ha a régit romba döntik, és a helyére építenek egy újat. Az egész régészet erről szól, hogy romba dőlt kultúrák helyén új kultúrák keletkeznek, megint romba dőlnek, megint új kultúrák keletkeznek. És a romba döntés az a válság, amikor valami elpusztul, ami volt, ami szilárdnak tűnt, amihez hozzászokott az ember. Legfeljebb arról van szó, hogy a modern életnek ez a gyorsított tempója - amiről egyszer lehetne beszélni, hogy

miért gyorsult fel ez az élet -, megváltoztatta ezt a pusztítást, és a megújulásnak az ütemét. Tehát generációk élhettek Róma alatt, és mire a Római Birodalom összeomlott, addig sok-sok generáció élt benne. Most megfordult a helyzet. Ma egy emberélet hosszabb, mint egy társadalmi berendezkedés. Egy emberélet alatt összeomlanak társadalmi struktúrák. Összeomlik a fasizmus, összeomlik a kommunizmus, ő még mindig él, és neki alkalmazkodni kell ezekhez a pusztulásokhoz és ezekhez az újakezdésekhez.

Azt gondolom, az egyéni életben is így van. Egy házasságnak tönkre kell menni ahhoz, hogy egy új kapcsolat legyen, és tovább tudjon menni. Hogy ez milyen gyors ütemben történik, hogy egy egzisztencia összeomlik és egy új egzisztencia keletkezik, ez függvénye ennek a gyorsulásnak. Ez mindenütt jelentkezik, még a biológiában is. Nézzék meg például, a serdülés milyen gyorsan következik be. Lerövidült a gyermekkor, és ma már tíz éven felül lassan serdülőkorba jutnak el, nem tizenégy, tizenöt éves korra. Minden fölgyorsult. Az információ, a közlekedés, ahova néznek, ott mindig azt látják, hogy rettenetes gyorsulások vannak, és ehhez kell alkalmazkodni. Nem könnyű. Az összeomlásnak mindig áldozatai vannak. Itt a probléma. Ha összeomlik egy régi, annak ezer meg ezer régi egzisztencia válik az áldozatává. Munkahelyek szűnnek meg, munkanélküliség lesz. Vállalatok, vállalkozások mennek tönkre, és így tovább. Ez a pusztítás, ez a rombolás. Ez a Siva egyik oldala. De ez teszi lehetővé azt, hogy valami új keletkezzen.

Ez még az ember lelkében is így van. Van olyan lehetőség, hogy az ember csak idősödik, idősödik, és egyszer csak bekeményedik, és már nem ad lehetőséget arra, hogy a meglévő nézete, meggyőződése, hite megváltozzék.

Ragaszkodik hozzá. Vagyis az öregségnek egyik jele, hogy már nem tud megújulni. Nem fogad el megújulásokat. Ha nagyon mélyre belemegyek pszichológiailag ebbe a folyamatba, akkor azt fogom látni, ami Freudnak az alapelképzelése, hogy két alapösztön dolgozik az emberben. Egy halálösztön és egy életösztön. Amit ő Thanatosz-nak és Erósznak nevez. Mit jelent ez? Freud lát egy olyan ösztönös törekvést az emberekben, hogy a meglévőt konzerválja. Maradjon így, ahogy élek, és amilyen körülmények között élek. Mert itt már orientált vagyok, tapasztalt vagyok, nem tévedek el, nem vagyok átverhető. Tehát az igény az, hogy a dolgok megmaradjanak. Az életösztön, az Erósz pedig azt mondja, hogy új vizeken kell járni. Ahogy Ady mondja:

„Új Vizeken járok

Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse,
Röhögjenek a részeg evezősre.
Röpülj, hajóm,
Ne félj, hajóm: rajtad a Holnap hőse."

Legyen új perspektíva, új körülmények, új világszemlélet, új erkölcsök. A régi pusztuljon el. Ennek a kettőnek a vonzásában él az ember. Tehát van egy konzervatív igénye: biztonságban érzem magam abban, amit megszoktam, amit megismertem. Félek az újtól, az ismeretlentől, ami még nem alakult ki, de ki fog alakulni. Ugyanakkor vágyik is rá, hogy történjen valami. Új kapcsolat, új kaland, új egzisztencia. Újfajta társadalmi viszonyok. A kettő egy konfliktust okoz az embernek a lelkében. Ha nagyon pimasz akarnék lenni, akkor azt is mondhatnám, hogy a konzervativizmus az a Thanatosz.

Az egy szubjektív megélése annak, hogy minden maradjon a régiiben. Ezért konzervatív. Az Erósznak a megjelenése pedig a forradalmi. Az új. Legyen másképp minden. Ezt egy ma már aktualitását vagy népszerűségét veszített politikus ember úgy fogalmazta meg annak idején: a válság annyit jelent, hogy az emberek nem akarnak a régi módon élni. És a hatalom nem tud a régi módon kormányozni. Ha ez a helyzet előáll, ez a válságnak a tipikus helyzete. Valaminek a megtagadása a múltból, és valami várakozás az új felé. Hogy az új jobb lesz-e, mint ami volt, azt persze nem lehet tudni. Van benne egy lehetőség, hogy igen. De van benne egy lehetőség, hogy nem. Babits úgy fejezi ki:

„S ha a jövevény lenézve így szól: „Én vagyok az Új!” - feleld: „A Régi jobb volt”.

Általában nem jobb a régi. Általában mindig az új, az Erósz győz, hosszú küzdelmek után. De nagyon nagy idő kell ahhoz relatíve, egy emberélet szempontjából, amíg ez a győzelem kitisztul és megszilárdul. Mert nem úgy kezdődik a válság, a romba döntés, hogy hipp-hopp, átugrunk az újba.

Van egy régi pszichológiai kísérlet egy diákcsoporttal, akiket tekintélyelvűen nevelnek, tehát a pedagógus egy parancsuralmú rendszert teremt, és ebben él a diákcsoport. Aztán bekövetkezik egy váltás. Jön egy másik tanár, aki liberálisan, demokratikusan nevel. De ekkor a diákcsoport nem demokratizálódik, nem liberalizálódik, hanem megőrül. Nem ismer határokat, most mindent lehet. Megszűnt a külső fegyelmező erő, a terror. Azt csinállok, amit akarok. És kialakul egy olyan anarchisztikus légkör, ami elég hosszú ideig uralkodik. És ez az anarchisztikus légkör csillapodik le lassan, amíg az új megint megszilárdul, megint megteremti a maga hagyományait és a maga orientációs pontjait.

Tehát a válság mindig azt jelenti, hogy elvették az emberektől az orientációt, vagy elveszett számukra. És az egy nagyon kellemetlen helyzet, ha egy embernek nincs egy biztos orientációja a világban. Ha az összes kisvállalkozó és kiskereskedő ismerősöm azt mondja, Péter, ha betartanám az adózási törvényeket, tönkremennék, akkor ez egy orientációs válság. Nem tudja, hogy a maga kis egzisztenciájával hogyan lehet boldogulni. Eltűnt az orientáció.

Majdnem minden félévben fölállnak hallgatók az egyetemen, és azt kérdezik, hogy tanár úr, azt tetszik tapasztalni - azokról az órákról van szó, amikor az erkölcsi fejlődést tanítom -, hogy a tisztességes embernek jobb sora van a világban? Nem, drágaságom, azt tapasztalom, hogy rosszabb. Nem egy jutalmazott magatartás ma - a más hangsúly van - tisztességesnek lenni. Negatív konzekvenciákkal jár. Akkor miért tetszik minket tanítani erre? Lejártsszák ugyanazt, ami a viccbe volt, hogy a pap tanítja a kannibált, hogy nem szabad megenni a nagypapát. Az bűn. És akkor azt kérdezi a kannibál, hogy tisztelendő úr, ha én nem tudom, hogy bűn megenni a nagypapát, és megeszem, akkor is bünt követek el? A pap becsületesen azt feleli, hogy akkor nem. Mire a kannibál azt kérdezi, hogy akkor miért tetszik tanítani? Miért rak rám büntudatokat? Volt egy olyan életszakaszom, amikor nem volt bűn megenni a nagypapát. Miért tanítasz engem?

Ugyanez van. Csakhogy én azt mondom az egyetemi hallgatóknak, hogy drága nyuszikám, én nem azt mondtam, hogy tisztességesnek lenni jó üzlet. Én azt mondtam, hogy tisztességesnek lenni ma, ebben a társadalmi miliőben rossz üzlet. A tisztesség nem egy jutalmazott magatartás. De hát nem azért tisztességes néhány ember, hogy jó üzletet kössön,

hanem annak ellenére tisztességes, hogy pontosan tudja, ezzel nem lehet érvényesülni, csak adócsalással és egyebekkel.

Szóval a mai társadalom ezzel a rosszra készüléssel, ezzel a válsággal végül is egy nagyon nehezen elviselhető atmoszférát teremtett. Azt gondolom, ma Magyarországon a legáltalánosabban jellemző a bizalmatlanság. A gyanakvás, hogy nem hiszünk egymásnak. Nem hiszünk a politikusnak, nem hiszünk a kereskedőnek. Senkinek nem hiszünk, hanem folyton azt nézzük, hol akarnak átvágni minket. Jogos. Azért gondolják el, hogy kétezer évvel ezelőtt Pál apostolt elfogták a rómaiak, mert olyan tanokat terjesztett, amelyek nem voltak tetszésükre. Odavitték a jeruzsálemi helytartó elé, aki megkorbácsolásra ítélte. Mire azt mondta Pál:

- Uram, engem nem lehet megkorbácsolni, mert én római polgár vagyok.

Mire a helytartó:

- Engedjétek el.

Mi a furcsa? Nem kért bizonyítékot. Nem mondta, hogy szedd elő, Pál, az állampolgársági bizonyítványodat, vagy irataidat, bizonyítsd be, hogy te római polgár vagy. Elhitte neki.

Ma ki hisz el bármit a másiktól? Még akkor se, ha bizonyít. És ez a gyanakvás, ez a bizalmatlan légkör rettenetesen tönkreteszi az emberek szociális érzékét, szolidaritását, és létrehoz egyfajta társadalmi közönyt. Nem érdekel a másik ember, nem érdekel, mi van vele. Én! Az az érdekes.

Ezt le tudom fordítani teljesen reális dolgokra is. Nagyon félttem a közlekedéstől, amikor kimentem Amerikába. Húha, Amerika! És kiderült, hogy Amerikában a legegyszerűbb dolog közlekedni. Ha egy ötsávós sztrádán kivettem az

indexemet, négy sáv azonnal megállt, és kiengedett. Mert pontosan tudták, hogy az Atlanti-óceánig fog tartani a sor, ha nem engednek ki. Hát az természetes, hogy kiengednek. Ki akartam kanyarodni az Üllői útra egy mellékutcából. A huszonkilencedik kocsi engedett ki. Nem enged ki. Miért akarsz kimenni? Ez egy nagyon fontos dolog. A közlekedésben az a különbség, hogy Amerikában az én megítélésem szerint a közlekedés egy olyan társasjáték, ami arról szól, hogy mindenki a legkönnyebben jusson el oda, ahova menni akar. Magyarországon pedig én jussak el a legkönnyebben oda, ahova akarok, a többire fűtyülök. Nagyon nagy különbség.

Szóval azt gondolom, hogy a válság ezt az amúgy is meglévő, gyanakvó és bizalmatlan légkört az abszurditásig fokozta. Így nagyon rossz élni. Nem? Én jártam egy régi nyolcosztályos gimnáziumba, a Berzsenyibe, a Markó utcába. Jöttek a tanárok, feleltettek. Az ember felelt. Vagy nem osztályoztak és megjegyezték, vagy volt egy kis fekete zsebkönyvük, abba valamit beleírtak. De nem volt olyan, hogy egy szülő, mint egy bika, beront az iskolába, hogy miért van a gyerekemnek hármasa matekból. Hát miért van? Mert hármásra tudja a matekot. Ez nem volt probléma. De nem volt defenzív pedagógia sem, hogy a tanár védi magát és kényszeresen osztályoz, hogy meg tudja mutatni a reklamáló szülőnek, hogy volt egy egyese, meg még egy jegy, satöbbi. Itt a számtani középárányos. Hogy mondjam? A gyerek köteles beírni a feleleteit az ellenőrzőbe, azt aláíratni a szüleiével. Miért is? Mert a feltételezés az, hogy ő egy gazember, aki letagadja a jegyeit. A szülőnek pedig három nap után orvosi bizonyítványt kell bemutatni a mulasztás miatt, mert a gyanakvás az, hogy a szülő is a bliccelést támogatja. Már

gyerekkorban elkezdődik ez a rettenetes gyanakvás és bizalmatlanság. És ebbe nő bele egy fiatalember például ma nálunk. Nem hiszik el egy szavát sem. Az élethelyzetek legtöbbszörét csak el lehet viselni jól vagy rosszul. A pszichológia megáll ott, hogy segítsen jól elviselni, kisebb károsodással, az élet terheit. De megoldásokat? Milyen megoldásokat tud mondani?

Van egy anekdota, hogy Sartre-t, aki akkor már egy világhírű filozófus volt, felkereste egy francia fiatalember a német megszállás idején. Azt mondta, hogy mester, rákos az édesanyám és a végét járja, és én érzelmileg és erkölcsileg azt gondolom, hogy mellette kell maradnom, végig kell őt kísérem ezen a szenvedésteli úton. Igen ám, de erkölcsileg és érzelmileg azt is gondolom, hogy nekem el kell menni makizárnak (Francia ellenállási mozgalom tagja), harcolni a németek ellen, és védeni a hazámat, Franciaországot. Nem tudok dönteni. Legyen szíves, segítsen ebben a döntésben. És akkor csend lett. Öt percig, tíz percig, negyedóráig, fél óráig. Sartre hallgatott, míg a fiatalember meg nem értette, hogy nincs válasz. Ez egy olyan kérdés, amire nincs válasz. Ezt neki kell eldönteni, saját kontójára, saját felelősségére, saját kényéért. Mert bárhogy dönt, kínlódní fog. Mit tud mondani erre egy külső ember? Egy pszichológus, egy filozófus, vagy bárki? Mit tud erre mondani?

Azt gondolom, itt vannak a nagyon nehéz kérdései a válságnak. Egyrészt a válság létrejöttében az emberek bizalmatlansága, gyanakvása, rosszra készülése, félelmei nagyon erős szerepet játszanak, hogy ez ki tud alakulni reális, materiális szinten. És azt is gondolom, hogy ez egyre nehezebbé teszi az egyén életét egzisztenciálisan is, és morálisan is: hogy tud élni ebben a helyzetben úgy, hogy azért

szembe tudjon nézni a tükörben magával. Ez az, amiért ezt a kollektív hisztériát hoztam elő. Ugyanis van egy következő gondolat.

Milyen felelőssége van társadalmilag a tömegkommunikációnak, a médiának, és így tovább. Mert amikor a Faludy-példát mondtam, hogy mondj valami rosszat is, Gyuri bácsi, akkor arra céloztam, hogy az ember lelkének van egy nagyon stabil sajátossága. Mindig a negatívum, mindig a rossz felé vonzódik. Mindig a negatívum és a rossz kelti fel az érdeklődését. Tessék a kontómra egy kísérletet csinálni. Egy baráti társaságban mondják azt, hogy a Jenő és az Irma olyan szép, harmonikus házasságban élnek. Nézni fognak, hogy ezt most miért mondd? De ha azt mondják, hogy gyerekek, ez az Irma olyan rafinált módon csalja meg a Jenőt! Mesélj! Mit tudsz, mondjad! Azonnal a rosszra reagálnak, nem a pozitívumra. Ki lehet próbálni. Mindig a rossz felé.

Már említettem, de mindig megemlíttem, ha tudom, hogy van egy Le Bon-törvény, egy francia szociológusé, aki azt a törvényt hozta vagy fogalmazta meg, hogy egy embercsoport intellektuális és morális teljesítménye mindig a csoport legostobább és lezüllöttebb tagja felé deviál. Ha ezt végiggondolja az ember, hát nem lesz jobb kedvű. Ez pontosan úgy van, mint a tájékozódási terepversenyben. Három világklasszis futó, meg egy harmadosztályú. A három világklasszis befut rövid idő alatt. A harmadosztályú lemarad húsz percet. Mi lesz a csoport teljesítménye? Hát a harmadosztályúé. Ez fogja meghatározni a csoport teljesítményét, nem a világklasszis.

Öt évig tömik bele az egyetemen a diákokba, hogy milyen fontos a közösség nevelő ereje. Tényleg? És ha betesznek huszonöt derék gyerek közé egy kriminálist? Akkor

megnevelik? Vagy a pedagógus ordítani fog, hogy vigyék el innen, mert tönkreteszi a többiek munkáját? Ez fog történni. Vigyék el. És jogosan ordít a pedagógus, mert tényleg tönkreteszi a többiek munkáját. Egy kriminális, huszonöt tisztes gyerekét. A Le Bon-törvény értelmében mindig a negatív felé deviál egy csoport.

Évezredekken keresztül potyog le az alma a fáról. Fölszedik, lekvár, megeszik, és így tovább. Mi a probléma? És évezredek után jön egy ember, aki ezen elcsodálkozik, problémát lát benne, és azt kérdezi: miért esik lefelé? Miért nem esik oldalra? Miért nem esik fölfelé? Newtonnak hívják ezt az embert, és eljut a gravitációig, azért, mert nem tartja magától értetődőnek azt, amit az összes többi ember annak tart. De nem volt bizottsága, aki ezt a jelenséget megvitatta volna.

Ezer és ezer kutató csinálja meg a baktériumtenyésztését, általában húslevesen, mert azt állítólag szeretik a bacik, és ott hagyja szombat-vasárnapra. Hétfőn bemegy, az egész megpenészedett, a bacik elpusztultak. Káromkodva kidobja a WC-be, majd megcsinálja újra. És tíz és tízezer ember közül egy van, aki azt mondja: elpusztultak a bacik? Megpenészedett? Hát akkor a penész öli a baktériumokat! És eljut az antibiotikumhoz. Fleming. Nem a bizottság jut el, hanem az egyéni zsenialitás.

A világ legnagyobb üzletét egy magyar emigráns fiú hozta létre Dél-Amerikában, aki szeretett focizni. Csinált egy focicsapatot. Eső után fociztak a grundon. A labda elgurult, elment érte, és nem jött vissza. A többiek üvöltöztek, hogy gyere már vissza, nyavalyás! Ő pedig lelkendezve mondta:

- Ír, ír, a labda ír!

Mert húzott egy vizes vonalat. És ebből lett a golyóstoll. Mindmáig a világ legnagyobb üzlete. De megint nem egy

bizottság hozta létre, hanem az egyéni zsenialitás. Pedig rengeteg embernek gurult el a labdája vizes talajon.

A világ legnagyobb hazugsága a kollektív bölcsességben való hit. Nincs kollektív bölcsesség. Kollektív hülyeség van. És egyéni zsenialitás van. Ha megnézik a tudománynak a fejlődését, az ötlet, a meglátás, a megvilágosodás, ha szabad így mondanom, az egyéni. Az sose kollektív. A részleteket már kidolgozza egy bizottság. Nem erről van szó. Elmeséltem itt egyszer, hogy úgy letolt engem Angliában egy pszichológus kollégám. Összebalhértünk valamin. Fuldokolt a dühtől, és azt mondta:

- Te, te! Te olyan buta vagy, mint egy bizottság! Hát ennél nagyobb sértés, ugye, már nem lehet.

A bizottság arra jó, hogy elmosssa a döntések felelősségét. A bizottság arra jó, hogy egy zseniális ötletnek a részleteit kidolgozza, hogy megvalósítsa. De zseni nélkül a dolog nem megy. Tudományban se, sehol.

Azt gondolom, hogy a médiának nem lenne szabad visszaélni ezzel, hogy az emberek a rosszra reagálnak elsősorban, és nem a jóra. Mert ha egy újság azt írja, hogy Baranyában rendben megy a betakarítás, elolvasom a címet, és kész. Most még mit olvassak rajta? De ha azt olvasom, hogy ellopták a termény felét, akkor már rögtön nézem, hogy mi történt. A rosszra fogok reagálni. Nyilvánvaló. Ebből a magyar média ma üzletet csinál, hatalmas pénzeket keres, hogy állandóan a rossz irányába informálja a közönséget. Állandó pánikot, állandó félelmeket kelt. Állandóan a negatívumokat hozza. Ez nem egy tisztességes játék társadalmilag. Ezt nem lenne szabad csinálni. Meg kellene maradni a realitások talaján, és nem ezt a hisztériakeltést állandóan és állandóan fokozni, amit ma egy újság, egy

magazin, egy tévéműsor csinál. Ez egy rettenetes felelőtlenség, ami most megy, és teljesen dezinformálja az embereket a szorongás, a félelem, a kétségbeesés irányába. Válság van. Nagyon sok válság van mögöttünk. Mindegyiket túléltük. Ezt is túl fogjuk élni. De amit ma kollektív indukált hisztériában produkál, ebben mégis csak a médiáknak van a legnagyobb szerepe. Ez egy borzalmas felelőtlenség. Más területen is ez van.

Én éjszaka dolgozom, és időnként, ha elfáradok, nézem a televíziót. Éjszaka mennek ezek az egyéni show-műsorok. Komikus show-műsorok. Kiáll egy fiatalember, és csinál egy komikus műsort. Bevágják az előre fölvetett tapsokat. Nézem. Becsületszavamra, a gimnázium negyedik osztályában egy osztálybohóc jobb nivójú volt, mint ezek a showmanek. Azért egy médiának nemcsak az a felelőssége vagy feladata, hogy kiszolgálja a közönség ízlését és rossz ízlését, hanem hogy neveljen is. ízlést neveljen, igényeket neveljen. És ugyanez vonatkozik a politikai hírekre és a kommentárookra is. Nem csak arról van szó, hogy sok pénzt beszédni, mert a negatívumok érdeklik az embereket. Arról is szó van, hogy reális szinten kellene tartani az információt.

Hadd mondjak egy utolsó példát. Abody Béla mesélte, hogy amikor fiatal újságíró volt, azt a megbízást kapta a szerkesztőjétől, hogy egy nagyon tehetségtelen, link embernek a könyvéről vagy cikkéről, már nem tudom, írjon egy kritikát. Abody lelkesen nekifogott, és írt egy kritikát négy oldalon. Átadta a szerkesztőnek, aki elolvasta, és a hasát fogta, úgy röhögött rajta. Visítva röhögött, majd bedobta a szemébe. Azt kérdezte az Abody:

- Miért dobod be a szemébe?

Erre azt mondta a szerkesztő:

-Mert becsapod a közönséget. Ezt az embert meg lehet semmisíteni tíz mondatban, egy fél hasábon. De azáltal, hogy négy oldalt írsz róla, azt az illúziót, hamis hitet kelted az emberekben, hogy ez egy olyan jelentős alkotás, amit négy oldalon kell megírni. Nem igaz. Ez egy szemét! Ezt be kell dobni a kosárba.

Mert így is be lehet csapni a közönséget, hogy olyan terjedelemben írok kritikát, ami terjedelmében hamis. Nem ér annyit az egész. Tehát már ez is dezinformálás. Abodynak ez egy nagyon fontos tanulság volt, hogy erre is oda kell figyelni.

Amikor az Újságíró Akadémián tanítottam, mindig azt meséltem el első órán, hogy a Kohn nyit egy üzletet és ki van írva, hogy:

- Ma itt friss hal kapható.

Jön a Grün. Azt mondja:

- Holnap nem árulsz?

- Hát dehogynem.

- Akkor miért írod ki, hogy ma?

Na, azt leszedi.

- Itt friss hal kapható.

- Másutt is van üzleted?

- Nincs.

- Miért írod azt, hogy itt?

Leszedi. Azt mondja Grün:

- Romlott halat is árulsz?

- Nem.

- Akkor miért írod ki, hogy friss?

Azt is leszedi.

- Hal kapható.

- Veszél is halat?

- Nem.

És marad annyi belőle, hogy Hal. Ennek ugyanaz az információs értéke, mint annak, hogy ma itt friss hal kapható. Ez a dolog lényege. Ha megnézik a magyar médiát és a magyar újságokat, meglátják, mennyire érvényes a dezinformációnak ez a formája is. Hogy mit szán rá egy lap valami hülyeségre, valami tisztességtelenségre, és azt milyen terjedősen találja az olvasók elé, akik ettől azt hiszik, hogy most valami rettenetes tragédia történt. Lejárt az időnk. Köszönöm a figyelmüket.

Kérdés:

Szívesen hinnék abban, hogy van, aki nem hajlik a csoporton belül a rossz irányba, hanem marad tisztességes, és neki is van hatása.

Hát hogyan lennének ilyenek. Csak nem az a kérdés, vannak-e, hanem a hatásuk a kérdés, ahogy nagyon helyesen mondta. Persze hogy vannak tisztességes emberek. De az a kérdés, hogy ők befolyásolják-e a kollektív tudatot és a hatást. Mert esetleg az is lehet, hogy a tisztességes emberek elmagányosodnak, mert nem akarnak együtt menni a hamis mítoszok felé. Itt arról van egyszerűen szó, hadd mondjam ki keményen, hogy a diktatúrának és a globalizált társadalomnak ugyanaz az embertípus kell. Aki nem gondolkozik önállóan, aki hamis mítoszokkal, reklámokkal, jelszavakkal irányítható. És irtóznak azoktól az emberektől, akiknek saját véleménye van. Akik megőrzik a saját véleményüket, és amellett kiállnak. Irtóznak tőle. Ez nem kell. A tömegember kell a diktatúrának is, meg a globalizált társadalomnak is. Ez nagy baj. Voltaire ilyen válságos helyzetekben megoldásként azt

mondja a Candide-nak a végén, hogy „il faut cultiver notre jardin”. Vagyis „műveljük csak kertjeinket”. Ez azt jelenti, hogy ha az ember olyan társadalmi közegbe jut, ahol mindenki megőrült - ugyanis aki hamis mítoszok szerint él, jelszavak szerint él, az olyan, mintha bedilizett volna, mert elszakadt a valóságtól, a realitásoktól -, akkor nem tud mást csinálni az a bizonyos tisztességes ember, mint hogy visszavonul a saját köreibe, önmagában rendet tart, családjában rendet tart, személyes környezetében rendet tart. Erre gondol, amikor azt mondja, hogy „műveljük csak kertjeinket”. Ez igaz, de van egy feltétel: a farkas nem jöhet be a kertbe. Mert ha bejön, akkor Voltaire megbukott.